

R. P. Thomæ Tamburini È Societate Jesu Opera Omnia

Tamburini, Tommaso

Lugduni, 1689

Tractatus tertius huius libri, ocitivi agens de Restitutione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78172](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78172)

TRACTATUS III.

De Restitutione.

CAPVT I.

Quid sit Restitutio, & quo præcepto iubeatur.

Restituere ex S. Th. 2. 2. quæst. 62. art. 1. Est itaque restituere in dominum, vel possessionem rei sue. Clarus est Redditio rei acceptæ, vel damni illi compensatio.

1. Venitur autem celeberris Quæstio. An ea imperceptio præcepto negativo, cuius natura est, ut obliget semper, & ad semper, an vero affirmativo, cuius est de determinato tempore obligare.

2. Præmitto breuiter: Primum, præceptum affirmativum, seu, quod idem est, positivum esse de actu positivo, v.g. Assiste Sacro die festivo. Negativum esse de actione, seu omissione actus, v.g. Ne blasphemes. Ne nocuas.

3. Præmitto secundò in eo, qui ex Iustitia, aliquid debet, posse considerari obligationem, quam habet non retinendi rem alienam, quæ est ommissio actus, & considerari obligationem, quam habet eandem reddendi, qui est actus positivus; verumque actum Iustitiæ præcipi: Ne retineas alienam; & Redde domino, quod tibi est. Hæc esse duo distincta, patet; nam tibi debes, tibi gratia, reddere famam te retractando, si alium iniurias; & tamen propriè nihil aliud apud te retines, nisi positivus.

4. Dico præceptum restitutionis principaliter, & per se, ad absolute esse de actu positivo, adeoque præceptum affirmativum: esto minus principaliter, in actione alterius præcipiatur aliud negativum. Sic sanctus Thomas loco citato articulo 8. ad 1. Nam Molin. lib. apud Layman, lib. 3. r. 2. cap. 2. num. 2. contra Petri. Dicitur, aliòque, est etiam contra Dicastill. lib. 2. de restituendo dicens, 5. Ita post accuratam considerationem dicendum puto, nam alij modi loquendi, non bene mihi pendenti, & fortasse alijs nunquam iniecerunt. Ratio nostra est, quia præceptum restitutionis principaliter, & per se ed tendit, ut fiat à te equalitas Arithmetica cum domino rei ablata; quæ equalitas est per omnes, ut probat idem Dicastill. l. c.

dub. 3. contra Suarium, objectum adequatum Iustitiæ commutativæ, quæque non sit nisi per ipsam positivam redditionem; & quando idem præceptum Restitutionis imperat, ne retineatur res domini, ideo imperat, quia vult, ut à te rem non retinente eadem res reddatur domino; Nolla enim equalitas resisteret, si rem tu non retineres, & tamen res domino non redderetur. Dixi (à te) nam si v. g. Equus ablati fugiat ad dominum, tu per non retentionem equi, non observas præceptum restitutionis, sed solum cessat tibi, ex defectu materiæ, restituendi obligatio.

6. Ad dictis approbare nequeo quod docet de Lugo. tom. 1. de iust. d. 8. sect. 2. num. 18. dicens idem esse restituere, atque non retinere; Nam præter modò dicta de reddente famam, & alia, quæ dici possent, illud etiam ostendit hæc duo esse diversa saltem formaliter (quod ad nostrum intentum satis est) quia si ego intelligor quocunque tandem modo rem domini non retinere, si tamen positivè non intelligor reddere, nunquam intelligar equalitatem Iustitiæ commutativæ ponere, atque adeò non intelligar præceptum restitutionis observare: ergo &c.

7. Adde; si per de Lugo, loco citato, idem est non retinere, atque restituere: cur ipse ita argumentatur ibidem? Idem est dicere, restituere, atque dicere, non retineas: ergo restitutionis præceptum est negativum; Cur inquam, sic argumentatur? Nam profectò, si idem est sic etiam ego possem argumentari: idem est dicere, non retineas, atque dicere, restituere, ergo restitutionis præceptum est affirmativum. Vera igitur ratio ducenda est ex fine, & intentione principali, & per se, ut dictum est &c. Et certè idem videre est in cæteris præceptis. Obligor, verbi gratia abducere equum à via, quæ est actio positiva, ne puer ibi jacens concutatur, & ne occidatur. Obligor ad non manendum domi, quæ est actio negativa, ut audiam Sacrum die festo; & tamen nec illud præceptum de non occidendo, est affirmativum, neque hoc de audiendo, est negativum, quia nec ibi finis per se est affirmativus, neque hic est negativus.

8. Dices: Retinere alienum semper est peccatum; est enim, ut supra vidimus, continua quædam ablatio rei alienæ: at manere domi, verbi gratia non est semper peccatum, sed solum quando impedit auditionem Sacri. Ergo non currit paritas. Respondeo, nego non currere paritatem, utrumque enim, non ob aliam rationem obligat, nisi quia impedit actionem principaliter intentam; Retinere autem semper erit peccatum, quia retinere semper impedit redditionem, quid enim magis impedit redditionem, seu id, quod fiat equalitas positiva, quàm retentio apud se rei quæ fieri debet equalitas? Id quod non est invenire in illa mora facta domi, quæ non semper impedit auditionem Sacri, nisi in tali tempore determinato, nempe die festivo.

9. Quare ipsum retinere, non ideo semper est peccatum, quia præceptum restitutionis sit absolute negativum, sed quia regulariter, ut dictum est, semper impedit huius præcepti positi de reddenda observationem: nam propterea, si non impediret, non esset peccatum, ut si retineres per aliquod tempus, quo invenire non posses dominum, &c. Et rursus præceptum negativum (cujus proprium est ad semper obligare, cum præceptum affirmativum obliget solum pro aliquo determinato tempore) sed quia, qui non restituit, virtualiter continuat ipsam ablationem rei alienæ, si quidem non restituendo, continuat, & veluti de novo aufert. Præceptum autem de non auferendo, id est, de furto non faciendo, negativum esse, & ad semper obligare nemo est, qui ambigat.

CAPVT II.

De prima radice, seu causa Restitutionis, quæ est
injusta Acceptatio seu Detentio.

§. I. Premittitur Regula generalis.

1. Quamvis ad duas reducantur varias restitutionis radices recte Theologi, nos, tamen ad tres reduimus, claritatis gratia, *supra*, in *hujus* lib. 8. n. 2. incipimus ergo à prima, quæ est injusta acceptio.

2. Regula generalis colligitur ex Doctrina, ac Doctrina citandis: Qui per actionem externè injustam, ac per culpam Theologicam gravem, proximi rem accepit, statim illam totam seu totum ejus valorem restituere domino obligatur, etiamsi ea res non extet, sed quomodo-cunque perierit. Hoc ultimum (etiamsi non extet) maxime est advertendum in hac radice: nam in alia, quæ est ex re accepta si res non extet, sed bona fide consumpta inveniatur, non est aliquid restituendum nisi illud, in quo factus sit quis locupletior, ut mox suo loco explicabitur. Ratio autem, cur ex præsentis radice restitutio sit semper exhibenda, est quia injustitia, quæ quis alienum accepit, & ex qua oritur obligatio faciendi æqualitatem, semper remanet, donec re ipsa fiat restitutio; ergo, donec ipsa fiat, semper remanet facienda.

3. Porro in hac Regula tot sunt, ut ita dicam, mysteria, quot verba: Primo dicitur, Per acceptionem injustam: Secundo, Externè injustam: Tertiò, Per culpam Theologicam: Quartò, Gravem: Quintò, Debere restitui statim: Sextò, Totam rem, seu valorem: Septimò: Etiam si perierit. Sigillatim hæc si percurramus, nihil erit præterea, quod pro explicatione hujus radices desiderandum sit.

§. II. Per actionem injustam.

1. Errum est apud omnes onus restitutionis oriri solum ex culpa contra Justitiam. Ita Reg. loc. cit. num. 65. Val. 2. d. 5. quest. 6. p. 3. Azor. 3. p. lib. 4. cap. 9. per totum, Lugo tom. 1. de just. 1. disp. 1. sect. 3. n. 51. Bon. disp. 5. de rest. quest. 2. part. 3. §. unic. num. 2. aliter passim. Ratio est, quia sola illa inducit inæqualitatem, in rebus temporalibus, ergo sola illa ad æqualitatem ponendam obligare debet. Quare, quando quis vovit, v.g. Calicem dare Ecclesiæ, illum dando satisfacere quidem voto dicitur, sed non propriè restituere, quia tunc non operatur homo ad ponendam æqualitatem, quam ipse per iniquam acceptionem abstulit. An, non solum Justitia commutativa, verum etiam distributiva jubeat restitutionem, *infr. cap. 4. §. 3. numer. 8.* expl. abitur.

2. Ex hoc principio oritur: primò, ut qui elemosynam non offert extrême, & graviter indigenti: Secundò, qui prædictum Calicem, vel aliud quid vovit, tamen non dat: Tertiò, qui segetem, v. g. ab alio incensam non exstinguit, cum possit in casuramen, quo non debeat, quia ejus Custos non est, nec suæ curæ rege commendata: Quartò, qui Iudex per allegata & approbata reum justè condemnat, se verbis, aliisque modis contra charitatem exhibitis; ad nullam restitutionem obligentur, quia non peccant contra Justitiam, sed solum contra alias Virtutes. Idem dic, si reus, etiam legitime interrogatus, negat veritatem, unde damnum sequatur, vel Pisco, cui cederent bona rei, vel alteri, &c. Ita Sanchez, 1. 2. in decal. c. 2. 2. num. 2. 2. Bon. disp. 1. de rest. quest. 1. part. 1. num. 4. citans Vasquez Azor. Clavem. Reg. contra Sor. & Mol. neque enim ex Justitia commutativa Reus obligatur dicere veritatem, vel curare utilitatem illorum, &c. Alia multa similia dicentur *infr. in* Et his deciditur celeberr. Quæstio, An acceptio pecunie

vel similis rei ex tunc causa, semper pariat in acceptio obligationem restitutionis; Verum, hanc quæstionem lib. 7. cap. 5. ex hoc eodem principio satis, superius solvimus.

§. III. Per actionem externè injustam.

1. Nus restitutionis oritur solum ex actione externè injusta. Ita Sanchez, in *conf. lib. 1. cap. 4. num. 9. Less. lib. 2. cap. 9. dub. 16.* vide etiam de Lugo de just. disp. 10. sect. 10. sect. 7. num. 15. id supponit disp. 8. sect. 6. num. 79. Val. Navarr. Sylv. cit. à Bani. Faust. in *speculo Confess. disp. 4. quest. 10.* Ratio est, quia obligetur quis ad restitutionem, debet fecisse iniquitatem in altero, at hæc non fit per meram intentionem actionis, sed per actionem externam materiam realem. Actus enim merè sistens in mente nihil operatur externus.

2. Hinc, quando quis animo, & desiderio interno, ut alius depauperetur, sumit sine ulla culpa interna veras informationes contra illum de ejus bono. Quando quis internè gaudet sui inimici fidei infensas ab alio fuisse. Quando Iudex profert sententiam justam contra reum suum inimicum, gaudens eum in egestatem deici, non obligatur ad restitutionem, quia ex sola interna culpa illud onus sequi quam nasci potest. Imò, si idem Iudex profert infamam sententiam contra aliquem, quam sententiam deest deprehendat esse justam, ad nihil restituendum tenetur, quia illa injusta sententia non fuit materialiter, & realiter injusta, sed solum formaliter, & ex conscientia interna. Pari modo, si ego furor à te vestem, quam puto tuam, sed deinde adverte esse meam, quam auferendo peccaverim ex affectu peccati injulitiam propter conscientiam internam; tamen propter prædictam rationem non obligor ad illam restituendam: Et occidit fratrem, putans esse meum inimicum, quem credere intendebam, non teneor ad restitutionem ejus homicidio, quia actio mea externa fuit circa fratrem, nullo modo circa hominem, quem externè non occidi. Vide de hoc *sup. libro sexto, capite quarto, §. tertio num. 23.*

§. IV. Per culpam Theologicam.

1. Culpa Theologica dicitur ea, quæ est contra Deo, in conscientia, quam scilicet Theologus spectare potissimum solent: nam culpa, quam præstant Jurista, vocaturque Juridica, est ea, quam pro foro externo considerant, & juxta quam sententiam ferunt.

2. Theologica est duplex: Alia mortalis, variè alia. Juridica triplex, lata, levis, levissima: lege *Act. 3. part. 1. c. 4. & passim.* Lata est omni-diligentia, quæ solent in simili adhibere prudètes, diligentesque. Levis, quam solent diligentiores. Levissima, quam diligentissimi. Si quis v.g. exiens domo, relinquit ostium apertum, vel non clausum, unde fures domum expilent, dicitur commisisse culpam latam; Commisisse leviem si clausum sed ita, ut non difficulter posset aperiri; Commisit levissimam, si claudere quidem putavit, sed non tentavit, an bene fuerit clausa, nec ejus custodiam commendavit vicinis. Porro lata culpa subdividitur in latiorè, & latissimam; latissima, quæ etiam dolus apertus, est, cum quis omittit, vel aliquid agere animo, ut damnum, quod prævidet, alicui sequatur. Quod si prævidet, sed non intendit, dicitur dolus presumptus, latior culpa, quæ confundi, sæpe cum lata culpa est, cum non ponitur debita moralis diligentia, & damnum quod sequitur, sine advertentia, & prævisione sequitur. His præmissis:

3. Aliterò injustam acceptionem, ut pariat in foro conscientie onus restitutionis, debere esse Theologicè culpabilem, nec sufficere juridicè. Ita Mol. tom. 3. d. 1. 1.

missit quantitatem ex multis minutis collectam, atque adeo notabilem. Quod si non restituer statim, confluet obligatio gravis sub mortali, non quidem ex acceptionibus, quae omnes fuerunt veniales, sed ex retentione, quae nunc juncta cum antecedentibus incipit esse retentio materiae notabiliter nocivae proximo; atque adeo mortalis, & inducens restitutionis obligationem sub mortali.

An culpa levis externa, sed interne gravis, pariat obligationem restitutionis?

8. Consequitur ad praedicta celeberrima illa Quaestio, An culpa levis cum intentione interna graviter nocendi inducat onus restitutionis? Verbi gratia, Diligentiam adhibuisti, ne, dum feram venaris, hominem occideres; diligentiam; inquam, sufficientem ad vitandum peccatum mortale, non verò illam, quam diligentiores ponere solent: nam propterea peccasti venialiter, an, si huic levi omissioni addas animum occidendi hominem, si ibi forte adfuit, & de facto occidatur, tenearis ad restitutionem ex homicidio?

9. Respondeo, Si ille animus nocendi graviter adjungatur actioni venialiter male, imò etiam male mortaliter, quae actio ex se non sit contra Iustitiam; certum est, eam non inducere onus restitutionis, imò neque irregularitatis. Ratio est, quia, ex dictis, ejusmodi onus, ut & irregularitas, non nisi ad actionem injustam consequitur. Hinc iudex, licet ex odio gravi damnet reum; & qui cum moderamine inculpatae tutelae (licet ex animo, & intentione graviter nocendi) occidat aggressorem, non incurrit onus restitutionis, nec irregularitatis; quia ejusmodi condemnatio, & defensio nullo modo sunt actiones contra Iustitiam, ne leviter quidem. At si ille animus adjungatur actioni, quae ex se sit, licet leviter contra Iustitiam, ut est in exemplo allato num. 7. nunc profecto magna quaestio est, an tale onus inducat.

10. Et praeter casum propositum afferri solent alia exempla: Ponis venenum in loco remotissimo à convectu hominum, ponis tamen eo animo, ut si illic accedat Petrus tuus inimicus, illud sumat, & occidatur, praeparatio veneni est actio externa contra Iustitiam, sed quia est in remotissimo loco, ad summam non erit ex se nisi venialis culpa, imò, saepissime nulla, quia certo moraliter in illum locum nullus hominum judicatur penetraturus. Alapam levis dedecoris impingis adolescentulo, eo tamen animo, ut ex concepto forte dedecore adolescens moriatur. Quatuor aboles furaris ab avaro, ea tamen intentione, ut forte ex incrore amissa pecunia, is conficiatur. Quaestio est, an ponens venenum, An alapam impingens, An obolos surripens cum illa interna voluntate graviter proximo nocendi, peccent ita contra Iustitiam, ut, si de facto sequatur mors, sint rei restitutionis & irregularitatis?

11. Esse restitutionis reos censent nonnulli; ita de Lugo tom. 1. de just. d. 8. sect. 6. à num. 74. aliique ab ipso cit. non esse censent alijjta Lugo l. 2. c. 9. dub. 16. numero 113. Sanchez lib. 1. conf. cap. 4. dub. 5. numero favetque libro 3. conf. capite 1. dub. 49. num. 6. & praedicto libro 9. cap. 3. dub. 1. & 2. ego certe aliud dicendum puto, de Irregularitate, aliud de Restitutione.

12. Afferro enim primo, Praedictos incurere Irregularitatem, uti insinuavi supra, cum de Homicidio, libro 6. cap. 4. §. 1. num. 6. Ratio est, quia, ut ibidem notavi, irregularitas est inducta à sacris Canonibus contra homicidium voluntarium, seu volitum, ac aliquo tandem modo causatum, seu, ut ita loquar, occasionatum. At omnes praedicti si faciant ea, quae leviter, & ex se insufficienter, imò raro, vel rarissime insunt in homicidium, dicuntur voluntarie cōcurrere ad occasionem, licet, ut dico, per actionem ex se sola homicidium non sufficientem: ergo non est, unde irregularitatem effugiat, si homicidium re ipsa sequatur, vide omnino locum citatum.

13. Afferro secundò, Eisdem non incurere obligationem restitutionis ex homicidio, vel quocunque alio damno, nec tunc secuto. Ratio est, quia, quoad restitutionem, non addit lex, ulla humana peculiaris, solum est mandatum Jus ipsum naturale. At hoc non obligat ad restitutionem, nisi quando quis per suam actionem plene interit, vel moraliter est absoluta, & sufficiens causa hominem, seu damni, ut sup. l. 6. c. 2. §. 1. n. 3. vidimus. Cum ergo in quando ipsa actio externa levis ex se est, ac leviter nocet, ut plurimum, ex sua conditione, insunt in damnum, sed ad summum satis diminute, & imperfecte, causa, nuda causa non est æquum, ut gravis obligatio consequatur: consequens est, ut etiam si fiat animo graviter nocendi, non obliget ad restitutionem.

Quod autem ejusmodi actio non sit absoluta, & sufficiens causa, etiam si ad sit ille animus, probatur manifestè, quia ille internus animus nihil adjuvat ipsam actionem externam; ergo si ex se actio causativa sufficienter nocet, non est, nihil, quoad hoc, adjuvabitur ab animo, & consequenter semper remanebit non causans absolutè ex se homicidium, vel damnum: ac propterea non nebit libera ab onere restitutionis, sicut erat ante damnum.

14. Dixi (quod ad hoc) nam ab interna intentione, si gravior injusta in affectu, ultro concedo illam externam ex se levem actionem denominari graviter male, quia justam: sed quia onus restitutionis, non sequitur ad actionem injustam in iustitia internam, sed externam, nihil nocet; Ex qua doctrina omnia argumenta contraria Theologo facile dissolventur.

§. VI. Statim.

Restitutio ex delicto quomodo statim obliget?

1. Afferro primò: Omnis Debitor ex injusta actione, & universim ex delicto, atque adeo damno dato, tenetur restituere, quam primum, non valde notabili incommoditate, potest. Quia hoc esse debeat, ut excuset à restitutione, dicendum foret, tract. 4. cap. 1. §. 9. Quod si possit, & nullam habens legitimam excusationem, de qua infra, non tenetur non solum peccat imprudenter, ut certum est, quia est continuata quadam obligatione, sed etiam tenetur in conscientia solvere omne lucrum, quod cessat, & damnum, quod emergit Domino ex ea mora, (quae certe non est culpabilis, ita Molin. 3. d. 724. & passim, quia scilicet non fieret æqualitas cum proximo: Cum enim hic ex facta culpa non solum fuerit privatus re principalis, sed etiam sit passus illud interitum, utrumque meritis, etiam restituendum.

2. Iam verò, pro iis, quae mox dicenda sunt praevorte, hoc intercelle aliud esse ordinarium, aliud extraordinarium; Ordinarium oritur, quando res ipsa plura, v. g. valet uno tempore, quam alio, sive quia res interitum crescat, ut plura valet equus, adultus, quam pullus; quid ab extrinseco crescat ejus valor, ut frumentum plura valet mense Maii, quam Augusti. Si priveris ex hoc lucro, diceris pati interesse, seu damnum ordinarium. Extraordinarium oritur, quando advenit lucrum ex extraordinaria creditoris opera, seu ex ejus negotiatione; centum, v. g. aurei, si eos negotiationi exponas pariant alios quinquaginta: quare si priveris hoc lucro, diceris pati interesse extraordinarium, seu, ut commodius loquimur, interesse ex damno emergente, vel lucro cessante.

3. His positis, Inquires: Ut debitor ex delicto obligetur in conscientia ad restituendum interesse, oportetne ut praecedat monitio, quia creditor dicat debitori, se ipsam causam ejusmodi damnum pati?

Respondeo, quod ad praxim raro locum sortitur hæc quaestio in casu injustae acceptionis, vel damni (quamvis saepissime locum habeat in restitutione et contra damnum).

pœnitentia procedit, obnoxia sunt restitutioni, ob in-
 pœnitentiam primo positam. Una tamen est observanda
 limitatio. Quando enim, post furtum, quis in cidit in ex-
 treme necessitate, vel gravem necessitatem, & rem furto abla-
 tam, adhuc in specie extantem in dicta necessitate
 consumpsit, (in qua necessitate potuisset illam rem li-
 bere succurrere, nec sufficere ei, eam sibi mutare cum obli-
 gatione cum, ejus que interesse suo tempore reddendi, ut
 explicuimus, *suprà*, *trakt. 2. cap. 6. §. 2. num. 2.*) tunc non
 obligatur nisi ad restituendam rem, & illud solum in-
 teresse ordinarium, & extraordinarium correspondens
 temporis antecedenti dictam necessitatem, non vero in-
 teresse correspondens temporis talis necessitatis. Ita Ca-
 theolus Palanus, *de iustitia, commutativa, d. 1. part. 17. §. 10.*
 contra Layman, & Molin. *ibidem* cit. Ratio est mani-
 festa, quia tempore gravis necessitatis, veluti de novo
 accipit sine culpa, unde non potest obligari ad interesse
 correspondens huic temporis, quando in accipiendo
 non delinquit: Quod si rem ipsam principalem debet
 cum interesse precedentis temporis reddere, non est
 ex vi huius accceptionis huius temporis, sed ratione
 prius, que fuit cum delicto, ut diximus, & semper

8. Secundo: Non assentior aliquibus excusantibus viros nobiles, quando præfixo tempore etiam cum culpa, non solvunt emptas merces mercatoribus, quibus propterea cæset lucrum, & damnum emergat non assentior, inquam, nam posito, quòd verè sunt in culpa, non solvendo, necessarìo consequitur, ut ad omne illorum interesse rescandendum obligentur. Satis est iustum, tum hos nobiles, tum cæteros omnes excusare, vel ex implicito consensu mercatorum, de

E c quq

quo *n. sequenti*, vel probabiliter ex eo, quod ementes de dicto interesse à mercatoribus non sunt admoniti, de quo *n. 10.* dicam.

9. Tertiò: Terminus in ejusmodi contractibus præfixus non debet sumi metaphysicè, sed more communi humano & moraliter. Hinc plerumque censatur debitor, ex de Lugo *t. 2. de just. t. 18. sect. 2. num. 38.* à restituendo interesse creditori, non solum quia dilatio solutionis non fuit peccatum mortale contra Justitiam, sive ob impotentiam solvendi, sive ob inadvertentiam, vel oblivionem: sed etiam quia debitor, ob bonam fidem putavit non esse creditorem, graviter invitum pro modica illa, & morali dilatione, cum in praxi non soleant urgi ita debitores, ut ipso præfixo die solvant, sed cum aliqua benignitate: credere item plerumque potuerunt debitores, dum creditores scientes, & potestates exigere, tamen non exigunt, non esse graviter invitatos ad præditam dilationem. Nota illud (potentes) & vid infra, *tract. 4. c. 1. §. 6.*

10. Quartò: supponamus esse invitos creditores ad dandam dilationem solutionis, dubitari solet de damno extraordinario, hoc est, de cessatione lucri, & de damno emergente: An scilicet debitores ex contractu, ut obligentur in conscientia ad solvendum creditoribus hoc interesse, ex mora culpabili, debeant fuisse prius admoniti à creditoribus dicentibus, verbi gratia, solve mihi centum aureos debitos nunc ex censu, secus meas negotiationes exercere non potero, quantum lucrum tu debebis.

Respondeo, negant aliqui ejusmodi monitionem debere præcedere ad hoc, ut obligetur debitor ad prædictum extraordinarium interesse: sic Petr. Navarr. *lib. 13. de res. cap. 2. num. 181.* Dian. *p. 1. tr. de contract. resol. 87.* Aliqui affirmant præcedere omnino debere. Sic Azor. *3. l. 5. cap. 4. q. 3. de Lugo t. 1. de just. d. 18. sect. 2. num. 32.* Vtrumque probabile propter easdem rationes quæ in fortiori casu, qui supponit injustam acceptionem, dictæ sunt *sup. n. 3.* sed superaddatur hic etiam id, quod ibidem adverti *num. 4.* & nos quidem affirmantem sententiam amplectimur *infra §. 8. §. 3. n. 9.* excepta consuetudine mercatorum, &c.

Restitutio ex re accepta, qua ratione obliget statim?

12. Id etiam, ut tota hæc materia de mora solvendi absolvatur, hic erit decernendum.

Regula universalis ex Doctoribus, *supra in toto hoc §.* citatis: Si quis rem bona fide acceptam advertit esse alienam, statim atque advertit, debet domino sine mora tradere, vel rem, si extet, vel si consumpta est, illud in quo is, qui accepit, factus est ditior, ni tradat, erit in mora, & obligabitur ad restitutionem, etiam secuti interesse ordinarij, & extraordinarij. Hæc regula constat ex dictis hic prudenter applicandis. Quare videndum, utrum mora sit culpabilis, an inculpabilis: utrum creditor possit censeri rationabiliter invitatus, an consentiens: utrum dilatio sit modica, an magna; & his perpensis, decernenda erit obligatio restituendi, sive quod extat, sive illius interesse juxta modum dicta.

12. Solum per diligentem adverte, moram non esse hic mensurandam à tempore, quo accepta res est; illa enim acceptio, ut hic supponitur, non fuit peccaminosa; sed à tempore, quo quis incipit advertere non esse suam, vel quo incipit rationabiliter dubitare: nec adhibet diligentiam inquirendi veritatem, ut diximus *l. 1. in dec. cap. 3. §. 7. v. Restitutio.* Præterea non esse considerandum interesse, quod fortè provenit creditori ex re accepta absolute, sed ex re accepta, quæ quando advertitur esse aliena, extet, vel extet aliquid, in quo debitor factus sit ditior. Nam si nec res extet, nec aliquid, in quo is factus sit locupletior, nihil debebit, ut mox *cap. 3.* explicabitur.

13. Si eveniret casus, quo dominus sciret rem suam, vel id, in quo ex re sua factus es ditior, apud te esse, &

posset te de interesse, quod patitur admonere, tunc monere curaret, An obligaris ad dictum interesse idem dic, quod docuimus *n. 3.* de injusta accepta, injustæque retentione, quia jam in casu, de quo loquimur, incipis esse injustus detentor.

14. Pari modo, si debitor fuisset prius in nulla culpa restituendi, postea vero in culpa, recurret deinde data *n. 5.* quæ nimirum est obligatus ad restitutionem interesse respondentis tempori, in quo fuit in culpa, verò respondens tempori inculpato.

§. VII. Totam rem, seu ejus valorem.

2. Si quis quid injustè accipiat (idem dic, si si damnum inferat) debet sine controversia reddere, hoc est, non solum rem ablata, verum etiam totum interesse modo dicto in §. præc. & modo dicto explicando. Ratio est, quia secus, non inducitur æqualitas, &c.

2. Petes: Ultra restitutionem rei, debetne restitui aliquid pro injuria, quam quis facit forando? Respondeo, præscindendo à contumelia, vel alio capite, & cum ex ipsa injuria exhibita in usurpatione rei alteri nihil debet, saltem ex usu, rectè notat Dicastill. *l. 1. just. tr. 2. d. 2. d. 6. n. 122.* vide etiam *n. 124.* Si quis debet, debet, esset petitio veniæ, quæ certe, vel non solet exigi à domino, vel faciliè remittitur, modò sua imple recuperet.

3. Et quid si res ablata extet, vel impermissa, ut facile dicerni queat, non est dubium, eandem debere restitui, etiam si ejus pretium quomodocunque creverit. Ratio est, quia quando res crevit, domino crevit, enim fur non sit dominus rei ablata, nec potest esse augmenti: seu ejus valoris. At si res non extet, debet fur reddere ejus valorem. Sed ecce difficultas. Quia enim ratione is erit expendendus? Per molestationem, & molestius reddere, magisque implicitum per res distinctiones atque subdistinctiones Theologice. Lege Mol. *t. 3. d. 725.* Less. *l. 2. cap. 12. dub. 16. d. 1. de res. q. 3. p. 11.* de Lugo *t. 1. de just. d. 18. sect. 2. d. 2. d. 3.* Castro Pal. *disp. 1. in genere, p. 24. §. 9.* aliosque ab ipsis citatos.

4. Ego, ut distinctè procedam, præmitto, rem ablatam, ac decretere posse, vel intrinsecè, hoc est, in se, vel pullus equinus adoleat, & deinde senescat. Vel intrinsecè, ut si triticum nunc valeat singulis modis tres aureos, deinde ob multitudinem emptorum, loco contra. Hoc posito, figura hunc casum: Petrus furatus Antonio mensuram tritici mense Augusti, cujus legumini valor erat trium aureorum, verum, paulo post tritici valor, hyemis nimirum tempore, crevit ad tres aureos, mense denique sequenti Junij pretium decrevit ad aureos tres, imò ad minus. Idem potest dicere de pullo equi, qui primo tempore valebat 10 aureos, mense denique sequenti Junij pretium decrevit ad aureos tres, imò ad minus. Idem potest dicere de pullo equi, qui primo tempore valebat 10 aureos, mense denique sequenti Junij pretium decrevit ad aureos tres, imò ad minus. Idem potest dicere de pullo equi, qui primo tempore valebat 10 aureos, mense denique sequenti Junij pretium decrevit ad aureos tres, imò ad minus.

5. Ut ergo decernamus, quantum debeat Petrus Antonio, quando ablatum triticum, vel equum consumpsit, vel vendidit, diligentissimè considerandum est, quonam tempore consumpsit, primò, secundo, tertio ex dictis: Ni sic distinguamus, confusa nimis erit, & intricata tractatio.

Petrus rem ablata consumpsit primo tempore.

6. Petrus triticum prædictum consumpsit, vel vendidit, vel alienavit, primo illo tempore (nempe mense Augusti, quando valebat tribus aureis, est distinguendum, & videndum, An Antonius esset venditurus, vel consumpturus primo eodem tempore, an secundo, tertio. Si primo non est difficultas, nam clare Petrus non damnificavit Antonium, nisi in illo valore rem currenti, id est, in tribus aureis, tres igitur aureos debebit.

At si Antonius triticum illud erat venditurus tempore secundo, hoc est, hyeme; quando pluris valebat, quod tritico per hyemem cadit, illud emit majore pretio, v.g. sex aureis, totum hunc valorem, hoc est, sex aureos debet Petrus fur (deductis expensis) reddere. Ratio clara est, quia in toto hoc majore pretio Antonius recipit causam furis, Antonius.

Quid si esset dubium, si venditurus tunc esset? Respondo pro ratione dubij (id quod, omnibus circumstantiis à prudenti expensis, erit decernendum) patet respondere.

Quod si non erat venditurus, nec loco illius aliud tempus, sed erat ipsemet Antonius consumpturus, vel etiam amicis in liberale munus donaturus, quod illo tempore Antonius debere reddere pretium illud maius, quod scilicet erat hyemis tempore, quo Antonius consumpturus, vel donaturus erat. Ratio est, quia Petrus injusta causa fuit, ne Antonius re sua sive pro se sive pro amicis crederetur: ergo debet reddere, quanti valebat tritico illius, valebat autem plaris, id est, sex aureis, ut supponimus. Quod dictum est de tritico, dic de pullo equino; si illum vendidit fur primo tempore, sed domini tempore erat vel venditurus, vel donaturus amico, tempore secundo, quo equus adolevit: par enim est ratio ac de tritico, & de ceteris.

Solum adverte expensas necessarias, quia in alendo, equo vel etiam in servando tritico, verè fecisset Antonius, posse à Petro, qui eas fecit subdaci restitutione, quia scitis, quandoquidem has Antonius non fecit, ut supponimus, plus habere, quam quod exigit damnum, quod illatum excipere, nisi sint compensandæ cum usu, quem ex equo, verbi gratia, fur accepit, ut ex se patet.

Denique: Si Antonius erat venditurus, consumpturus, donaturus, &c. illud triticum, vel equum tertio tempore: nempe, quando minus res sua erat valitura Petrus, qui rem consumpsit primo illo tempore minoris pretij, nihil aliud debet, nisi pretium illius primi temporis, atque adeo tres aureos. Ratio est, quia, ex una parte dominus non est passus interesse ullum; nam servaturus erat rem, usque ad illud tempus minoris pretij, & ex alia parte, cum fur obligetur reddere rem; vel rei pretium, quantum est eo tempore, quo ipse consumpsit (tunc enim fur propter injustam consumptionem subiectionis restituendi rei valorem) obligabitur ad pretium illud primi temporis, quando injustè consumpsit. Quod verò intercurrentis illud maius pretium medij, seu secundi temporis nihil urgeat, contra furem in favorem Antonij, dicitur mox in simili n. 19. & 20.

Quoniam verò cum hic, tunc deinceps dicemus (sibi dominus esset servaturus, &c.) Inquirimus, An excedere debeam domino dicenti, se fore servaturum? Respondeo, in rigore re non obligari, quia præsumere potes dolum. Erunt igitur considerandæ conjecturæ, quibus talem veritatem expiscari certò possis. Quod si certò non possis, sed adhuc vigeat dubitatio, restitendum ad proportionem inventæ, vel non inventæ veritatis, seu ad ratam dubij, ut modò dixi n. 8.

Petrus rem ablata consumpsit secundo tempore.

Quando Petrus fur consumpsit, vel alienavit rem secundo illo tempore, quo res creverat in pretio, verbi gratia, tritici mensura valebat sex aureis, equus viginti; sunt rursus distinguenda tria illa tempora, quibus Antonius rem suam vendidisset, vel consumpsisset, vel donasset, uno verbo, de re sua disposuisset.

Si ergo disposuisset primo illo tempore minoris pretij, dico probabilissimum, imò certum mihi videri, deberi à Petro totum valorem secundi temporis, atque adeo sex aureos pro mensura tritici, viginti pro pullo equo, restituere. Ratio mihi manifesta est, quia illa res dum existit impermissa in medio illo tempore, donata est, non furis: ergo si fur tunc consumpsit, vel

Part. I.

vendidit, rem alterius consumpsit, vel vendidit, certè per injuriam factam domino: ergo, utpotè pretium alienæ mercis, sibi retinere licetè non potest, sed omnino restituere debet. Et sicuti, si eo tempore majoris pretij Petrus velleret à peccato furti se liberare, & adhuc res aliena apud se exaret, domino reddere deberet totam tandem rem; quomodoque, sive intrinsecè, sive extrinsecè auctam, quia res crevit pro domino, non pro Petro: ita posito, quod eodem tempore iniquè consumit, vel distrahit, alterum tantum in æquivalenti opus restituere.

Quod si disposuisset Antonius de re sua secundo eodem tempore majoris pretij, pari, imò potiori jure Petrus debet valorem hunc majorem reddere. Ratio est clara, quia, dum ipse tunc consumpsit, damnum hujus valoris Antonio intulit.

Denique si Antonius disposuisset de sua prædicta re in tempore minoris pretij: adhuc maius ipsum pretium dictum n. 13. debet Petrus. Ratio est, quia, dum fur injustè destruxit rem tempore, quo valuit majori pretio, contraxit ex debito obligationem reddendi illam, quantum tunc valebat, tota enim, ejusque totus valor erat domini, & ex alia parte rem fore à domino conservandam pro tempore consequenti, quando decrevit pretium, non tollit à fure eam obligationem, quam ex delicto contraxit. Adde nimis esse contra rectam rationem, quod fur reportet lucrum, & distulcat ex duplici suo delicto; nempe ex furto, & ex injusta reconsumptione: sic autem esset, si ipse posset sibi retinere excessum illum pretij.

De expensis factis à fure in alendo, v.g. equo, nisi compensentur cum usu, quem ex equo fur habuit, idem dic, quod modò n. 9. sine dictum est.

Petrus rem ablata consumit tertio tempore.

Quando Petrus consumit rem tempore illo tertio, quo rei pretium decrevit, sive rediens ad primum, sive etiam ad minus, ut si mensura dicti tritici descenderet ad pretium trium, vel duorum aureorum, & equus jam senex ad octo, vel quinque: pari modo videndum est, quandònam ex illis tribus temporibus Antonius rei dominus fuisset rem suam illam consumpturus, vel servaturus, &c.

Si ergo Antonius de re sua disposuisset primo tempore, debet Petrus reddere quanti tunc valebat, atque adeo in exemplis positis tres aureos pro mensura tritici decem pro equo. Ratio est, quia ex una parte Petrus rem consumendo illo primo tempore, obligationem contraxit restituendo valorem illius temporis, quo consumpsit, ut in simili dictum est modò: & ex alia parte, pro tanto pretio damnum intulit Petrus Antonio, non verò pro majore; jam enim, ut supponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora servaturus. Dices: At si medio tempore crevit valor rei, pro domino crevit. Respondeo, ut iam tertio tempore decrevit, ergo pro Domino decrevit: solum igitur Petrus debet pro damno allato, quod solum fuit caruisse Antonium pretio primi illius temporis.

Si verò Antonius de re sua secundo tempore, quod plus res valebat, disposuisset, totum hunc valorem, atque adeo pro mensura dicti tritici sex aureos, pro equo viginti, vel triginta debet Petrus restituere: quia ut sup. in simili n. 7. & 9. dictum est, dum Petrus rem alienam sibi in eo medio tempore retinuit, unde factum est, ut dominus de re sua disponere eo tempore non potuerit, in toto illo valore damnum intulit: ergo totum est refarciendum, exceptis expensis fortè factis, & non compensatis, iuxta dicta eodem n. 9. sine.

Denique: Si Antonius de re sua disposuisset in tertio illo tempore minoris valoris, hunc solum minorem valorem debet reddere Petrus, atque adeo in exemplis positis tres, vel duos aureos pro tritico, decem, vel octo pro equo, quantum scilicet mensura tritici,

E c 2

& equus de valore decreverunt. Ratio est quia pro tempore accedenti nullum fecit damnum Antonio Petrus, pro tempore praesenti jam reddit quanti res valer. Pectum enim illud medium maius, licet, ut ita dicam, perierit, dum res fuit in manu furis, æquè tamen perierit in manu domini, quia illo valore, supponimus, Antonius ulus non esset. At *1. fr. §. 9. ex probabili sententia dicimus*, quando res æquè peritura erat in manu domini, sicuti perit in manu furis, nihil à fure debetur, quia in nihilo dominus dannificatus est.

20. Confirmatur: quia, si res extaret, neque satis esset, si solum triticum, suumque equum dominus Petrus redderet; ergo si consumpsit, non nisi valorem ejus temporis debebit, quia non consumpsit nisi rem tanti valoris.

21. Ex expensis, quas medio illo tempore fecit Petrus, eas tantum sibi poterit Petrus compensare (retinendo scilicet aliquid de restitutione) quas necessarium fecisset dominus, si his enim domino non damnum intulit, ut in simili *supra dictum est num. 9. sine*. Quid autem fiet, in dubio, an dominus servaturus esset, &c. Vide *num. 7.*

De Restitutione fructuum rei injustè ablata.

22. Fructus rei injustè ablata, vel injustè retenta, vel etiam injustè destructa, omnes domino debent restitui à fure: lege fuscè apud Sanch. *lib. 2. in Dec. cap. 23. Less. lib. 2. cap. 12. dub. 17. Mol. tom. 3. d. 725. Dicast. lib. 2. de just. tract. 2. d. 2. dub. 5. num. 81.* Ratio est eadem, quæ dicitur *infra c. 3. §. 5. n. 2.* Fructus, inquam, tum rei, qui vocantur fructus naturales, ut est partus Ancillæ, pullus ex equa, herba ex campo sylvestri, glâs ex arbore non culta, &c. tum rei, qui appellantur fructus misti, idest, qui sunt partim ex ipsa natura partim ex industria, sive parva, sive magna, v. g. frumentum, vel fructus, qui colliguntur ex agris, caseus ex ovis, &c. ubi partim adest industria colentis, partim ipsa natura soli, vel ovis.

Dixi (sine magna) nam quando maxima est industria, & modicissima vis naturæ, cum parum pro nihilo reputetur, vocarem potius fructum illum meræ industria, quam mistum: at in hoc solum casu sequor Thomam Sanch. *loc. cit. num. 48. Dicast. loc. cit. d. 5. dub. 3. n. 30. docentes*, in mistis, ubi plurius est industria, vocari fructus industriales, ubi plurius naturæ naturales. Sub fructuum mistorum etiam nomine veniunt fructus civiles, quale est pretium locationis domus, vel equi, ad hoc enim lucrum concurrunt domus, vel equus simul cum industria locantis.

Fructus meræ industria, quale est lucrum, quod ex negotiatione pecunie alienæ acquisisti, non sunt restituendi, quia, quod ex sola industria tua est, tuum esse ipsum lumen naturæ docet, ut potè lucrum personæ, non rei. His jactis fundamentis, sit.

Regula prima.

23. Fructus rei injustè ablata tum naturales, tum misti, semper debentur domino, etiam si apud dominum res non tantum fructificasset, fructificavit tamen apud possessorem; & etiam si domum, v. g. dominus non locasset, possessor tamen locavit, & etiam si fur fructus illos quomodocunque consumpsisset, nec in ullo fuerit factus ditor; & etiam si illi fructus fuerint percepti à re; per furis diligentiam, perque ejusdem expensas meliorata. Ita Sanch. *l. c. n. 130. Less. l. c. n. 119. Mol. l. c. Dicast. loc. cit. n. 84.* alios citantes. Quidquid enim alij dicant in oppositum, apud Sanch. *l. c. n. 130.* quod probabile iudicant Less. *l. c. n. 119.* & Dicast. *l. c. n. 87. cit. Cou. & Sot.* Ratio nostra est, quia res semper fructificat pro suo domino: Et ex alia parte, hæc obligatio oritur ex injusta acceptione; quæ semper manet donec fiat aequalitas, ut sæpè dictum est, solum excusari fur poterit in eo casu

quo, sine gravi ipsius culpa fructus sint omnino sumpti; quod, evenire potuit, si, dum ipse vellet restituere, nec posset, destructi casu fuere, &c.

Regula Secunda.

24. Quamvis lucrum ex negotiatione pecunie hæc non sit restituendum, tamen restituendum est damnum, quod forè emerit domino, & lucrum, quod cessavit, si eam pecuniam, quæ per te caritativè negotiationem ille tradidisset, ut ex dicto patet. Locus illud, quod dominus non solum communi, sed etiam singulari diligentia de facto percepisset, debet restituere, quod percipere quomodocunque posset casu, vel fortuna. Ita Dicast. *loc. citato, num. 10.* alique. Ratio est, quia in illo damnum passus est dominus ex tua culpa, non verò in hoc.

25. Ex dictis solves illam dubitationem: An possessor malæ fidei teneatur restituere fructus, quos fur non percepit ex re aliena, potuisset tamen percipere: solves, inquam, naviter distinguendo, cum *Less. Mol. Vasquez, aliisque apud Dicast. l. c. n. 75.* si dominus percepturus fuisset, tenebitur fur, quia tunc ex secunda regula fur fuisset domino causa damni, verò dominus non fuisset percepturus, fur neque tenebitur in foro conscientie (nam in foro exteriori cogitur fur restituere ea, *leg. si fundum, de rei vindicatione*, Sanch. *in decal. lib. 2. c. 2. num. 110.*) quia tamen non dampnificavit dominum, & ex alia parte nihil accepit à re aliena, nec iuste, nec injustè, cum malus fructus acceperit, ut supponimus.

26. Solves item illam aliam difficultatem: An teneatur restituere fructus, quos dominus percepit ex turpi usu suæ rei. Solves, inquam, diligenter distinguendo: si enim percepisset ex re sua inhonestè, idest, peccando, ita ut lucrum secutum fuisset ex ipso peccato, non tenebitur fur illud lucrum restituere, quia lucrum generis lucrum non est fructus rei, sed humanæ utilitatis: at si percepisset, licet peccando, non tamen ex lucrum secutum fuisset ex peccato: sed ex re ipsa, ex usu ipsius rei suæ, tenebitur, quia tunc lucrum fuisset fructus rei domini: sic solet obligari fur ad restitutionem pretij locationis domus, quam dominus, cum peccato locasset gheretici. Ita idem Dicast. *l. c. n. 75.*

27. De ejusmodi fructibus multa dicuntur *inferius de restitutione ex re accepta*, quæ omnino sunt hic applicanda ubi etiam propter materiam connexionem aptius quidam expensas possit sibi deducere possit, si forte fidei.

§. VIII. Etiam si res perierit.

¶ Si equus, v. g. injustè acceptus, vel casu perierit in manu furis, vel casu deterior evadat, non periturus, nec deteriorandus in manu domini, faciens omnes, furem debere restituere totum illius valoris, vel quanti existimatur à prudenti viro damnum, quod per illam deteriorationem factum est domino: et etiam damna inde secuta, & in dubio, quod damna consecuta essent, debere pro rata domij compensari. Ita S. Thom. *2. 2. quæst. 62. art. 6. in corp.* Sot. Cov. Met. Sylvest. Tol. Petr. Nav. Reb. Val. alique apud Dicast. *lib. 2. tract. 2. d. 2. dub. 4. n. 49.* Ratio est, quia fur omnium horum damnorum causa est.

2. Verum, si equus (idem de cæteris rebus) ita perierit, ut verbi gratia, ex incendio casuali, vel per justam hostium incurfionem, apud furem, ut eodem propterea modo periturus cerèd fuisset apud dominum: Aliqui obligationem restituendi in controversiam vocant. Lege *Contra Reg. peccatum, p. 2. §. 6.* & alios, quos ipse refert. Sed controversia non difficulter solvitur. Assero enim ex sententiâ probabilissimâ, tunc furem nihil debere. Ita Less. *lib. 2. cap. 12. dub. 15. Mol. tom. 3. d. 725. Vasq. de rell. cap. 5. §. 6. dub. 11. num. 66. Dicast. loc. cit. num. 52. cit. Sylv. Attil. Cou. Reb. aliisque*: quia tunc nihil damni re ipsa fuisset intulit,

domino. Confirmatur, quia detrimentum illud erat in sua causa inevitabiliter præparatum, & ac-
cedente secundum moralem æstimationem perinde erat
si jam illatum foret: ergo fur illè, vel destructor
non censetur damnum intulisse moralitèr loquendo, si-
cut nec propterea minus habet dominus, quam
si nihil intulisset. Hinc inferat præceptum meum, P. Ioseph. à
D. Soc. Jesu in manuscriptis de just. & jur. p. 2. sect. 4. d.
1. quod habuit ex Petr. Navar. lib. 4. c. 1. dub. 3. n. 28. &
tunc refert Dicast. l. mox cit. n. 75. eum, qui interfecerat
dominum paulò post, certissime moriturum, esse verum
dominici damni, atque irregularem: non tamen teneri de
damno secundo familie, &c. quia non dedit detrimentum,
quod moralitèr censetur jam datum per certifi-
cationem illam mox futuram mortem.

3. Solum ergo evenire potuit, ut antequam equus,
perit, eodem modo apud dominum peritura, illo
tempore fuerit fur, vel equus lucrum aliquod peperit;
vel ex carentia ejus, domino ante idem tempus even-
iret damnum, seu cessasset lucrum; tunc profectò
hæc omnia antecedentia damni debent à fure domino
restituere, ex §. præced. satis est certum, quia hæc lucra
non erant domino, ut supponimus, de futura, & ex
alio parte, ut ad satisfactionem dictum est, res semper
fuit domino fructificans.

4. Adverte me dixisse. num. 2. (ex incendio casua-
li, vel per justam incursionem) si enim res peritura
erat apud dominum per injustitiam alterius, non pro-
prie (ex Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 4. num. 75.
Lest. Molin. Vasq. Petr. Navar.) excusabitur fur à
restituendo, nam ille, qui per injustitiam abstulisset, obli-
gatus fuisset restituere domino: ergo si tu prævenisti,
similiter teneberis, quia obligatio, quam alius subisset,
in te translata est ratione damni, quod alterum præ-
veniens, præintulisti.

5. Adverte iterum, me ibid. dixisse (certò peritura
apud dominum) si enim dubium esset, an res apud do-
minum peritura fuisset, tenebitur fur ad restitutionem
res ablatæ. Ita Sylvest. Reg. aliisque apud Dicast. l. c. n. 76.
quia in dubio melior debet esse conditio domini.

6. Similiter modo n. 1. dictum est in dubio de damnis
consecuturis, debere restitui solum pro rata dubij.

Respondet, ita in damnis consecuturis domino ex
privatione rei per furem ablatæ, sed in se ipse ablata
de qua hic loquor, non ita. Ratio est eruenta ex illo
principio explicato superius, lib. 1. cap. 3. §. 6. quod sem-
per judicandum est in dubio pro possidente. Cum ergo
pater sit, rem domini vivere, seu existere, dubium au-
tem emergat, an fuerit peritura, judicandum erit pro
rei vita, seu existentia, atque adeò pro domino ipsam
possidente. At, cum lucra consecuturæ ex res, condum
existant, non possident, & ideo in dubio pro ipsis non
poterit judicari, nec pro domino, quasi ipsa possede-
ret. Sed quia ex alio capite supponimus ea separata certè
fuisse à domino æquum est, ut pro rata dubij, seu quan-
tum spes illa existens æstimari à prudenti poterat resti-
tuatur.

7. Ille alius casus, occurrere posset difficilioris solu-
tionis: Petrus triticum mensuram furatur, illamque hodie
consumit, vel vendit: ceteri autem hostes justè irruunt,
vel ingruunt alluvies, seu incendium, quibus triticum
sive fuisset inventum apud furem, sive apud dominum
æquali modo perisset. Quæri jam potest, an tunc Pe-
trus tritici valorem reddere teneatur: Vides in præce-
denti casu non præfuisse Petri injustam consumptionem,
sed sicut in præfenti. Atque id etiam quæri potest de
dominico combusto, si debet restituere totum segetis va-
lorem, si aquæ comburenda sequenti die fuisset apud
dominum?

8. Respondet, Id in tribus evenire circumstantiis,
prestat: Primum, si fur consumat, vendatque, vel destruat
incendium prævium: & tunc aio, furem liberè to-
tum tritici, vel segetis valorem restituere. Lege Lest. l. c.
Pars I.

n. 95. Vasq. l. c. n. 71. Mol. l. 3. d. 7. §. 6. num. 2. de Lugo, l. 1. de
just. d. 18. sect. 4. num. 77. Petr. Nav. lib. 4. c. 1. dub. 5. f. 5. f. 5. f. 5.
Ratio est, quia tunc res erat domini, & quia non præ-
videbatur periculum ullum, res valebat suo justo præ-
tium: si ergo iniquè eam fur consumpsit, contraxit obli-
gationem eam restituendi, quæ tolli non potest, nisi
actu fiat restitutio, legatur Dicast. lib. 2. de just. tr. 2. d. 2.
dub. 4. à n. 74. qui videtur benignius loqui.

9. Secundò, si aliquod periculum subodoratum fuit
quo existente, fur iniquè consumpsit, vel vendidit; &
tunc, Aio, remanere in fure obligationem restituendi
quidem, sed minus; quantum scilicet judicabitur à viro
experto, ex illo periculo rei pretium diminui; quod si
vendidit, debet pretium dare domino, cujus erat triti-
cum, quia pretium succedit loco rei, & in hoc iam in-
venitur factus ditor ex re aliena fur. Dummodo adver-
tas, minoris etiam debuisset, propter tale vitium peri-
culi imminenti, rem vendi: quod si vendita est antiquo
pretio, debet pars pretij excedens emptori reddi, non
domino, quia in illo excessu ditor fuit deceptus, non
verò dominus fuit à te injustè damnificatus.

10. Tertiò, si periculum timebatur certum, & infal-
libile, quo pacto res nihil valebat: quis enim rem jam
certò perituram nullòque usui sibi utilem cinere
pretio velle? Et tunc, Aio, nihil deberi à fure, quia
nihil damni intulit, consumendo rem nullius valoris: ad-
de dominum tacitè consentire huic consumptioni. Quis
enim nò velle à te panem, verbi gratia, consumi potius
quàm absumi ab imminente domus incendio?

11. Petes: Fur, si possit rem à se ablatam eripere à
simili, verbi gratia, incendio, obligaretur ne eriperet idque
ex Iustitiane, an ex charitate? Respondeo, obligari ex Ius-
titia, esto; negare videantur Lest. & Vasq. loc. cit. obli-
gationem Iustitiæ. Ratio est, quia fur, quamvis non sit
absolutè custos rei ablatæ, quia tamen semper obliga-
tur rem domino restituere, consequenter obligatur rem
eandem conservare, saltem æquali diligentia, & labore,
quo res suas conservaret, nè scilicet ponat voluntariè
impedimentum ad restituendum: ergo contra Iustitiam
peccat, si non conservet, cum possit, quod idem est, ac dice-
re, si cum possit, ab incendio non eripiat.

12. Quid, si quis rem surripiat ante incendium, quo
certò res erat apud dominum peritura, obligatur ne
illam restituere, an verò, ut suam possit consumere?
Respondet, obligari restituere, nec ut suam posse con-
sumere. Ratio clara mihi est, quia res quomodocunque
salva fiat, domini semper est, nisi ex circumstantiis
certò appareat, rem à domino jam fuisse verè, & ex ani-
mo, non verò solum ex necessitate derelictam. Vide
quæ dixi tract. 2. cap. 8. num. 14. Fortune igitur suæ do-
minus tribuat, si res in tuto posita fuit à fure. Deduce-
re tamen pro se furem posse pretium sui laboris, & in-
dustriæ, si quæ fuit, ipsa recta ratio dicit, quantum
autem erit hoc pretium, facile colliges ex dictis tract. 2.
cap. 8. d. n. 7. in simili.

Quando res perit in via, sub ejus manum, cum quo
eam mitto ad dominum, quid faciam, dicam infra tract.
4. §. 1. num. 3.

§. IX. Onus Restitutionis quandònam ad sit, si acceptio,
vel detentio sint dubie injuste. Remissive.

1. DE hac cum satis ego disputaverim superius lib.
1. in Decal. cap. 3. §. 7. verb. Restitutio, illuc ac-
cedat, si velit, curiosus Lector.

CAPVT III.

§. 1. De secunda Radice, seu causa Restitutionis,
quæ est Res accepta.

1. DUm non constat rem, quam ego possideo
esse alienam, dicor possessor bonæ fidei: cum
Ec 3 constat

constat, dicor, & sum mala fidei possessor. Quod si non constet rem esse meam, sed nec constet esse alienam, dicor possessor dubie fidei.

2. Sit jam Regula prima ex Less. lib. 2. c. 14. d. 1. Mol. tom. 3. d. 7. 18. aliique apud Sanchez. l. 2. in dec. cap. 23. n. 34. Dic. lib. 2. de iust. tr. 2. d. 5. dub. 1. Si quis rem alienam bona fide, ut suam quocunque titulo accepit, statim, atque certo advertit esse alienam, debet illam eandem, si extat, reddere domino: imò dominus potest sibi eandem, ubicunque illam invenit, vindicare. Ratio est, quia res quomodocunque accepta, ubicunque est, domini est. Quare, nisi, qui eam habet, statim reddat, incipit esse injustus detentor, & subintrat pro consequenti tempore radix restitutionis ex injusta acceptione, de qua in precedenti capite dictum est, quia rei alienae detentio est continuata ablatio.

3. Dixi (certo advertit) nam si sub dubio, vel sub probabilitate, quae non faciat moralem certitudinem, non est obligatus reddere, ut fusi diximus sup. lib. 1. in dec. cap. 3. d. §. 3. & deinceps, & mox innuam, n. 15.

4. Dixi item (illam eandem) nam non potest unum pro alio, invito creditore, restituere leg. Manifesti, C. de solut. cum creditor non solum habeat ius iustitiae ad rem ejusque valorem, sed etiam ad hanc rem. Ita Vasquez, Val. Mol. Rebel. Lop. Sotus, quos citat, sequiturque Dic. cast. lib. 2. de iust. tract. 2. disp. 2. dub. 2. num. 14. & contra Petr. Navar. dicentem solum esse contra Charitatem.

Duas tamen adhibeo limitationes: Alteram, In rebus usu consumptibilibus, seu functionem habentibus, facile posse reddi unum pro alio in eadem specie, v. g. debet quis mensuram frumenti aequè boni reddere: Ratio est, quia haec sunt ad eam aequivalentia, ut non sit iudicandus invitatus creditor. Alteram, In rebus, quae functionem non recipiunt, tunc solum potest unum pro altero aequalis pretij debitor restituere, verbi gratia, veste pro equo, humo, equu pro alio, imò pecunia pro equo; &c. quando creditor non habet peculiarem affectum ad rem suam individuum. Ratio est eadem, quia tunc non erit graviter invitatus creditor. Atque haec doctrina cum praedictis duabus limitationibus propter paritatem rationis locum habet etiam in possessore mala fidei, quando res est restituenda ex radice injustae acceptionis.

5. Regula secunda ex iisdem, & passim: Si rem alienam bona fide acceptam, bona item fide in totum quae consumpsit, vel destruxit, nihil remanente, in quo factus sit ditior, sive fuerit res ex se consumptibilis, & ut Iurisperiti loquuntur, functionem recipiens, ut tritum, vinum, &c. sive non, ut equus, vestis, &c. ad nihil tenetur, quando deinde advertit se consumpsisse rem alienam. Ratio est, quia, cum sine culpa contra iustitiam fuerit destructa, non est caput, unde oriatur obligatio restitutionis. Dico contra iustitiam, nam quamvis destruxerit lascivendo, v. g. vel simili modo, cum non fecerit contra iustitiam, onus restitutionis non incurrit.

Petes primò: Quando res inestimabilem alienam cum mea misceo, iudicandumque est, rem alienam extare, atque adeò me debere illam in individuo: an iudicandum potius esse destructam, atque adeò me debere pretium, sed, id quo factus sum ditior? Respondeo, id colliges ex mox dicendis §. 4.

6. Petes, hac occasione secundò: Si mihi mercator tradat merces usu non consumptibiles, quas meae dispositioni committat, dicendo, verbi gratia: Committo tibi has merces, ut de illis disponas, v. g. vendas, quomodo vis, dummodo correspondeas mihi, tradendo id, quod ex illarum distractione conquiret: vel quod in idem reciderit: si mihi mercator eandem tradat iusto pretio aestimatas, ut illud pretium eidem mercatori post illarum distractionem sine fraude restituam, si, inquam, mihi sic consignentur merces, iudicandumne eris, rem alienam extare, atque adeò restituendum in individuo; an transisse in meum dominium, atque adeò solum

restituendum, Nam absolute, nulla alia voluntate accedente, merces sunt mercatoris: solum enim committit (sic enim supponitur) ut eas more probatoris, seu utilis gestoris negotiorum ipsius actus tuus, quo illas velis tibi emere, vel ipso actu citato de illis mercibus disponas, tanquam de tuis, ut la pignori des tuo creditori, vel tuo familiari, vel alio modo consumas, tunc merces erunt iam cum obligatione reddendi pretium mercatori, quia actualiter, vel virtualiter emisti, & consequenter creditor, vel amicus nihil debebunt mercatori: si rem tuam, non rem mercatoris acceperunt. In Val. dec. 503. Si tamen eas, extra necessitatem extremam, graves, donec, vel pignori des tuo dicto creditore, videndo sibi non suppetere, unde possis facere meritori factis, peccas contra fidelitatem procuratoris, quidquid, si id fuerit in re notabili, peccas graviter, si se parer, remanente sepe in te obligatione restitutionis pretij, si quando potens, solvendo fueris.

An verò creditor, vel amicus, dum has accepit, praevidentes suum pretium mercatori defuturum, progent, necne, si ve te inducant ad dandum, si ve non dant, ex dicendis §. 4. num. 29. colligi poterit.

7. Regula tertia ex DD. cit. l. i. C. si res non totum destructa, sed remanet in aliquo, quo redditus est quis locupletior, hoc, quo factus est locupletior, debet is restituere, ut primum advertit id sibi provenisse ex re aliena; Vt accidit, exempli gratia, quis rem alienam bona fide vendidisset, & pretium habuisset à venditore. Ratio est, quia hoc succedit rei. Quare, sicuti rem, vel partem rei si extaret, debet sem reddere, sic hoc, quod remanet. Adde non eam aequum, quæpiam divitem fieri ex re aliena.

Dixi autem (per se provenisse) id enim solum habet loco rei alienae, non verò id, quod ex occasione ipsius, seu per accidens acquiro. Si enim, v. g. pecuniam, quam bona fide meam puto, negotiationis causa, totum lucrum meum erit, quia adest fructus industriae meae, nec per se provenit ab aliena pecunia, quae ex se est sterile. Pari modo, si occasione, quae ego vestitus veste aliena pretiosa inviter à Principe, & aliquid lucrer, totum, quod acquiro, meum erit, quia per accidens hoc lucrum sequitur à re aliena.

Consumens rem bona fide acceptam.

8. Ex dictis sit primò, Vt, si quis invitatus ab alio edat cum illo res ferreas, nesciens esse ex furto, aut nullam restitutionem teneatur, si ipse in nullo factus sit ditior: & si insumpsisset aliquid aequale in suo cibo, vel partem aequale, vel partem debet ex communi opinionione restituere, quia in his factus est ditior. Ita iudicamus, quibus adde Vasquez, cap. 9. de restitu. §. 2. num. 1. d. 5.

Dico (ex communi) nam de Lugo tom. 1. de pecc. d. 17. sect. 1. num. 15. ex alio capite hunc omnino liberum à restitutione: quia nimirum, dum comedit tanquam Minister, seu instrumentum invitantis, sine culpa de culenta destruit, veluti si gemmam alienam, quam bona fide putat Petri, v. g. proficeret iussu ejusdem Petri in puteum, ergo cum ipse illa non accipit, non contrahit obligationem restituendi ex re accepta. Verum mihi non placuit sup. tr. 1. cap. 2. §. 5. n. 9. & 10. cum diligioso invitato sine Superiori licentia agerem: & cum in hoc casu multò minus placet, saltem ex eo, quod invitatus non utitur his speculationibus, nec intercedit comedere, ut merum instrumentum invitantis, sed merum humano cibum acceptat, & comedit: quare moraliter rem tacite accipit, & consequenter obligatur ex re accepta. Num sic quoad gemmam praedictam, vel quid simile: non enim accipit gemmam, & ut iussu projicit. Lege Bannez, & Salon. apud Dianam, par. 1. tractat. 5. resolution. 43. qui ex alio capite nunc bona fide consumentem res unico actu consumptibilis liberat.

Donans rem bona fide acceptam.

Vendens rem bona fide acceptam.

Inquires: Quantum debet huic emptori, vel domino
dantur pretium, quo, res tibi dono data, vendidisti;
tu satis fit dari parrem: Respondeo, si bona, ut dictum
est, fuit vendidisti, medio, vel infimo pretio; totum hoc
debes, quia hoc succedit loco, si domino debita: At si
vendis supremo pretio, vel etiam maiore; id potest eve-
nire ex duplici causa, Lege eisdem q. 6. adde Dicast, lib.
1. de leg. stat. 2. d. 5. dub. 7.

1. Primum ex eo, quia res eadem, v. g. equus ex-
res circumstantiis crevit in pretio, five ob ma-
jorem artem equi, five ex penuria eorum superuenien-
te, in utroque caso debes totum, quantum fuit, pre-
tium reddere. Ratio est, quia res est semper domini, &
domino valet, quanti valet. Scio aliquos cum Molin.
num. 4. disp. 721. num. 10. docere, tunc satis tibi esse, si
valorem medium reddas domino, & te posse excessum
tibi retinere. Ratio est (inquit) quia sufficit, si do-
mino reddas, quanti possit rem aequalem suae sibi emere,
vel comparare: at potest emere facile, ut supponi-
mus, scilicet enim non habet locum hæc doctrina) per
talem pretium medium: ergo sufficit, si illud dum-
taxat restituatur. Confirmatur: Si dominus re-
cepisset suam rem ab eo, cui tu rem tibi donatam ven-
didisti, non teneretur domino dare, sed potius emptori,
quia enim ipse dominus plenè est satisfactus per suæ rei
receptionem, ergo nec teneris excessum illum eidem
dare, jam enim ipse tantum habet per pretium me-
dium, quantum sufficit ad similem sibi comparan-

12. Secundum caput, unde tu carius vendere potuisses rem alienam tibi dono datam, est, quia ejusmodi rem in alium locum transfuisti, vel similem non vulgarem diligentiam adhibuisti: & tunc, quia ille excessus est fructus solius tue industriae, potes totum illum tibi attribuerre. Ita ^oMolin. & Layman. apud Dian. *part. 3. tract. 5. resol. 41.* Verum, quia ad plures rem vendendo non solum valet industria, sed etiam regulariter ipsa substantia rei, quae venditur (quod non est ita in mera negotiatione pecuniae quae ex se sterilis est.) Ideo notat Sanchez, *lib. 2. in Dec. cap. 23. numer. 28.* non totum hunc excessum posse à te retineri, sed solum quantum arbitrio prudentis respondet tuo labori, & industriae: & rectè de Lugo *tom. 1. de just. d. 17. sect. 1. n. 21.* ob hanc rationem docet, tunc, numquam sufficere dare pretium infimum.

Donans pretium rei aliena bona fide vendit.

13. Sequitur quare, ut etiam decidatur ex dictis Quisnam restitueret teneatur in sequenti casu: Antonius equum Cæsaris bona fide ab amico dono accepit, mox eadem fide illum vendidit Francisco, atque ejus pretium idem Antonius dono dedit Petro; Quisnam reddere equum, vel ejus pretium debet Cæsari domino, quando constat equum fuisse Cæsaris, Antoniiunc, an Franciscus, an Petrus?

Respondendo, et dictis, (Lege item Sanchez, *lib. 2. in dec. c. 23. num. 18.*) Nihil Antonius debebit Cafari, quia Antonius in nullo nunc invenitur factus ditior ex Cafaris equo. Rurſus nihil item debet Petrus, quia Petrus nunquam habuit alienum equum, & pecuniam quam dono habuit, accepit ab Antonio domino legitimo illius pecuniæ: qui, ut ſuppono ex mox dicendis, per immiſſionem pretij equi cum ſua pecunia factus eſt dominus illius pretij. Quare, ſicuti licitè quis data à latrone, vel fraudulentò lulore potèſt retinere, quia hi ſunt facti domini illius pecuniæ per admiſſionem cum ſuis (ut ſupponimus) nam ſi facile diſcerni poſſet, reſtituenda eſt, ut potèſt res domini, eſto, perſonaliter remaneant obligati ad reſtitutionem: ita multò magis in caſu noſtro, in quo Antonius bona fide illud pretium acquiſiſſit. Et ſicuti in caſu dicto latronis ex probabili ſententia, quam mox §. 4. num. 26. ſine, afferam mihi non imputatur, ſi quando per donationem illam pecuniæ mihi factam, fiat ipſe latro impotens ad dictam reſtitutionem, quando ego eam impotentiam non prævideo, vel etiam ſi prævideam, latronem tamen non induco ad donandum, ſed ſolùm acceptor: ita etiam in caſu noſtro, &c.

14. Remanet ergo Franciscus, qui quidem est obligandus ad equum reddendum suo domino, nempe Caesari, etiam cum jactura i. e. pecuniae: suo enim infortúnio debet ascribere quòd res aliena, ad quam semper jus habet proprius dominus, apud se extare invenitur, sed ceteri Antonius, quem nihil debere Caesari diximus, debet tamen Franciscò totum pretium redde-
re in casu, quo idem Franciscus Caesari equum suum reddidit. Ita Sot. Petr. Navarr. Val. Rebell. Azor. Less. apud Dicaflil. l. c. dub. 8. & num. 150. contra Navarr. qui putat satis esse, si Antonius cedat Franciscò actionem, quam habet contra. Caesarem Ratio non dicitur ex ra-
dice injustae acceptationis, vel ex radice rei acceptae, quae hic, ut patet in Antonio non adsunt; sed ex contractu quo Antonius Franciscò rem vendidit; In hoc enim contractu implicite includitur, ut venditor indemnem reddere debeat emptorem, quoad rem venditam, ut scilicet haec sit vendibilis, & ut ipse venditor possit transferre ejus dominium in emptorem. &c. Sanè eodem modo, si vendidisti bona fide vitrum pro gemma, co-

guito errore, restituere debes pretium, seu rescindere contractum, ut indemnem serves eumentem. Atque hæc ratio valet, etiam si Antonius equum prædictum emerit iusto pretio, v. g. à Titio; licet ipse Antonius possit à Titio venditore, propter dictam rationem indemnitate, exigere suum pretium: tamen ipse Antonius obligatur ex vi suæ redhibitionis factæ. Franciscum indemnem reddere, nec potest remittere Franciscum ad Titium, cum quo Franciscus nullum inivit contractum, & per hoc resolvitur id, quod innuit *suprà*, *non*. 10. lege de Lugo *t. 1. de Inst. d. 17. sect. 5. à num. 109.* & Dicastillum *l. c.* ponentes aliquas utiles consideraciones circa hanc, & similes casus.

15. Petes hinc denique: Ad quid obligetur quis, si sit dubius, an factus fuerit ditior ex re aliena bona fide accepta?

Respondet ad nihil, quia in dubio melior est conditio possidentis. Idem dic si sis dubius, an res quam bonæ fide habes, sit aliena, & post moralem diligentiam dubium evincere non potes. Differentia autem magna intercedit inter dubium supervenientem, postquam rem bona fide possides, & inter dubium, quod forte sit, antequam rei possessio à te occupetur: nam hic tibi non suffragabitur possessio, suffragabitur tibi in dubio superveniente, sed de his, ut etiam, quando res est probabilis, multa satis sunt disputata *sup. lib. 1. c. 3. 6. & 7.*

16. De emptione rei furtivæ multa dixi *Tract. 2. c. 8.* solum in hunc locum sequentes duas quaestiones refervavi.

§. II. *Prima Quaestio, An rem verbi gratiæ, equum bona fide tibi venditum, vel donatum, ubi noscis esse furtivum, tibi liceat furi reddere?*

1. **Q**uoad venditum: Dico non licere, si sine gravi incommodo per Judicem, vel alio modo possis tu emptor tuum pretium habere, & dominus suum equum: licere autem si prudenter credas dominum facile recuperaturum suum equum, & tu pretium; ut si furem furti percutisset, & tibi pretium, dominoque equum is reddendus esset: Imò in hoc ultimo casu puto, te debere eidem furi equum reddere, quando scilicet, secus fure aliquod injustum damnum immineret, ut bis solvere pretium equi, vel quid simile. Rursus, dico non licere reddere furi, si per talem redditionem non speras recuperaturum tuum pretium, nec aliquod grave malum à fure timere, si illi non reddas. Ratio est clara, quia tunc non esset caput, unde possis rem in manu latronis cum domini damno reponere.

2. Hæc sunt facilia, illud difficile: An quando scio furem non redditurum equum domino, possim ego ipsi furi reddere equum, à quo bona fide emi, in eo casu, quo mihi aliter meum pretium recuperare non datur? Negat Molina *t. 3. d. 722.* quem sequitur Azor, alique apud Dicastillum mox citandum, concedit Rebell. *p. 1. l. 2. q. 9.* Vasquez *de restit. c. 9. §. 2. dub. 2. n. 12. & 13.* idem sentit de Lugo *t. 1. de Inst. d. 17. sect. 2.* Dicastill. *lib. 2. tr. 2. d. 5. dub. 4. n. 95.* citans Tol. Arag. Bonac. à quo falsò citati Azorium pro hac sententia notat ibi Dicastill. cum quibus sentio. Ratio est, quia, cum ego solum tentar equum reddere ex re bona fide accepta, suffragiet, si illum reponam in eodem statu, in quo erat: non enim videor cogendus illum cum meo damno domino restituere, quia sic æque obligarer, ac ipse fur, qui rem habuit mala fide; cum ergo minor sit mea obligatio, solum obligabor domino restituere, quando non patior æquale damnum, non verò in nostro casu, quo par detrimentum patet, meum pretium amittendo. Unde videtur idem dicendum esse si aliquod grave malum à fure rationabiliter timerem, si ipsi non redderem.

3. Dixi (posse me reddere furi, seu illi qui mihi rem vendidit) nam vendere alteri non possum, etiam ad recuperandum meum pretium. Ratio est, quia sic facerem injustum contractum, vendendo rem alienam; at restituere

eidem furi non facere contractum, sed prædictum rescindere, quæ rescissio ex se injusta non est quia non teneor stare si contractui, cum meo illo damno amissionis pretij.

4. Obijcies: Non potest debitor restituere rem, gladium domino, si sciat dominum illo abuturum, ad injuste occidendum, ne scilicet cooperetur cum illius malo, ergo nec emptor, de quo loquimur, poterit restituere rem furi, quia scit furem abuturum, dum eam ipsi non reddet domino. Respondeo nego paritatem, debitor ille supponitur nullum se pati damnum, si rem casu non reddat, at in casu nostro patitur, nempe suum pretium; nemo autem tenetur procurare bonum temporale alterius cum æquali suo damno, ut dictum. Adde in casu nostro (quidquid sit in illius gladii abutendo, *re, de qua infra, tr. 4. c. 1. §. 3.*) cooperationem ad peccatum alterius fore admodum remotam: at cooperatio rem ex multis capitibus excusatur à peccato, ut alibi dicimus, hic autem erit excusatio ab æquali damno, & 5. Obijcies rursus: Si dominus equi emptorem non furi, sed ipsi domino: ergo ad idem ego obligor in conscientia.

Respondet: Nego consequentiam, quia Judex non nit scire non inveniri, ut is cogatur ad restitutionem pretij & sic Judex operatur ex præsumptione, quæ ego pretium recuperare non possum, quando jam *n. 1.* falsi sumus, non posse rem reddi furi. Cum ergo nostro casu emptor reddendo rem furi possit suum recuperare, non injuste agat, si se indemnem servet. At Judex ita supponit, & non potius querit furem, quæ cogat ad reddendum pretium? Respondeo, quia non tenetur Judex, nisi ad ea, quæ à partibus proponuntur, imò Judex prudenter præsumit, rem alienam mala fuisse emptam, & consequenter cogit absolute emptor ad restitutionem: secus daret aditum fraudibus, & quibus à fure etiam mala fide libenter emeret, quia semper de securus suum pretium per Judicem, se recuperaturum. Alias objectiones vide apud citatos.

6. Quoad rem non mistibilem donatam, jam ex dictis colligis, rem tibi à fure donatam bona fide, magis mala fide, vel etiam apud te fortè ab eodem fure depositam, statim ac furtum advertit, te debere domino restituere. Ratio obervenda ex iisdem dictis, est, in hoc casu nullam præstij iacturam facis. Excipe, si fortè à fure tibi grave aliquod proportionaliter damnum immineret tunc enim sufficeret restituere, ut cum ex dictis colligi potest.

Dixi (quoad rem non mistibilem) nam si fuerit pecunia, vel ita mistibilis, ut immista cum rebus latronis discerni nequeat, jam innuit *§. 1. n. 2.* & iterum explicabo *§. 4. præsentim n. 36.*

§. III. *Secunda Quaestio, Quoad idem, quando ad fura mala fides.*

1. **S**emi et meum pretium recipere alià vià nō possum. Queritur, an possim reddere furi, ut ipse meum pretium reddat. Non posse docent Less. Turtian. alique apud de Lugo mox citandum, Dicast. *l. c. n. 113.* afferens Mol. Bannez, Vasq. Possit melius alij, propter paritatem rationis cum emptis bona fide. Ita Diana, & de Lugo cū ab ipsis citatis *tom. 1. de Inst. d. 17. sect. 2. n. 37.* Tol. Syl. alique apud Dicast. *l. c. n. 112.* Nam sicuti, qui debet restituere ex injusta acceptione, vel retentione satisfacit restituendo injustam acceptionem, & injustam retentionem, ita, qui debet restituere ex injusta emptione, satisfacit, quantum est ex hoc capite, si tollat injustam emptionem. Tollit autem emptor, si rescindat contractum cum venditore: Ex alia parte idem emptor non cooperatur sic cum malitia venditoris, quia suum damnum, ne scilicet suum pretium amittat, satis ipsum excusat à tali cooperatione.

vionem esse tuum, per patentem esse prædicti tui vicini.

4. Rursus insula, quæ per alluvionem solet de novo nasci, nasci potest primò in alto mari, quod sub nullius dominio sit: Secundò in medio fluvio: Tertiò, in eodem fluvio, sed propè tuum agrum: Quartò in eodem fluvio, sed propè agrum vicini. His positis.

Dico in hanc sententiam: Si primum, insula, est primi occupantis: Si secundum, dividatur inter te, & illum, qui est è regione positus: Si tertium erit tua, etiam si deinde fufim, & latenter extendatur usque ad vicinum: Si quartum erit vicini, ejusdemque erit similis latens extensio.

5. Denique sic aio: Si alveus fluvij divertat in aliam partem: novus alveus fiet publicus, vel ejus, cujus erat fluvius: Antiquus verò accedet iis, qui agros utrinque habent. Quod si fluvius ex tuo agro Insulam faciat, nemo dubitat Insulam esse tuam.

6. Hæc vel sancita sunt in variis legibus, quas affert Molina loco citato alique passim, vel ex aliis deducuntur, quas vide passim apud Doctores, Molinam tom. 1. disput. 57. de Lugo tom. 1. de iustitia, disp. 6. section. 13. à num. 157. apud quos etiam invenies, An hæc accrescant usufructuario, an domino proprietatis, an emphyteutæ, an feudatario, quæ sunt quæstiones pertinentes ad iuris peritos.

Per Adjunctionem.

7. Querimus: An quando aliquid alienum adnectitur tuæ rei, totum fiat tuum, v. g. partem vestis pretiosæ alterius confuis tuo vestimento, vel gemmam alienam tuo annulo inferis. An tota vestis, annulusque fiant tua. Tua esse coligitur ex §. *Quod si partem Instit. de rerum divisione*, cum obligatione tamen, semper supponimus, reddendi domino æstimatione suæ rei.

8. Verùm, sic est distinguendum. Vel primò res aliena non potest separari, salva tota re, ut si non purpureæ vestis pars, sed lana, seu fila purpurea aliena fuerint intertextæ cum tuis aliis, vestimenque composuerint: & tunc non dicetur purpura adjuncta tuo vestimento, sed vel admixta cum tua, vel confusa in tua, quia pars tua separari nequit, salvo vestimento: imò non raro, nec discerni poterit ut si ejusdem rationis, colorisque essent tua, & aliena fila; atque de hoc loquitur §. *citatus*, & nos à num. 11. loquimur: sicuti de admixto dicemus à num. 15.

9. Vel secundò, res aliena potest dici, ac separari à tua; & tunc verè dicitur adjuncta, ex de Lugo tom. 1. de iust. d. 6. c. 13. num. 160. & ejus tractatio pertinet ad hunc numerum; In quo casu omnis æquitas requirit, ut pars illa adjuncta remaneat sui domini. Ita Dicastill. l. 2. de iust. tract. 2. d. 5. d. 9. num. 184. & 190. cum enim partis illius dominium nunquam dominus amiserit, & ex alia parte discerni, & separari possit: cur non sit separanda, ac domino restituenda;

10. Sed quid dicendum de ædificiis, & plantis, quæ solo adiunguntur? Respond. 10. ut ædificij dominus fias, debes in proprio solo illud construere, §. *cum in tuo, Instit. de rerum divis.* nam si in alieno, ejus erit ædificium, cujus est solum, modò dominus soli tibi solvat expensas, si bona fide processisti: nam si mala, nihil tibi debebitur.

Idem dic in plantis, domino nimirum soli eas cedere §. *si Titio, Instit. de rer. divis.* compensatis tibi expensis, si bona fide plantasti: nam si mala, nihil merito habebis. Lege Castr. de iust. in genere, d. unica, pag. 20.

Per Confusionem.

11. Tunc res tua, & mea dicuntur confundi, quando non potest ex ipsis jam confusis assignari ulla pars, quæ non sit mea, & non tua. Mifces, v. g. vinum tuum cum vino meo, tuum lac, cum meo lacte, assignare poteris: hanc verbi gratiâ, guttam esse tuam, hanc esse meam: Non ita. Pari modo si ex tuo vino, & meo meo fiat mullum; si ex tuo ære, & meo argento, vel auro fiat

Per Alluvionem.

12. Alluvio in legibus, *Institution. de rerum divisione*, præterea quod per alluvionem, & deinceps alia est patens, alia latens. Latens est, quando per alluvionem aliquid insensibiliter tuo fundo adiungitur. Patens quando ex fluminis vi detrahitur aliqua pars fundi tui vicini, & transfertur in fundum tuum. His positis.

Dico augmentum fundi factum per latentem allu-

vionem esse tuum, per patentem esse prædicti tui vicini.

13. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

14. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

15. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

16. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

17. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

18. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

19. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

20. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

21. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

22. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

23. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

24. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

25. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

26. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

27. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

28. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

29. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

30. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

31. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

32. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

33. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

34. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

35. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

36. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

37. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

38. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

39. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

40. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

41. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

42. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

43. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

44. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

45. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

46. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

47. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

48. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

49. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

50. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

51. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

52. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

53. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

54. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

55. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

56. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

57. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

58. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

59. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

60. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

61. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

62. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

63. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

64. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

65. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

66. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

67. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

68. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

69. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

70. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

71. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

72. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

73. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

74. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

75. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

76. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

77. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

78. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

79. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

80. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

81. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

82. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

83. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

84. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

85. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

86. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

87. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

88. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

89. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

90. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

91. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

92. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

93. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

94. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

95. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

96. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

97. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

98. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

99. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

100. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

101. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

102. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

103. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

104. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

105. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

106. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

107. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

108. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

109. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

110. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

111. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

112. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

113. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

114. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

115. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

116. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

117. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

118. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

119. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

120. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

121. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

122. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

123. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

124. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

125. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

126. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

127. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

128. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

129. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

130. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

131. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

132. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

133. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

134. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

135. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

136. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

137. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

138. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

139. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

140. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

141. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

142. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

143. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

144. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

145. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

146. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

147. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

148. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

149. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

150. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

151. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

152. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

153. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

154. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

155. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

156. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

157. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

158. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

159. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

160. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

161. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

162. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

163. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

164. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

165. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

166. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

167. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

168. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

169. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

170. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

171. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

172. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

173. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

174. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

175. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

176. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

177. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

178. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

179. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

180. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

181. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

182. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

183. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

184. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

185. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

186. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

187. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

188. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

189. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

190. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

191. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

192. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

193. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

194. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

195. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

196. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

197. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

198. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

199. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

200. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

201. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

202. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

203. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

204. Inquire: Quanto tempore hic emptor malæ, ut

as Corinthium, ex tuis, & meis medicamentis fiat emplastrum; ex tuis, & meis lanis, ex tuo, & meo serico intextatur vestis. Tunc autem dicetur admisceri, quando potest assignari, quæ pars sit mea, quæ tua, licet à me dignosci facile nequeat, v. g. ex frumento tuo admixto cum meo, potes accipere hoc granum, v. g. de quo verum est dicere, hoc fuit, seu est ex tuo frumento, vel verè est ex meo, licet à nobis propter admixtionem factam non dignoscatur: non potes autem accipere unam guttam, v. g. in iullo & sic dicere, hæc gutta est solum mel, est solum vinum, & consequenter, est solum tuum, &c. De admixtione, & hic enim de confusione loquendum est, de qua sic distingue:

Vel Conſulio inducta fuit primò, utroque domino
conſentiente, vel ſecundo, caſu vel tertio, altero
ſolum ſic volente, neſciente, vel nolente alteroſi primò,
ac ſecundo modo, totum conſlatum erit utriuſque, quia
conſenſus reciproci, vel caſus ille, id videtur præſtare,
& ad Judicem pertinebit dividere pro rata partium. Ita
Caſtro Pal. de *Iuſtitia in genere, diſputatione unica,*
pag. 21. num. 5. Si tertio modo, ad illum pertinet domi-
nium, qui operam, & majorem partem materie appo-
ſuit, quibus tertium illud corpus conſlatum eſt, quare
illud muſum, aſe, emplaſtrum, veſtis, tui erit domi-
nij, ſi tuâ operâ, tuâque majore parte materie illa ſint
facta, cum obligatione tamen reddendi eſtimationem
partis materie aliena, *ibid.* Ratio eſt, quia acceſſorium
ſequitur principale. Principalior autem in hiſ eſt opera
tua, & pars notabilis tuæ materie, quàm ſola pars ma-
terie aliena, ergo, &c.

12. Dixi (notabilis) nam si v. g. parvam mensuram mellis tibi misceres cum magno dolio alicui vini , vel parum purpure tue cum multis alienis , cum parum pro nihilo reputetur , nec vinum esset tuum , nec velitis ; *Eodemodo*, inquit Azor. apud Dicaft. loc. cit. n. 185) *quo minus parva agra benedicta non reddit benedictam magna aque quantitate*, tunc enim , cum tua pars sit accessoria , illa aliena principior , alterius erit dolium , & vestis , cum obligatione reddendi tibi ætimationem exigens illius purpure , & mellis.

13. Non dissimili modo iudicarem (ut iudicat *Cass. de iust in genere, disp. unica, p. 21 v. 1.*) de pretiosissima pictura, vel scriptura facta à te in vili tabula, vel tela aliena, tuum enim erit torum cum obligatione reddendi pretium tabulae, vel tela illius domino. Quod si pictura esset vilior, quam tabula, certe tuum cederet, accessio- nis Iure domino tabulae, quo pacto consilantur variae opiniones apud *Cass. loc. cit. n. 3.* de simili pictura in aliena tabula varie sentientes. Vide *infra* §. 5. n. 6.

14. Quod si ejus sit generis rerum confusio, ut non possimus recurrere ad principalem, vel magis nobilem partem, ut si omnibus perpenſis, æquales essent, vel quasi æquales partes: Usui erit Regula, quæ mox dicetur. 20

Ex his collige, quid dicendum in formatione speciei
ut loquuntur Iuristæ. Nam si, ^{ex} ex uvis alienis exprimas
mustum, sine dubio, ^{ex} ex alter. loc. cit. n. 3. hoc erit
domini uvarum; solum tibi bona fide expressisti, dabunt
tibi expensæ: nam si mala, nihil; sicuti, in simili
modò dictum est *num. 10.*

Per admixtionem.

15. Si tuum frumentum, hordeum pecuniam, & universaliter, si quælibet alia mixibilia tua, ut sunt pectora, gallinæ, boves, (quæ, quando signata propriis characteribus non sunt, facile admiscuntur, ita ut discerni nequeant) cum meis misceam, in cuius erunt dominio?

18. Dico esse distinguendum modo, quo paulò ante distinximus, vel enim admittio facta est: Primò, ex utriusque consensu, vel secundò casu, & fortitudo, vel tertio, uno sic volente. Si primò, & secundo modo, utriusque erit cumulus dividendus pro rata à Iudice, ea ratione, quàm diximus n. 11. Si tertio modo, in quo maximè urget

præfens difficultas, habet quatuor Regulas, quas
 ex Læſſio l. 2. c. 14. num. 22. & rufius *ibid.* c. 20. num.
 Sylv. v. *Notabile* l. 6. g. 1. de Lugo l. a. l. c. i. e. Prima
 ceteris notabile quod alienum admittis tunc rebus, in
 bili item proportionaliter quantitate ſumptis,
 ampliùs difformi, ac ſeparari non poſſint (ſi cum
 ſint, non transferri dominium, certum ſit, quia re
 tunc remaneat diſtincta, & ſeparabilis, ſemper
 ſi fuert, ut dixi num. 9.) (ſive ſit fumentum, quod
 dicat Gloſſa apud de Lugo l. c. l. num. 162. quod ſolum
 doctrinam admittit in pecunia non vero in ſol
 ſitibilibus ſive pecunia, ſive quodcunque aliud, ali
 num habeas expreſſum non acquirere dominium
 cumuli non erit cumulus in tuo ſolo dominio ſol
 que, & ſingulae partes remanebunt in dominio
 golutus: eſto, quia non diſgnoſcentur, quæ par
 tua, & quæ alterius, indiges Judice, vel Abſol
 dandam ſingulis ex eo cumulo, quod ſingulis pro
 convenit. Ratio autem, quòd cumulus prædicitur
 fiat totus tui domini, eſt, quia dominium rei tui
 non acquirit ſine voluntate, & acceptione: At
 ſupponimus, te non habere voluntatem acquirendi
 non acquirit.

17. Regula secunda: Si voluntatem acquirentium habes, & ex alia parte ita notabiles parum mifceas, ut discerni, ac separari amplius res singulas non possint, dominium totius cumuli acquiritur, & non *nummi fidei solut. i. Idem. Pomponius fidei rei vendit. l. i. c. 1. b. j.* & communiter DD. citati, præsertim Vals. *f. de her. s. 2. dub. j. n. 27.* Ratio est, quia ex una parte fidei voluntatem acquirendi, & ex alia te perinde habet, ac si frumentum consumpseris, vel pecuniam expenderis, dominum æquivalenter facit illa confusa admixtio, & ex vero non sequenter in te dominium rei transfert, cum obligatio non restitueri æquivalens, sicuti patem obligationis si Sinus contrahis, quando consumis.

18. Regula tertia Si voluntatem illam, nec excludi
nec includi, & tamen ita eas notabiles partes minime
discerni, & separari non possint, adhuc multitudine
tius cumuli acquiris. Ratio est, quia quamvis possint
voluntatem ex se acquirendi non habere, habere
non impliciter, dum te geris, perinde ac si con-
res, &c.

19. Semper autem dixi (notabiles partes de
unam parvam mensuram, v. g. frumenti tui, in
plenius horreo alterius, vel autem unum con
gruam unam aliena pecunie admiscas, vel con
tra transillio domini, quia tunc moraliter non iudic
facta ulla admiscio, cum parum pro nihilo reputetur
maneat ergo cumulus in dominio ejus, cujus ante
fuerat. Cum obligatione restituendi parvam illam
rem, &c.

Quanta autem hæc pars esse debeat, ut notabilis, non
exigua censeatur, certè nonnisi prudentis iudicio,
in similibus fit, iudicandum.

20. Regula quarta: Si dignosci quidem possint
tuas, sed non separari sine totius destructione, ut si filius
purpurea sint admixta filis albis serici alterius. in con-
iuncta veste, tunc videndum est, quodnam sit principalis
&c. modo dicto *num. II. fine.*

Quid si, omnibus expensis, partes sint aequales, et aliis principales? Respondendo, si nec dignosci possint nec separari, salua re, uterque dominum in solidum eo conjuncto habebit, modo quem in simili diximus. Quod si dignosci quidem possint, sed non separari possint, reidem puto dicendum: fortior enim circumstantia non posse sine destructione rei partes separari, quibus non posse discerni semper enim vendendum est rei destructioni.

21. Ex dictis vides, Si Religiosus, partem v. g. in
menti, vel pecuniæ ab amico forrè illi datam ad cultu-
diendum, misceat cum suis, etiamsi discerni nequeat, non
transferre ejus cumuli dominium in se, quia non habet
voluntatem faciendi suam illam amici partem, & conse-

3. Dictum est autem primo, { fructus extantes in
se, &c.) quia ceteri bona fide, atque sine culpa con-
sumpti, &c. ex quibus non est factus ditor, non
sunt restituendi. Ita Angelus, Sylvest. Lessius, Molina
Gom. Salon. Vasquez, Rebell. Sanchez, aliique, quod
sequitur citatus Dicastill. lib. 2. de Iustitia, tractat.

--	--	--	--	--

disp. 5. dub. 3. num. 28. Illud hic notandum cenſeo, cum enim fructus ſint res mobiles, poſſunt à poſſeſſore bonæ fidei triennio præſcribi: res, à qua præcepti ſunt, cum ſit ſtabilis v.g. prædium domus, &c. nō poſſit præſcribi, niſi tempore longiore. Hinc ergo fit, ut perſepe teneant reddere prædium, v.g. quia pro illo nondum eſt elapſum debitum tempus præſcriptionis, non verò omnes fructus etiam extantes, ſeu in quibus factus eſt ditor, ſed ſolū illos, pro quibus triennium nondum elapſum eſt.

4. Dixi ſecundo, (fructus naturales, & mixtos), quod intellige, etiamſi dominus eos percepturus non fuiſſet ob ſuam negligentiam, vel aliud, ut ſi ager non fuiſſet ab ipſo colendus, domus non locanda. Ratio eſt, quia ſemper ſunt fructus rei domini, quæ domino fructificat. Quid de fructibus perceptis à re per poſſeſſorem bonæ fidei melioratæ? Reſpondeo, etiam nos debere domino eo modo, quo ceteri. Ita de Lugo *tom. 1. de juſtit. diſp. 7. ſect. 3. n. 52.* Molinæ *tom. 3. diſp. 725. n. 22.* Sà *lib. 2. in Decalog. cap. 23. n. 105.* loquendo in ſimili de poſſeſſore malæ fidei, quia res meliorata adhuc eſt domini, ergo domino fructificat: Quia ratione tunc hic poſſeſſor poſſit expenſas ad meliorandam illam rem factas ſibi deducere, mox dicitur *num. 12.*

5. Dixi tertio, (non verò merè industriales) quare lucrum ex negotiatione pecuniæ negotiatis ſemper eſt: id, quod etiam ſuprà diximus de fure negotiante alterius pecuniam. Eſt tamen latum diſcrimen advertendum quod bonæ fidei poſſeſſor non obligatur ad lucrum ceſſans, & damnum emergens quod fortè paſſus eſt ex pecuniæ carentia dominus; obligatur poſſeſſor malæ fidei, ut *ibid.* notavi.

6. Inquires hic primò, qui ſive bona, ſive mala fide inſtrumento alterius aliquid ſcratur, alterius penicillo v.g. tabulam ſuam pingit, alterius ſerrâ arcem conſtruit, &c. *apud picturam*, & arcem faciat ſuas, utpotè effectus ſuæ artis, & indiſtriæ, an alterius, nempe domini penicilli, vel ſerræ? Reſpondeo cum Dicatill. *l. 2. de juſtit. tract. 2. diſp. 2. dub. 5. num. 107.* ſuas facit; ſolū æſtimationem ulus penicilli, vel ſerræ debet domino: nam pictura partus eſt artiſcij; atque aded indiſtriæ, non inſtrumenti. Quid, ſi proprio penicillo fiat in tabula alterius? Reſpondeo, tota pictura aliquibus videtur domini tabulæ, quia eſt veluti ſeges in ſolo alieno, ſolvantur dumtaxat Pictori bona fide pingenti ſuæ operæ, ſeu laboris pretium. Ego tamen probabilius iudico id, quod de hoc dixi *§. 4. num. 13.* Pictori verò malæ fidei eſſe probabile videtur nihil dandum, quia pictura eſt melioramentum voluptuarii ſpectu tabulæ, ut colligitur ex *mox* dicendis de melioramentis prædij, vel domus, &c.

7. Inquires ſecundò majorem explicationem ejus, quo modo dictum eſt (ſeges in ſolo alieno.) Reſpondeo ſit tuum frumentum in alieno agro, mala imò etiam bona ſine, ſeminasti, tota ſeges eſt domini agri: ita idem *ibi diſp. 5. dub. 2. num. 26.* qui poſt fructus ſuæ rei, accipe tu igitur tuum frumentum, quod ſeviſti, & expenſas, laborique pretium, & nihil præterea. At ſi quis alienum frumentum in ſuo agro ſeminavit, debet iplum frumentum ſureptum, & damnum, quod domino emeſſit ex frumenti carentia, reddere: at ſegetem ſibi reſervabit, quia fructus eſt ſui agri.

8. Inquires tertio: Quid de locatione rerum, quæ non ſolent locari? v.g. poſſeſſor bonæ, imò, & malæ fidei locat torquem aureum alienum; vel etiam aurum, & argentum ad oſtentationem, quæ certè non ſolent locari, ſicut domus, equi, &c. cuinam competet lucrum hujus locationis, dominone tanquam partus ſuæ meræ indiſtriæ? Reſpondeo conſequenter ad dicta (quidquid Navar. *in manual. cap. 17. num. 25.* alique apud Dicatill. *loc. cit. n. 102* afferant) hoc lucrum debere domino, deducto ſemper pretio laboris, & indiſtriæ locantis, ſi qua fuit. Ita Sanchez, *lib. in decal. cap. 13. num. 132.* Ratio eſt clara, quia

illud lucrum non eſt lucrum indiſtriæ locantis, ſed pro uſu iplius rei, torquis, ſicut, ſi quis locaret agri ſterilis: quamvis enim ipſe ager ſterilis ſit, ut etiam eſt torques aurea, & ipſa pecunia, tamen non dantur abſolute (ſicuti certè datur abſolute cunia, quando traditur in negotiationibus per venditorem, vel emptionem, &c.) ſed pro ſolo uſu, ſicut datus civiliter, ſicuti facit domus locata, &c. ſolū hoc caſu liberarem locantem ejuſmodi torquem, milia, à reſtitutione pretij locantis, quando ceterum dominus hoc pretium omnino nolle: ſic *part. 2. tractat. Miſcel. ref. 5.* (cui diſtinguitur Scriptori multarū opinionum notitiam acceptam, tōd referimus) liberavit ab obligatione reſtitutionis cum, qui mulum à diſtiſſimo ſureptum locavit per totos annos, quia nimirum nobilis ille diſtiſſimus natus fuit. velle ejuſmodi pretium: Verum, quæ ad eſt hæc exculatio, univerſalis eſt pro omnibus nec ſolū ejuſmodi locatione.

9. Inquires quartò: An qui domum, vel aliam alienam, ſive bona, ſive mala fide locavit, ſed poſt acceptum ratione alicujus portæ, à ſe affixæ, vel ceteri vel lapidis pretioſi, teneatur reſtituere hunc ejuſmodi pretij ipſi domino domus? Reſpondeo cum Dicatill. *de juſt. tom. 2. diſp. 2. dub. 5. n. 91.* non teneri, quia melioratio, quæ eſt per meram adjunctionem, eſt in furis, atque aded furi fructificat: Non ſic, ſi melioratio per arbores plantatas in fundo alieno, tunc ut ex ſuprà dictis conſtat, fructus percepti arboribus eſſent fructus domini fundi, &c.

10. Inquires quintò: Ex eo, quod dictum eſt lucrum meræ indiſtriæ (ut in negotiatione pecuniæ conſiſtere negotiantis, rectène colligit, qui aſſumit licitè famulum, vel depoſitarium pecuniam domini inſcio, negotiationi ſubdere, & lucrum ſibi retinere? Reſpondeo cum Mot Reg. Beia, aliſque apud Dicatill. *de contr. reſol. 32.* rectè ſi id faciat ſine ullo damni præjudicio, ſeu damno: At ſi præjudicium illi dicitur, ut ſi promptam non habiturus ſit ſuam pecuniam minus, ad ſua negotia, unde grave damnum ſibi occurrat, licet poſſet dictus famulus retinere lucrum, poſt fructus ſuæ indiſtriæ, tamen peccaret juxta gravitatem damni, & debet reſtituere totum damnum, quod emerſit, & lucrum quod ceſſavit domino ex pecuniæ carentia, ut ex dictis conſtat, vide quæ dixi ſuprà de famulo ludente pecuniis domini, *Tract. 2. cap. 3. num. 22.*

11. Dixi jam quartò, (A miſtis expenſas tuas ceſſantes, tunc utiles, & æſtimationem laboris poſſe deducere.) Quare non ſatis conſequenter aliqui negotiantem laboris, & operæ poſſe ab ejuſmodi poſſeſſore deduci, cum tamen concedant (quod certè negat) poſſe deduci expenſas. Non ſatis, inquam conſequenter; nam ſicuri, ſi labor, & operæ fuiſſent adducti ab extraneo operario, debuifſet dominus eorum pretium ſolvere, quia tunc jam ſunt, et vocantur expenſæ eodem modo debet, ſi exhibita, ſint ab ipſo poſſeſſore bonæ, imò, & malæ fidei, ex de Lugo, *tom. 1. de diſp. 17. ſect. 3. num. 61.* quando vocantur indiſtriæ, quæ enim propterea naturam mutant.

12. Adverte autem hæcenus fuiſſe ſermonem de expenſis, & labore in percipiendis fructibus, v.g. in colendis arboribus jam antea plantatis: ſi enim ſermo ſit de expenſis, & labore factis, à poſſeſſore, quibus res aliena fuit meliorata, quibus, v.g. fuerunt plantatæ novæ arbores, nova domus ædificata, novus puteus effoſſus, &c. quamvis eadem ſerè ſit ratio, ac de jam dictis expenſis, tamen propter ſuas proprias difficultates de hoc erit hic diſtinctè decernendum.

Melioramenta.

14. Dico ergo, has etiam expensas posse possessorem in bonam & malam fidei sibi deducere, & dominum ad solvendas, vel compensandas obligari: esse tamen aliquam questionem, num omnes, an aliquas dumtaxat. Lege Castro Pal. de lusu, in genere, d. unic. p. 24. Vt autem id statuatur, distinguere debent melioramenta in necessaria, utilia, voluntaria, seu voluptuaria, ut sunt ea quae, si adhibita non fuissent, nullos seu deteriores fructus res produxisset. Secunda sunt ea, quae faciunt res sit utiliores, ut si, v. g. cum necessariis melioramentis, seu, quod idem hic est expensis, res v. g. vineam centum, cum his utilibus redditu ducenta, meliorata sunt ad merum ornatu, sine accessu utilitatis redditus annui: Tales sunt fontes, picturae, statuae &c. quibus melioramentis sine dubio praedium pluris valeat, & magis estimetur, tamen quia ex illis non reddit praedium fructus annuos, annui non vocantur, nec sunt utilia, sed voluptuaria melioramenta.

15. Altero jam, Possessorem bonae, imò, & malae fidei, ad expensas factas ad melioramenta utilia, & necessaria domino petere, & hunc debere solvere, vel compensare? non verò factas ad melioramenta voluptuaria. Possit tamen ejusmodi possessor bonae, vel malae fidei, hae melioramenta voluptuaria, si separari queant, vel per adjunctionem accesserunt rei, ut arboribus, vel plantis infusa: ut ad merum ornatu, nihil inter eos eorum pretio solvendum possessori malae fidei, ut docet Sanchez loco citato, num. 139. imputet enim sibi, si admittat, quae circa rem alienam sine domini consensu, & sine ejus utilitate expendit. Adde, iniquum esse cogere dominum invitum emere illos ornatus, quoniam ille libentius forte careat, quam careat pecunia, quae ei solvenda. Haec secunda ratio probat, idem esse decedendum de melioramentis his voluptuosis à possessore bonae fidei forte factis. Scio de Lugo loco citato num. 66. velle saltem modicum quid pro his esse à domino solvendum ipsi possessori malae fidei, quod certe est probabile, quia aliqua tandem domini utilitas est emere modico pretio dicta melioramenta voluptuaria: Quare licet cogitur emere justo pretio utilia propter utilitatem, ita & haec voluptuaria modico pretio, quia sic utilia ornatus sunt.

Pro possessore bonae fidei idem videretur dicendum: nec enim dominus debet cogi emere voluptuaria: tamen huic possessori propter bonam fidem conceditur bonas eas sibi separandi, si ea separari possunt: quod si non possunt, ipsi conceditur cogere dominum ad solvendum quantum ipse possessor expendit, ut ea faceret, addito pretio laboris, vel ad vendendam rem ipsi possessori justo pretio deductis melioramentis.

16. Tria denique advertit: ut colligit ex l. in fundo, §. de rei vendit. & alibi, & explicat pluribus Sanchez l. 1. de dec. cap. 23, num. 147. Primum, pro dictis melioramentis etiam necessariis, & utilibus, dominum non debere solvere, quantum crevit valor rei suae, sed quantum valuerunt expensae, quibus ea melioramenta creverunt. Plantavit, verbi gratia, possessor arborem fructiferam, expendendo unum aureum, nunc verò arbor plantata valet decem aureos: unum aureum debet dominus, non verò decem solvere. Ratio est, quia illud augmentum est partus sui agri. Quod si contra expensae fuerint decem, verbi gratia aureorum, debet arbor nunc valet unum aureum: tantum tantum debet dominus, non decem, quia pro uno aureo utilis est domino, arbori: Nec enim equum est, ut cogatur emere pluris, quam ipsi valeat. Imò si possessor bonae, vel malae fidei expendisset unum aureum, sed dominus, si illud melioramentum fecisset, expendisset minus, verbi gratia, dimidium, dimidium debet reddere dominus, non unum. Ita Sanchez l. c. n. 140. cum Lessio, & Mol.

Part. I.

quia ipse solum debet id, in quo emolumentum participat: quod nunc solum est in dimidio.

16. Adverte secundò, Non solum possessorem malae, sed etiam bonae fidei, ex fructibus quomodocunque consumptis, quamvis ditior redditus non fuerit, teneri eos cum melioramentis, sive necessariis, sive quomodocunque utilibus compensare. Ratio est, quia quod plures fructus percepit possessor quamvis eos consumplerit, eo minus censetur pro melioramentis expendisse.

17. Adverte tertio: Si res cum melioramentis pervenit in domini manum, antequam dominus solvat possessori bonae fidei expensas praedictas: posse semper in conscientia à dicto possessore peti eas, quas dominus debet, & dominum dare debere. At si sermo sit de possessore malae fidei, dubitatur, an dominus in dicto casu, quo rem suam recipit, antequam expensas huic possessori malae fidei solverit, obligatus sit nihilominus solvere? Negat obligari Sanchez l. c. n. 143. & 144. quia quoties lex justè negat actionem ad aliquam rem petendam, & simul concedit debitori repetitionem, si solverit, licet etiam eidem debitori possidenti non solvere, ut fuscè idem probat ibid. & lib. 6. de matr. d. 38. n. 34. & lib. 18. d. 8. num. 15. sed malae fidei possessori negat lex actionem petendi expensas melioramentorum, & dat domino repetitionem, si solverit, ergo, &c. Navarr. quem citat, sequiturque de Lugo tom. 2. de lusu, d. 17. §. 3. num. 66. alique affirmant, cum obligari solvere ante sententiam: & ratio esse potest quia lex in poenam delicti negat talem actionem possessori malae fidei, at poena non obligat nisi post sententiam, quia ejus executio est actus, qui à publica potestate provenire debet. Utraque sententia est probabilis, & tuta. Quae dicta sunt esse pro foro conscientiae, iterum noto.

§. VI. Tres dubitationes circa variationem bonae, & malae fidei.

1. Prima Dubitatio: An qui primò habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus consumpsit, sit injustus acceptor, ita ut obligetur reddere eisdem fructibus, etiam non extantes? Quid, si contra evenierit, ut prius mala fide laboraverit, deinde acquisierit bonam?

Respondeo, in foro conscientiae (si enim Jurisconsultos in foro externo consulas, nunquam rem expedit) solum tunc obligaris ex injusta acceptione, quando consumis fructus eo tempore, quo mala fides tecum est, quidquid fuerit antea, vel postea. Ita Molin. tom. 2. d. 569. & 10. d. 725. alique, quos sequitur citatus Sanchez l. c. n. 152. Ratio mihi manifestè est, quia tunc injustè te geris contra dominum, & tunc peccas contra Justitiam. Ergo ex vi illius culpe tunc contrahis obligationem restituendi. Quod si casus occurrat, ut deinde superveniat certitudo, tuos esse, illos fructus, quos mala fide consumpsisti: ideo non obligaris restituere, quia illa consumptio verè non fuit materialiter injusta, sed ex conscientia erronea, quae cessante, jam ab omni onere liber eris.

2. Secunda Dubitatio: Quid erit, si respectu unius sit quis mala fide possessor, non verò respectu veri domini? Si possessor, verbi gratia, putans praedium esse Petri, consumat ejus fructus, utique mala fide, sed praedium verè est Pauli, eritne obligatio eos restituendi ex injusta acceptione? Ratio dubitandi est, quia tunc possessor ille re ipsa non est injurius, seu iniquus consumptor contra Petrum, quia verè illi fructus, sicut, & praedium, non sunt Petri: nec est injurius contra Paulum, quia dum illum, ut dominum non agnoscat injurius contra ipsum esse non potest. Unde nec potest obligari ex injusta acceptione; ergo solum obligaretur ex re accepta: sed quia jam supponimus fructus fuisse consumptos, ex dictis ad nihil nunc obligabitur. Respondeo, hunc censendum esse consumptorem malae fidei, atque adeò, cognita veritate, debere regulariter restituere eos fructus Paulo. Ratio est, quia, ff. dum

dum is scit prædium non esse suum, atque adeo nec fructus, & tamen absolute, & sine conditione consumit, injuste agit; & quidem, interpretative, contra illum, cuius est re vera res.

Dixi (regulariter) nam si hoc animo explicito, vel implicito quis affectus esset: Quia hi fructus sunt Petri, verbi gratia; Principis, ideo eos accipio, & consumo, nam si essent Pauli, vel alterius privati, non acciperem, nec consumerem: tunc certe si fructus de facto sunt Pauli, non esset is injustus, nec respectu Pauli, nec respectu Petri Principis, propter argumentum factum ex de Lugo tom. 1. de iust. d. 17. sect. 3. num. 78. sine, (lege ita Sancti loc. cit. num. 157. Molin. ab eodem citatum; & eundem de Lugo d. 7. ibid. sect. 3. num. 25. 26. & 27. quæ ego auctori sup. lib. 6. cap. 4. §. 3. n. 1.) & consequenter non esset obligandus ad restitutionem ex injusta acceptione, ex probabilis opinione, de qua in simili dixi superius, lib. 6. c. 4. §. 3. a num. 30.

3. Tertia Dubitatio: Quid, si meus Prædecessor mala fide laboravit, at ego bonam habui, nocebitne mihi fides hæc mala prædecessoris?

Respondeo; Communis est Doctrina, nocituram tibi, si es successor universalis, non verò si sis particularis; Universalis successor est, verbi gratia, hæres, qui in omnibus succedit Testatori defuncto. Particularis est verbi gratia, legatarius, & quilibet, qui ab aliquo habet, emit, dono accipit aliquam rem. Ita Sanchez loco citato n. 155. de Lugo disp. 17. cit. num. 79. alique Jurisperiti ab iisdem citati. Ratio autem hujus communis doctrinæ esse debet, quia hæres, verbi gratia, universalis repræsentat personam Testatoris, possidetque omnia ejus bona eo modo, quo ipse Testator possidebat, nam propterea obligatur, saltem juxta vires hereditatis, ad omnia Testatoris debita, sed Testator habebat sua bona obligata propter ejus malam fidem vero domino, illique debebat eos fructus, mala fide consumptos restituere, ergo & restituere debet ejus successor: saltem, ut dictum est, juxta vires hereditatis. Hæc autem representatio cum non adsit in successore particulari, si ipse bona fidei titulo, ut supponimus, valatur, cur ab aliena fide mala premendus sit? Non ergo obligabitur ex injusta acceptione, sed solum ex re accepta.

CAPVT IV.

De tertia Radice Restitutionis, quæ est injusta Damificatio, seu Læso.

1. Qui obligatus ad restitutionem ex præcedentibus radicibus fuit, aliquid sive bona, sive mala fide usurpavit: nam ideo possessor vocari potuit, necne verò de eo loquimur, qui contra rem alienam sine ejusdem rei usurpatione, injuriam præfert. Id, quod sit vel positivè rem destruendo, ut si quis segetes alienas comburat, alienum argentum in mare proiciat, simile quid faciat: vel positivè impediendo, ut si quis proximum injustè impediatur, ne suas res temporales, sua legata, suas hereditates consequatur.

§. I. De positivo destructore rei alienæ.

1. Hic locus esset explicandi, quanam culpa requiritur ad pariendam obligationem in eo, qui rei alienæ damnum infert; Theologicæ, an Juridicæ? Vide sup. c. 2. §. 4. Rursus gravissime, an levis? Vide sup. cap. 2. §. 5. Deinde quodnam damnum, indirectumne, an directum? Vide sup. lib. 6. cap. 4. §. 1. Denique à quonam illatum à se, an etiam à servo, à filio, ab animalibus suis? Vide sup. ibid. §. 2. sed quia de his per aliam occasionem plenè disputavimus, hic satis sit ea, quæ supersunt, insinuare.

2. Quoad hæc ergo damnificationem, hæc noceatur: Qui per culpam injustitiam rem alienam accipit, vel deteriorem reddidit, non solum debet restituere valorem rei, ejusque fructus, sed etiam omne damnum, quod emergit, ac omne luctum, quod cessat ex ejusmodi læsione. Ratio regulæ est, quia alioquin non induceretur æqualitas quæ per suam injustitiam actionem à damnificante inducitur.

3. Dictum est primò, (per culpam injustitiam) gravem Theologicè, modo satis explicato, sup. c. 2. §. 4.

4. Dictum est secundò (destructore, vel deterioratore) utique directè, & ut causa per se nam quid sit damnum, sit indirectè destructio, & per accidens, sup. lib. 6. c. 4. §. 1.

5. Dictum est tertio, (valorem rei) quanti valebat, sive in re, sive in spe, quando à te destructum, nam secundum illum valorem domino damnum inferri solet. Quod si solum rem deteriorem reddidisti, debet duntaxat, quanti æstimatur deterioratio: sic enim inducitur æqualitas.

6. Dictum est quarto (ejusque fructus) id, quod applicabitur mox num. 9.

7. Dictum est quinto (omne damnum &c.) enim toties causa supponitur esse injusta damnificatio.

8. Dictum denique (ex læsione) intellige tamquam ex causa per se, nec solum, ut modò dixi, tamquam occasione per accidens: id, quod iterum notasse legimus, non est.

9. Vnum jam superest explicandum: Valor rei, si scilicet in duplici statu, nimirum præsentis, vel futuro, potest: Occidisti; v. g. hodie pullum equi, quod prædicta spe futuri eventus, deductis expensis, laboribus, & æstimatione periculi, valet v. g. nunc decem aureis, estque valor præsentis temporis. Idem verò equum, si permansisset usque ad perfectam ætatem, quia generosa stirpis, valisurus erat centum aureis, hic valet futuri temporis. Pari modo seges hæc, quam hodie mense Martij combussisti, cum tota spe futuri fructus valet propter expensas, pericula consuetæ, &c. juxta experti viri, decem aureis: at mense Augusti autem collecta seges valebit centum. Queritur jam, An destructor equi, vel destructor segetis restituere teneatur nunc decem, an centum? Respondeo, communem esse sententiam, teneri duntaxat decem; sive per malitiam, sive per negligentiam moraliter culpabilem occideris, vel incendis. Ita S. Thomas. 2. 2. quest. 62. art. 4. Molina. 2. 2. q. 726. num. 4. Less. cap. 12. dub. 19. Diana. part. 1. tract. 6. q. 1. cell. res. 6. Petrus Navarr. Less. apud Dicitur lib. 2. de iust. tract. 2. d. 2. dub. 6. num. 116. & 117. Ceterum Sotum, & Salonium, putantes: si per malitiam, restituendum esse pretium, quod erit in re, si per negligentiam, esse restituendum pretium, quod est in spe. Ratio communis est, quia justitia solum exigit, ut restituatur, quantum ablaturum est: sed tu, per illam occasionem equi, & per combustionem segetis, solum abstulisti, quanti tunc valebant equus, & seges, necpe aureos decem, ergo hos duntaxat restituere debes. Non negat tamen hæc communis opinio, ex alio capite, te aliquando plus debere restituere nempe, quia læsæ causæ damni emergentis, vel lucri cessantis dominus. Si enim propter dictum incendium segetum, sterilitas inducta esset frumenti, unde dominus, vel etiam alii coacti essent ad emendum carius annonam, id tamen debes reddere, nam tunc hujus totius damni tu iniqua causa fuisti.

10. Obiciet quis: At etiam tu iniqua causa fuisti, cur dominus non habuerit suo tempore equum valentem centum aureis, atque adeo, ut cessaverit domino hoc lucrum: ergo etiam hoc centum ei restituere oportebit deducta æstimatione periculorum, deductis expensis, quas in alendo equo dominus fecit. Confirmatur: nam etiam sic, si furatus fuisses pecuniam à domino, deberes eidem restituere tam pecuniam

Quæsi si id facias sine vi, vel fraude, sed precibus
confilio, &c. quamvis motus ab animo lædendi cum
in casus forendum condendum fuisset, g. testamentum
chris. peccet incrius contra Charitatem, vel peccaret Ju-
diciis, per mortem dignum ex odio condemnaret: nō
pari.

Dubium incidens de impediendo donationem peccaminosam alteri factam.

7. Dubium hic non vulgate sese offert explicandum. Si Anton. v. g. velit dare centum Petro, quæ donatio sit peccaminosa, licetne ego, & sine onere restitutionis impediam, ne Anton. donet? Respond. si impedis bono zelo, & sine odio, vel simili, certum est, te licite impedire, iuste enim tunc impedis crimine proximi. Difficultas est, si impedis non ex bono zelo, sed cum peccato, v. g. ex odio, quod geris contra Petrum, vel mediis iniquis, v. g. malè dicendo de Petro, &c.

8. Aio esse diligenter distinguendum, quia ratione dicta donatio, quæ impedienda est, sit peccaminosa. Vel enim primò, ita est peccaminosa, & injusta, ut Petr. recipientem donatam suam facere non possit; id quod accidere possit, si res, v. g. donanda esset aliena, vel furtiva; & in hoc casu certum est, posse impedire non solum sine vi, & fraude, sed etiam cum fraude, & vi, nam impedis, ne Petr. aliena bona occupet. Quare si tu ex odio moveris, vel vim illicitam adhibes, peccabis quidem: sed quia non peccabis contra Iustitiam debitam ipsi Petro, non contrahas obligationem restitutionis.

9. Vel secundò, ita est peccaminosa prædicta donatio, ut non sit injusta, ut si Antonius donare vellet ea, quæ suæ familiæ sunt omnino necessaria, vel vellet donare ex malo fine, v. g. ex vana gloria, ex fine adulterandi, &c. & tunc est nobis nova distinctione utendum? Si enim donatio est peccaminosa ex parte utriusque, tum donantis Antonij, tum donatarij Petri, (qualis est dicta donatio rei necessariae familiæ, in ea enim peccat tum donans, quia tollit necessaria familiæ, tum donatarius, quia cooperatur, ut supponimus, peccato donantis,) potes etiam vi, & fraude impedire, modò visus sit prudenter illata, nec sit tanta, ut ex aliquo alio capite modum excedat. Ratio est non ab similibus, ac dictis, quia non est peccatum contra iustitiam impedire, ne quis recipiat id, quod sine peccato recipere absolute non potest.

10. At verò si donatio sit peccaminosa solum ex parte donantis, non verò ex parte donatarij, qualis est donatio facta ab Antonio ex fine vanae gloriæ, vel adulterij, tunc potes quidem impedire sine vi, vel fraude, & potes etiam impedire indirectè persuadendo Antonio ut deponat illum malum finem, unde consequatur donationis omisso, quia sic, ex bono zelo impeditur peccatum alterius: at nullo modo potes impedire vi, vel fraude, & si sic impedis, obligationem restitutionis subibis, Ratio est, quia tunc contra Iustitiam impedis donatarium: cum quilibet habeat Ius ne impediatur malis artibus à consecutione ejus, quod sine peccato ipse consequi potest.

11. Denique si, contra, donatio sit illicita solum ex parte donatarij, non verò donantis, ut si dictus Petrus vellet recipere donationem ex fine vanae gloriæ, vel adulterij, quem finem, quia Antonius nescit non est participes peccati, si tu id scias, licetne tibi impedire ejusmodi donationem? Respond. licere sine vi, vel fraude, & bonis artibus persuadendo ipsum donatarium, ut cesset ab illo fine malo: Verùm, si persuaderi non possit, non licere vi, vel fraude impedire colligitur ex ratione modò dicta n. 10. Quilibet enim videtur habere Ius donandi id, quod sine peccato dare potest, id tamen aliis considerandum relinquo.

§. III. De impediendo bonum alteri, quoad ea, quæ pertinent ad Distributivam.

Ubi aliqua de Beneficiis, & Officiis.

1. Aliqua non rarò bona distribuuntur in Rep. inter Cives, quæ duplicis dispositionis esse solent. Prima, quæ danda sunt certis, & determinatis personis, v. g. singulis danda est à Monte Pietatis

mensura frumenti omnibus pauperibus talis Nationis vel omnibus suis pauperibus, qui eam voluerint. Beneficia, quæ danda sunt indeterminatis personis, sed eligentibus ex libera voluntate distribuentis, v. g. danda sunt ex mensura iis pauperibus, quos libere elegerit Montis, vel danda est mensura frumenti alterutri ex his pauperibus: quem nempe ipse distributor libere ex duobus eligerit.

2. Dico jam, curi Sylvest. 2. 2. q. 61. art. 1. quæst. 1. concl. 3. Qui sine vi, & fraude, sine fine illis quædam imponit, ut per peccatum ad restitutionem. Ratio est, quia tunc illi singuli habent Ius ad eam electionem, nam, & illis ex voluntate disponentis ea datur. At in posteriori dispositione, si sine vi vel fraude, sed non obligaris ad restitutionem, quia sicuti tu libere eligere potest, sic tu illi persuaderet, & hinc erit eadem doctrina, quæ allata est supra, §. 2. nam, si impedis vi, vel fraude, ad restitutionem obligaris, quanti aestimabitur à prudenti damnum impeditum. Ratio est, quia licet illi non habeant Ius hoc commutativè ante electionem ad elemosinam, habent tamen Ius, ne impediatur fraudibus, & vi a sectione illius boni, recurrente huc doctrina allata præ, §. 2. num. 3.

Impedientes consecutionem Beneficij.

3. Hæc pertinent impedimenta contra volentes sequi beneficia, vel munia, quæ solent à Republica vel à Præfato benemeritis distribui; de quibus breviter colligo ex Lessio lib. 2. cap. 12. de b. 17. c. 1. Dicat. lib. 2. de justit. tract. 2. dispnt. 8. art. 2. qui citant.

Primo: Si quis erat Beneficij dignus, illamque etiam vi, & fraude impediti, ut conferretur digno, ad nihil teneris. Ratio est, quia dignus non habet ullum jus respectu dignioris, quare illum indigno facit juxta voluntatem Reipublice, intendente dare beneficia, vel munera dignioribus. Quid si impediti, ut conferretur aequè digno, ad restitutionem teneris juxta spem, quam alias habebat. (Si enim iam spem habuisset, cum nihil damni illi feceris, non debetis.) Ratio est, quia ille alius dignus, respectu aequè digni, gaudebat jure, ne malis artibus impeditur.

4. Secundò: Si absque vi, vel fraude curat. Garetur indigno, nihil teneris restituere ipsi digno, vel dignioribus; sed Reipublicæ, vel Ecclesiæ, de damno secuto. Ratio est, quia solum Reipublicæ non verò illis dignis, vel dignioribus injuriam movisti. Nullus enim habet Ius iustitiæ ad Beneficia, quidem primo loco tenetur dictæ Reipub. is, qui habet Officium, Secundò collator, Tertiò, tu qui fasti fuisti. Quod si nullum damnum secutum est, adhuc tenetur damnum perceptorum restitutione faciendi est ipsi Reipublicæ vel Ecclesiæ, ad quam pertinet Beneficium, quia hoc quod est propria sustentatio Ministris idoneis, contra voluntatem Ecclesiæ indigno. At si simili modo sine fraude procurasti, ut daretur digno, tibi dignioribus, ad nihil ulli teneris: Nam, non tenentur dignioribus, hi enim non habent Ius Justitiæ commutativè supra dignos; non Reipublicæ, vel Ecclesiæ, quia non est illis facta injuria, dum dignum habuerint, ergo, &c.

5. Tertiò: Si prodas crimen occultum, unde curat datur aliquis à beneficio, siquidem prodas Collatorum etiam malo animo, non teneris ad restitutionem, nisi si Collator, si tua non accessisset infamatio, illi beneficium collaturus fuisset. Ratio est, quia quando agitur de beneficiis, atque Officiis, cujusunque est Injustitia refaciendi ea, quæ minus habilem hominem faciunt, unde etiam solent capi informationes, &c. Quid, si prodas aliis, unde diffametur is, de quo agitur, Respondetur

inclinat te non teneri ad restitutionem valoris Beneficii, (tensi enim ad restitutionem famæ certum est) si excludatur ex vi commissi criminis: at si excludatur ex vi infamiae per tuam oculis illius criminis, publicationem enata, te teneri. Ratio esse potest, quia si includatur à tuo crimine, hic à tuo.

Quarto, Si impedias etiam vi, ne conferatur in Beneficium, ad nihil teneris: quia ad huiusmodi Beneficia, vel ad nullum propterea habent ius indigni.

Quinto, Si ut tu facilius impetres Beneficium, per Procuretores prætendentes illud idem Beneficium, quod tu prætendis, cum orando, vel cogendo, per alium prætentum in aliis negotiis eundem detineas, ut item si impedias Tabellarios affertentes litteras ad tuum competitorum, vel eandem aperiatis, quod ad Beneficium illud excludas, an obligeris ad restitutionem, & resolvi potest ex dictis, & habet decidendum Doctores, de Lugo tom. 1. dist. 18. sect. 5. num. 102. etiam Bonacin. & Vasquez & num. 104. citantem Castro Pal. &c.

Denique ex istis dictis obiter intelligis ex violatione solius iustitiae distributivæ non oriri obligationem restituendi, nisi quatenus simul violatur ius aliquod commutativum ad iustitiam commutativam. Ita Reb. Molina, Tur. alique, quos citat, sequiturque Bonacin. d. 1. de restitu. questio prima, par. prima, numero nono. Contra Vasq. Salonium, aliosque ibidem citatos, lege item Dicastill. lib. 2. de iustit. tract. 2. d. 8. sect. 2. d. 1. dub. 3. Hactenus enim videtur, tunc ad huiusmodi distributionibus adesse obligationem restitutionis, quando quis violavit ius, quod alius habet, utque repellatur, ne impediretur, &c. hoc autem ius ad commutativam pertinet. Adde obligationem restitutionis fundari in obligatione faciendæ æqualitatis æquitative, quam quis in rigore debet facere; at hæc ex iustitia commutativa faciendæ est. Nam propterea Princeps, si non distribuat, quæ distribuere Civibus pro eorum meritis debet, & hæres, si non eligat pauperes, quos eligere voluntas Testatoris iussit, ideo ad restitutionem obligatur, quia lædunt iustitiam commutativam, dum faciunt contra ius, quod habent Communitatis, & illi pauperes ad distributionem, & electionem. Et quando Princeps, vel alius elector eligit indignum ad aliquod Officium, ideo obligatur ad restitutionem, quia indignus Officialis infertur Communitati, quia tunc Princeps, & elector sunt, contra iustitiam commutativam concussæ ad tale donum, dum indignum ei Communitati præferunt.

6. IV. De Distributione Beneficiorum Officialium.

Deamus hac occasione aliquid de huiusmodi argumentis: atque quatuor dictis breviter expeditur ea, quæ nimis prolixè, & confusè aliqui pertractant.

Præmitto autem, Dignitatem pro his Beneficiis, Officialibus (ex S. Thom. loco mox citando), aliisque; lege item Sanchez libro secundo, Confil. 1. de iustitiae secunda, & Caram. in Reg. S. Bened. num. 1504. Dicastill. libro secundo, de iustit. tractat. secund. d. 8. habitatio (prima), non esse eam, qui absolute doctior, sanctior, prudentior est, sed qui fore utilior pro bono communi in eo munere prævidetur: nam propterea aliquando minus doctus, dignior in aliquibus circumstantiis erit pro hac Ecclesia contumaci, quia nobilior vel quia potentior est, quam, qui doctior, sanctior. Et dignior erit inter Hæreticos, qui doctior; quam qui sanctior, & inter Catholicos, qui sanctior, quam qui doctior, &c. Iam igitur tota difficultas in hoc argumento est, quænam obligatio sit eligendi ad ea munera illos, qui omnibus expensis, sunt digniores, ac repellendi eos, qui vel indigni sunt, vel minus digni.

Part. I.

3. Affertio primò, esse ex suo genere mortale Beneficia, & Officia, inò quælibet bona distribuere indignis & immeritis: ex S. Thom. 2. 2. q. 63. & communiter; lege etiam q. 85. art. 3. Dicastill. l. c. dub. 5. Ratio communis est, quia esset acceptio personarum vitiosa in re gravi, ut supponimus, & damnum inferretur iis circa quos illa munera exerceri debent: unde sic distribuens contrahit obligationem restitutionis, ut modò §. præcedente, num. 2. breviter innuimus.

4. Dixi autem (ex suo genere) posset enim excusatio aliqua te hic distribuente à mortali liberare; ut, si electus, sit multum leviter indignus; si res distribuenda esset iudicio prudentem levis; si ratio quidem fuerit habita meritorum, sed merita minus, & alterius parum se invicem superarent; si leve, vel nullum damnum Reipubl. vel alteri inferretur, & similia. Ita Sor. Val. Reb. alique apud Dicastill. loco cit. dub. 5. num. 84. & de Lugo mox citandus, sect. 3. à num. 21. contra Turrian.

5. Affertio secundò, omnia Beneficia, sive majora, ut Cardinalatus, & episcopatus, sive minora, ut Canoniciatus, & Capellanias, sive curam animarum habentia, ut Abbacia, & Parochia, sive non habentia, ut prædictus Canoniciatus, & Capellanias, cæteraque Beneficia, quæ simplicia nominantur, abstrahendo ab iis, quæ dantur in concursu (de quibus mox num. 14.) affertio, inquam, satis esse ad evitandum mortale, si conferantur dignis, & idoneis, esto prætermittantur digniores, vel dignissimi. Ita plures apud de Lugo, lib. 2. de iust. d. 35. sect. 2. num. 11. & apud Dian. p. 1. tract. 15. resol. 40. Caram. in Reg. S. Bened. num. 1505. dum probat stado luri naturæ in nulla dignitate debere digniorem necessariò præponi. Id, quod certè semper sit cum veniali; quia semper est aliqua deordinatio. Idem dic de resignante suum Beneficium in favorem alterius digni. Idem de dantibus suffragia pro dignis in electione Prælatorum Regularium, deque eligentibus, seu creantibus eisdem dignos, loquimur autem, præciso iuramento, vel alia obligante constitutione in contrarium: quæ certè, si adsunt, erunt juxta receptam consuetudinem observanda. Hæc tam ampla assertio licet communiter non admittatur, ut plures citati à Dicastill. loco cit. tamen esse probabilem sic facit Filiuc. 3. tr. 41. in Append. cap. 4. num. 181. Dico quinto (ait) sententiam, quæ sentet satis esse dignos ad Beneficia, quæ non dantur in concursu, esse probabilem ex Trident. sess. 7. cap. 3. de reformat. ascende, ut conferantur dignis. Et universalis affirmatio, in creatione Beneficiorum, ut Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, &c. qui si inter dignos habeantur, laudantur electores, & electio, non laudaretur autem communiter, si mala esset, & peccatum mortale. Hæc Filiucius.

Ratio autem huius probabilitatis duplex est. Altera, quia non videtur graviter esse invita, nec læsa Ecclesia, si ea provideatur de dignis: commune enim est in more humano, sub quo instituta sunt Beneficia, & Ecclesiarum provisiones, ut ea judicetur recta provisio, quæ fiat per aptos, non verò necessariò, per aptissimos: siquidem ad moralem, & humanam diligentiam ponendam homines obligantur, quam certè dignus exhibere potest; non ad omnino, & ex omni parte perfectam, quia id onus esset non humanis viribus tolerandum, Confirmatur, quia, fac Episcopum esse dignissimum sed se gerat tanquam dignum Prælatum, non verò tanquam dignissimum, ea nimirum pro utilitate Diocesis operando, quæ sufficiunt ad ejus diligentem gubernationem, non autem diligentissimam: certè hunc non condemnaret de mortali qui non obligatur, nisi humano more, moralem diligentiam adhibere, ut alibi universaliter dictum est. Si igitur ego do Ecclesie Prælatum dignum, qui similia possit operari, cur ero condemnandus; ipse certè, si deficiat, condemnabitur, cum possit non deficere: non ego, &c.

Ff 3

7. Altera

7. Altera Ratio, quia hoc ipsum videtur concessisse Tridentinum; quod si contraria appareant alia iura exposita digniorem, videntur à Tridentino, vel à consuetudine abrogata. Tridentinum sess. 7. cap. 3. de reformatione, sic habet: *Inferiora beneficia Ecclesiastica praesertim curam animarum habentia personis dignis, & habitibus conferantur, & de majoribus, (sess. 14. cap. 1. de reformatione.) Omnes, inquit, qui ad promotionem praeficiendum ius habent, monet Synodus, ut in primis meminerint Bonos pastores, & Ecclesiae gubernanda idoneos promoveri &c. Bonos dixit, non optimos, idoneos addidit, non maxime idoneos.*

8. Instas; At immediate sic tradit Concilium: *Eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiae magis utiles ipsi indicaverint.*

Respondeo primò, cum immediate antea Concilium videatur esse consensus de dignis, vel primò videtur per hoc (*Digniores*) non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundò, locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non verò dignos, quos paulò ante admisit: vel tandem tertio, loquitur, quando sit concursus, de quo *mox num. 14.* Alias duas responsiones affert Castr. Pal. quas impugnat de Lugo, loco citato d. 3. sect. 4. num. 4.

Nec verò quoad primam nostram responsionem, novum est apud Latinos (qualem esse cum, qui Tridentinum Concilium stylo reddidit, scimus omnes) comparativum pro positivo sumere: *Utitur vulgo*, (inquit; Laur. Valla, lib. 1. de elegant. linguae Lat. cap. 14.) *comparativum pro absolutis, ut si quis infirmorem appellat, non dixit pro minus, quam infirmus; Et paulò post: Junior, & senior pro positivo accipi solent (nempe pro juvene & pro senex) quemadmodum ocyus pro ocyter, & minus pro non semper ferè accipiunt.*

9. Confirmatur primò hæc prima responsio, quia hoc vel alio simili modo debuit id intelligere Fillucius, dum nostram opinionem vocat probabilem, etiam in Episcopatu. Confirmatur secundò, quia ita etiam debent intelligere, Reginald. quem sequitur, citatque Dian. *part. 2. tract. 15. resol. 40.* Henriquez, Castro Pal. alique citati à de Lugo, loco citato, num. 37. dum docent, eos qui ius habent conferendi Beneficia per provisionem liberam, ut Summus Pontifex, & Reges, satisfacere suæ obligationi, si dignis conferant, quia aliud exigere in Papa, & Regibus esset valde onerosum. Amabo te, si iste hic lector, si onerosum Regibus, cur non aliis? Deinde: An quia Episcopus praesentetur à Rege, dignior, & utilior eo ipso evadit, non verò si ab aliis? Denique, jam ergo non amplius rationem habes majoris utilitatis Ecclesiae.

10. Confirmatur tertio, quia ita etiam debent intelligere, qui concedunt eos laicos, quibus de jure Patronatus incumbit praesentare ad Episcopatus, & similia, pro posse solum dignos praesentare. Ita de Lugo, loco citato, sect. 4. n. 39. Dicast. lib. 2. de iust. tract. 2. d. 8. dub. 5. num. 100, & num. 101. Et Ratio harum confirmationum ea est, quia, si Tridentinum loquitur de omnibus, ad quos pertinet cura praeficiendorum, etiam nos omnes comprehendit, & sub mortali obligaret ad digniores praeficiendos: si ergo ipsi negant praedictos peccare mortaliter praeficiendo dignos, nostram explicationem excipere convincuntur.

11. Respondeo secundò, ad instantiam num. 8. factam me ingenuè fateri propter hunc Tridentini textum esse multò probabilius Episcopatus, & similia majora Curata Beneficia, de quibus solum loquitur Tridentinum, debere dignioribus conferri, nec in praxi aliter esse consulendum.

12. Obiicies primò, cum Vasquez, in opus. de Benef. cap. 2. §. 3. dub. 8. Beneficia sunt bona communia, ergo distribuenda pro meritis, ergo praeficiendi semper digniores. Respondeo, sanè probandum esset antecedens,

non supponendum: solum ergo bona communia sunt, quia aliquo tandem modo minus principia sunt ad excitandos homines ad studia, utitur ut iis praediti Ecclesiis praeficiantur; Sed addimus excitandos, si noverint dignos esse praeficiendos, magis sic excitabuntur, nam si existerentur digniores, cum multi desperarent ab allurgendo à munii dignitate, à sui cultura desisterent.

13. Obiicies secundò cum de Lugo 1.2. de iust. sect. 2. num. 18. est de iure naturae, ut in quibuslibet munetibus prospiciatur bono communi. At in Episcopatu, & similibus gravioribus non prospiciatur bono communi per dignos: quia Episcopi magna, & de pro ovibus suis capessere debent: ergo, &c.

Si enim Episcopus non sit aptus ad prospiciendum negotiis currentibus juxta morem, & humanam rationem, quam satis esse nemo negare potest, cessabit, ne dignus quidem, quare nihil contra nos. Cetera argumenta ab aliis contra nostram sententiam allata, ipsemet de Lugo fuse dissolvit.

14. Alfero tertio: Quando Beneficia conferuntur concurrentibus, tunc sine dubio eligentibus ex concurrentibus debent sub mortali concurrere. Ita Fill. loc. cit. num. 180. citans Less. Ratio est, quia pro, quod illi conveniunt ad exam. n. pactum intantum fuit, ut dignior palmam, veluti in stadio, sit taturus, quare magna injuria fieret vincenti, si nullo modo non potiretur. Adde in beneficiis Curatis sancti ejusmodi concursum institutum esse: ut in Ecclesiis de dignissimis, quoad fieri possit, providetur quam institutionem tam serio, & exaggeratis verbis Tridentinum, sess. 24. c. 14. de reformatione, exequitur, quod illi grave, quid esse, non est dubitandum.

15. Alfero quartò: Sive Princeps, sive is, cui intubif absoluta officij ejusqueque secularis collatio, Electores, qui dant suffragia ad aliquem eligendum, obligantur sub mortali, nisi dignis conferre, vel eligi. Ita Vasq. loc. cit. c. 2. §. 3. dub. 13. Caiet. Molfes. alique de Lugo, tom. 2. de iust. d. 34. sect. 2. num. 13. Dicast. lib. 2. c. 1. a num. 111. vocans num. 113. hanc probabiliter contrariam probabiliorē. Excipe semper juratum, vel quid simile, ut excepisti num. 5. Ratio huius quarti dicti est eadem, quae modo dicta est num. 10. enim video, cur his electoribus, & collatoribus Electorij secularis maius onus imponi debeat, cum per dignos, humano, satis Reipublicae consulatur, licet per quam optabilius esset per dignissimos!

16. Dixi (Electores qui dant suffragia.) Nam, ea colligunt, secundum ea debent pronuntiare: quod peccaret mortaliter, si digniorem, hoc est, habentem sine fraude plura suffragia, praetermitteret, siquidem tantum, atque aliquis pluribus gaudet votis, acquirit quoddam electionis, quo privati irrationabiliter non debet.

Hinc, quando pro pluribus, qui numerosiora suffragia aequè habuerunt, adhibetur fors (quam adhibere communis secularibus non vetatur, vetatur in Ecclesiasticis) peccat cum onere restitutionis, juxta speciem eventus, is qui fraudes molitur, vel imponenda nomina, vel aliqua subtrahendo, vel chartas signando, &c. Tunc enim laedit iustitiam commutativam concurrentes: perinde facit in ludo is, qui in ipso injustas fraudes usurpat.

partialis culpa gravis, nec pœnalis pœna gravis. Ita Mol. loc. cit. de Lugo l. cit. sect. 9. n. 123.

10. Excipe tres casus: Primò, si in pactum deductum sit, debere rem restitui, etiam si res fortuito pereat. Quod pactum potest fieri licite in gratis commodato, & similibus: non verò, quando quid locatur, v. g. iusto pretio; quia tunc ejusmodi onus esset supra pretium iustum atque adeò illicitum.

11. Secundò excipe, si res in mora culpabili restitueretur, tunc enim obligaberis ex dilecto iniusta detentionis, & recurrent ea, quæ supra, de iniusta retentione in secunda radice restitutionis dicta sunt.

12. Tertiò, Excipe, si commodatarius, v. g. ad alium usum præter voluntatem domini re culpabiliter utatur ut si equum commodatum ad unum iter, ducat ad aliud vas argenteum commodatum pro sua domo, foras à domo efferat, unde equus, & vas perdat: tunc enim ipse dat causam casui fortuito. Debet tamen ut innuitur in mora, tum in dicto usu, adesse culpa gravis, si enim bona fide paret ea non displicere domino; non est obligandus nec ad restitutionem rei, nec damnum, quæ inde secuta fortè sunt, ut si dominus ad usum sit compellus aliquid accipere.

Et universaliter damnum alteri inferens sine mortali ad restitutionem non teneri, notat Ianuarius p. 1. ref. 10. 13. Si rem commodatam, & universaliter quodcumque aliud debitum per nuntium domino quis remittat, & hic nuntius rem illam furetur, an absolvatur debitor ab iterata restitutione? Vide apud Doctores & de Lugo l. 1. de iust. d. 1. sect. 9. num. 127. & nos dicemus Tract. 4. c. 1. §. 5. num. 3.

§. II. De obligatione restitutionis orta ex culpa in quasi contractu.

1. Quamvis major obligatio diligentiae apponenda exigi soleat in rebus habitis per verum contractum, v. g. per commodatum, depositum, &c. quia tunc adest pactum magis explicitum de custodienda re, quam quis recipit: quam requiratur in officiis, tutelis, artibus, &c. quæ sunt, ut modò diximus, quasi contractus; in quibus solum adest implicitum pactum de bene administrando officio: tamen cum in conscientia utrobique sit, seu intelligatur non dissimile pactum, regula erit universalis: Ante sententiam Iudicis neminem obligari in conscientia ad restitutionem ex officio, tutelâ, professione, &c. si hæc aliquis exerceat in gratiam dumtaxat aliorum, ut est Medicus, cui merces non datur, sive etiam sui, ut si eidem merces detur, sive ad officium à superiore exponatur, sive officium emerit, ex de Lugo tom. 1. de iust. disp. 8. sect. 7. neminem inquam obligari in conscientia, nisi ex culpa Theologica mortaliter gravi. Ita Valq. de restit. cap. 2. §. 2. dub. 5. Lest. l. 2. cap. 7. dub. 7. de Lugo, loc. cit. sect. 7. num. 93. cōtrariū videtur esse Dicast. lib. de restit. tract. 2. disp. 3. dub. 3. num. 86. Ratio fundamentalis est similis, ac supradicta, quia nunquam homines (sive gratis, sive ex pretio serviant), in dictorum munerum susceptione, vel traditione (præscindendo à nova promissione) intendunt se vel alios obligare, nisi ad adhibendam in suo munere diligentiam moralem, & humanam, non verò exquisitissimam, sed illam, quam mortaliter quis adhiberet, si solum bono huic ipsius tota administratio cederet. Hanc autem moralem si advertenter non ponant, obligabuntur sanè ad restitutionem omnium damnum ut ex dictis patet.

2. Illud tamen iterum, iterumque moneo, lib. 1. cap. 3. §. 1. v. Depositum, & hoc lib. 8. tractat. 3. cap. §. 2. num. 4. & nuper §. 1. num. 5. tum in rebus gravioribus, tum in acceptis ob solum proprium commodum, majorem diligentiam requiri ad culpam mortalem evitandam: ac verò minorem in levioribus, vel in acceptis ob solum alterius utilitatem. Aliquæ illationes circa Advocatum, Medicum, Iudicem, & similes, ex dictis colligi possunt

quæ tamen, ne erres, sunt videndæ in superioribus, cap. 3. §. 4.

3. Dixi (præscindendo à nova promissione) in duobus casibus obligabitur quis, etiam in conscientia ad exquisitam diligentiam: Primò si accipiat rem, si cum promissione dictæ diligentiae exquiratur, nam tunc tenetur ex pacto: maxime si ex hoc accipiat sit illi stipendium: Secundò si tacite ipsum promittat, ut cum quis se jactavit, meliorem alio, unde promittit hoc alios avertit à meliore, v. g. Medico, Autumno, &c. tunc enim damnum per se secutum ex duplici titulo refarcire tenebitur, & quia imperitius est, & quia per exquisitam diligentiam imperitiam suam compensare nolit.

§. III. An rem commodatam, depositam, &c. quis in communi periculo preferre sua.

1. Instat incendium, vel tempestas, licetne, & honorè restitutionis possum res meas servare, periculis, vel proiciendo potius res mihi commodatas, depositas, &c. quam meas, &c. In foro agas externo, iura præsumunt, te tuam rem, aliquidque negligentem, ex dolo malo, libere, atque adeò te cogit ad restitutionem, sive eas res tuas sive in alterius utilitatem habueris. Quod si res tuas longe fuisset pretiosior, quam tua, multò magis te detrahant: Debuisset quippe rem pretiosam aliam custodire, nam ut bonus gestor negotiorum aliorum, potuisses referre pretium rei tuæ: Neque enim leges præsumunt adesse periculum, ne dominus contra has nequam tibi solutus sit pretium tuæ rei, nam leges magis quam præsumunt delictum.

2. At verò cum hic agamus in foro conscientie, alibi mihi sint certa, alterum non nisi ambiguum.

Certum sit primò, si res propriæ sunt æque pretiosæ, multò magis si sint pretiosiores, quam alienæ, quod modocumque hæc apud te sive in tuum, sive in alterius commodum extent, posse te in conscientia tuas res alibi præferre. Ita de Lugo, tom. 1. de iust. d. 8. sect. 10. n. 13. Bonac. disp. 3. de contract. quest. 1. p. 6. num. 23. Ratio est, quia nullus tenetur ad res alienas conservandas, quæque tandem contractibus apud se remanent, faciendos extraordinarias expensas: sed solum ad ordinarias, & communes: Neque enim commodatarius, v. g. obligatur ad alendum equum, vel servum in sui gratiam commodatum; non verò, si fortè infirmetur, obligabitur eundem medendum extraordinariis, & sumptuosissimis medicamentis: poterit certè mederi, & aliquando debet si certò sperare, ut bonus gestor negotiorum domini pretium medelæ recipiat; at non, si non sperat. Ita depositarius, & creditor habens pignus, ne ad ordinarias quidem expensas tenetur, nisi utilitatem, seu vitium expensis æquale à deposito, vel pignore habere, quia cum contractus depositi, vel pignoris sit solum gratiam illa apud te deponentium, non est æquum, ut ex illis damnum patiaris: ex his ergo fit, ut tu non nearis ad servandam rem alienam cum detrimento tuæ æquæ, vel magis pretiosæ, quando non speras certò rei tuæ pretium recuperare: quia id esset commutare rem alienam cum extraordinariis tuis expensis, quod nemo (nisi clarè promiserit) se obligare in quomodocumque contractibus intendit. Præterea si dominus dictum est, obligandus erit ad has extraordinarias expensas tibi solvendas, jam obligabitur tibi totidem facere, quot tu pro re ipsius expendisti: sed expendisti rem æquæ, vel magis pretiosam, ergo tanti erit ipsi domino, si rem ipsius prætulisti tuis, quantum, si non prætulisses. Ex qua secunda ratione fit, ut vix sit casus, quo possis sperare te tuum pretium recuperaturum, quia te dominus repellat, tanquam imprudentem gestorem sui negotij.

3. Certum sit secundò: in casu metaphysico, quo sperares pretium tuæ rei recuperaturum, obligari te ad servandam

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

§. IV. Summa eruta ex dictis quoad obligationem restituendi ex culpa.

1. Obligatio restituendi, ut ex hæcenus sparsim dictis liquet, quatuor ex capitibus emergit. Ex delicto, ut ex furto, homicidio, adulterio, damnificatione, &c. Ex quasi delicto, ut cum servus tuus, vel animal tuum, tuiusve filius alteri nocent. Ex contractu, ut in mutuo, deposito, empto, locato, &c. Ex quasi contractu, id est, ex officio, quo quis fungi propterit: qualis est Tutor, Curator, Iudex, Gubernator, Medicus, publici Opifices, &c.

2. Dico in præcedentibus, esse statutum, homines tunc solum in foro conscientie ante sententiam Iudicis obligari in prædictis ad restitutionem, quando peccaverunt mortaliter.

De obligatione enim ex delicto; puta five ex injusta acceptione, five ex iniqua damnificatione, sic statutum est hoc Tractat. tertio, cap. secundo, §. 5.

De obligatione ex quasi delicto, sic decrevimus l. 6. cap. 4. §. 2. num. 4.

De obligatione ex contractu, sic docuimus hoc tr. 3. cap. 5. §. 1. num. 5.

De obligatione denique ex quasi contractu, sic diximus ibidem, §. 2. num. 1.

3. Modò notes, ut non nimis sæpè notavimus, l. 1. cap. 3. §. 7. v. Depositorum, & paulo antè §. 2. num. 2. negligentie culpam in una re, verbi gratia, in re temporali aliquando esse venialem, quæ mortalis erit in re graviore, verbi gratia, pertinente ad vitam sic nimirum poscente ipsius rei graviore natura, multò magis si præcesserit aliqua promissio, &c.

CAPT VI.

De eadem quarta Radice restitutionis, quæ immediate est ex contractu in unumversum.

§. I. Præmittitur definitio Contractus.

1. Contractus, seu pactum strictè sumptum à Iurisperitis sic definitur: Est aliud, cuiusque obligatio ex consensu, & voluntate parium confurgens; Planius autem sic definitur: Est actus externus inter duos, vel plures celebratus, pariens ex illorum consensu obligationem. Nota, priorem descriptionem tradi per effectum resultantem ex contractu, id est, per obligationem: posteriorem verò tradi per ipsam causam, puta per eternum consensum, ex quo inseparabiliter consequatur obligatio. De his lege Molin. de Lugo, Fagundez, Oñate, mox citandos, Lell. Reb. aliisque passim ab iisdem citat.

1. Dixi (strictè sumptus) nam actus continens obligationem unius tantum, ut simplex promissio, vocatur minus strictè contractus. Pari modo actus continentes pactum explicitum unius partis, & implicitum alterius (quale accidit in obligatis ex officio, ut est conventio inter Tutorem, & Pupillum: inter Curatorem, & Minorem, vel furiosum: inter gestorem utilem tui negotij, & te absentem: inter fungentes publica administratione, & communitatem, &c.) vocatur quasi contractus.

3. Cum obligatio sit tam necessaria, & essentialis contractui, multa notant de illa Doctores, Præcipua sunt

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur alere equum, verbi gratia vel servum commodatum, modò notavi. Unde fit, ut Commodatarius obligetur ex iustitia præferre rem pretiosam sibi commodatam, cum ea iactura rerum suarum, quæ æquivaleret illis alimentis; Atque eodem modò proportionaliter philosophare in reliquis contractibus.

sunt hæc quatuor: Primò, consensus debet esse verus, & non fictus, quare verbis dicens se contrahere nemo non contrahendi, contractum verè non celebrat licet aliunde obligetur ad damna omnia, quia scilicet proximum per illam fictionem deceptus, ut à nobis fuisse dictum est sup. lib. 3. c. 3. §. 2. qui est de iuramento promissorio dolo. Non me latet Basilium Pont. lib. 2. matrim. cap. 4. num. 3. (cui adde Turrianum apud de Lugo max citandum) contra Molinam, d. 352. v. ego probabilis (cui adde de Lugo, tom. 2. d. inst. d. 22. sect. 4. n. 45. dicentem esse omnium ferè Doctorum) aliòque putare, ad essentiam contractus sufficere verba externa significantia consensum, sine necessitate ipsius interni consensus. Sed nos Molinam sequimur, quia non potest à me oriri obligatio contractus sine voluntate me obligandi: at voluntas me obligandi ipsissimus est consensus.

4. Secundo: Si verum consensum non habuisti, sed postea, persistente alio in vero consensu, tu consensum verum præbeas, revalidatur, seu ratificatur contractus, de qua re multa Doctores passim. Lege Sanchez, lib. 2. de matr. d. 32. & 35.

5. Tertiò: Si voluisti contrahere, sed noluisti te obligare, certant utrimque Doctores, an verè contraxeris; de quo nos aliqua tetigimus, cum de iuramento. Illud est certum, obligari te ad omnia damna modo jam n. d. dicto, ob deceptionem.

6. Quarto: Si consensisti ex metu, si ex dolo, vel vi, si ex errore dantibus causam contractui, si circa substantiam, si circa qualitates, an subsistat contractus? Variæ sunt opiniones, quatum saltem necessarias nos, cum egimus de Voluntario, de Voto, de Iuramento, satis tetigimus & multa dicemus inferius cap. 7. §. 11. d. n. 11.

§. I I. Divisio Contractuum.

Prima Divisio in Contractum nominatum, & innominatum.

1. **N**ominatus est ille, qui habet speciale suum nomen, ut emptio, venditio, locatio, & sexcenti alij. Innominatus nomine speciali caret, sed utitur generali. Estque quadruplex. Do, ut des, quando tibi do, verbi gratia, panem, ut des vestem: Do, ut facias, quando do panem, ut scribas. Facio, ut facias, quando ego scribo, ut tu me doceas. Facio, ut des, quando tibi scribo, ut tu mihi panem tribuas. Legantur pro omnibus his divisionibus Castro Pal. de iustitia commutativa, d. 1. part. 2. alijque, quos ipse citat. Licet autem in contractu innominato, si neuter ex contrahentibus illum cepit implere, non datur in iure externo actio unius contra alium, unde posset alter à contractu rescire: tamen in foro conscientie, dū alter non recedit, debet uterque stare contractui, nisi circumstantiæ sint notabiliter mutatae, modo alibi dicto in simili. Ratio est, quia verè, & in conscientia obligavit, atque alter, cum onere se obligandi, acceptavit, ut supponimus.

Secunda Divisio in Contractum bonæ fidei, & stricti Iuris.

2. Contractus bonæ fidei dicuntur illi, quibus Iudex poterit, etiam in conscientia, multa ex æquo, & bono arbitrari. Tales sunt, quibus Imperator §. Actio. instit. de actionibus, competere dicit actionem bonæ fidei, his verbis: *Actionum autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti Iuris. Bonæ fidei sunt hæc, ex emptio, venditio, locatio, conductio, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio (id est, contractus Societatis) tutela, commodati, pignoratitia, familia hercis, funde (id est, lns dividende facultatis inter heredes) communi dividundo (id est, distributio communium bonorum in eos, in quos dividi debent) præscriptis verbis, quæ de æstimato proponitur (id est, quando alicui datur res, ut ejus æstimationem, seu pretium reddat) & ea, quæ ex permutatione competit, & hereditatis petitio.* Hactenus Imperator Iustinianus.

3. Contractus stricti Iuris, sunt ceteri præter prædictos, ut emphiteusis, contractus fidei &c. sic enim habet Glossa summatia, & ostendit apud Onate, tom. 1. contract. tract. 1. d. 2. sect. 2. ubi: *Quædamque actionem hic enumeratam verè stricti Iuris iudicant.*

4. Ratio huius divisionis, quæ tem totam, oblectram, tibi planam faciet, est, quia illi contractus, quos vocamus bonæ fidei, solent esse frequentes, & Cives, unde contrahentes non solent ponere conditiones, quas alioqui ponere possent, cum legimus mittant ad ulum, consuetudines, & leges pariter dictis communibus contractibus intelligi solitas. Cum has igitur bonus Iudex iudicare debeat, quod in eo contractu explicite illæ conditiones intelligantur, non adfuit. At alij contractus stricti Iuris, non solent esse tam frequentes, & quia contrahentes iis consuevere omnes particulares conditiones præscribere, ideo secundum præscripta verba contractus, Iudex in illis iudicare debet.

5. Differunt hi contractus præcipue in eo, quod unus datur causam contractui stricti Iuris (quia scilicet non fuisse contractum celebratum, nisi dolo intervenisset) in multorum sententia non redditur, contractum ipso iure nullum, sed solum erit rescindendum. Lege de Lugo, tom. secund. de inst. d. 22. sect. 1. num. 70. ait dolo quicumque cadens in substantiam, si in accidentia datur causam contractui bonæ fidei ipso iure nullus, ut distinctè explicabimus inferius, cap. 11. d. n. 11.

6. Lege Molinam, l. 1. d. 259. lege item de Lugo d. 22. num. 10. qui bene notat, has differentias parum referre ad conscientie forum, in cuius explanatione nos solum desudat industria.

Operæ pretium est item hic non ignorare sponsum numerari à Sanchez apud Fagundez, de contractibus cap. 1. num. 9. inter contractum bonæ fidei: unde scitur esse nulla, nec per illa enasci impedimentum pacti honestatis, si illis dolo causam dedit, sine præiudicio, Matrimonium item supponitur à Molina, tom. secund. 352. §. illud est observandum, esse contractum bonæ fidei, unde sequi debet, esse item nullum, si unus det causam contractui: tamen propter rationes proprias Matrimonij, solum si dolo cadat in personam, & in personam libertatem, erit nullus, scilicet erit validus, si nos explicavimus, lib. 3. §. 5. num. 27. & docent committere Doctores.

Tertia divisio in Contractum, seu Pactum nudum, & vestitum.

6. Nudum est, in quo intervenit conventio pacti & ad nihil aliud est processum; vestitum, cum est processum ad aliquid. Proceditur autem, seu vestitur pactum quinque modis. Primò re ipsa, ut si ex altera parte fiat adimpleri. Secundo verbis, ut si accedat formulæ, quæ olim fieri consuevit per conceptam verborum formulam, verbi gratia: Spondeo dare centum, alter respondeat, Spondeo. Tertiò, Scripturâ. Quarto, iuramento. Quintò, si integrè, re ipsa, contractus perficiatur: quale esse solet mutuum, commodatum, & gnus, depositum, quæ jam perfecta sunt, cum res traditur. Atque ex dictis regulariter contractus innominatos solere esse pacta nuda, ut notat rectè de Lugo d. 12. de inst. Si sit promissio ex una parte tantum, quæ aded non acceptata, non dicitur pactum, ne nuda quidem: quia pactum debet esse contractus, atque adaltem duorum.

7. Adverte primò, ex pacto nudo non oriri regulariter civilem obligationem, ac proinde ratione pacti nudi in foro externo non dari actionem contra alterum ex vestito oriri, & actionem dari. Dixi (regulariter) nam promissioni dotis, promissioni solutionis debiti alterius, donationi, etiam quando nudi sunt contractus.

...conceditur ex specialibus iuribus actio. Lege Mo-
...de contr. lib. 2. §. 5. At in foro conscientie semper
...obligatio, quando hac vera adest, iuxta dicta §. 1. r.
...§. 3. quia si jam adest sufficiens consensus utrius-
...partis, ut supponimus.

§. 8. Adverte secundum: Aliquos esse contractus, qui
...validi, solo consensu exteriori, legitime utrinque
...applicato, ut est Venditio, Emptio, Matrimonium,
...penalium, &c. Aliquos vero indigere scriptura, ut
...hypothecis, &c. similes. Ex quo ultimo colligo simpli-
...ter promissionem gratuitam, & non onerolam (hos
...omnes mox explicabo numero sequenti) etiam acce-
...ptam, verbi gratia, facit donandi, vel venden-
...di aliquid alicui, nisi accedat scriptura, stipulatio, vel
...instrumentum, ad nihil nunc obligare. Ratio est, quia
...ex communi hodie consuetudine per solum pro-
...missionem nullus se obligare intendit, vel putat, nisi
...maior explicatio accedat. Unde Sa. v. *Primum*, §. 1.
...habet: *Vix autem quis promittere tum obligari inten-*
...*dat, nisi iuret, aut faciat Instrumentum.*

Quarta divisio in Contractum onerosum,
& lucrativum.

Onerosus, qui dicitur etiam non gratuitus, utrin-
...que obligat; nam propterea est proprie contractus.
...quod est permutatio, venditio, emptio, &c. inter-
...venit autem in his pretium, vel compensatio. Lucra-
...tivus, qui dicitur etiam gratuitus, vel gratiosus, non
...obligat, nisi ex una parte, ut promissio liberalis, do-
...natio item liberalis, mutuum, depositum, &c. Si enim
...unus tantum rem aliquam donas, ego non obligor illam re-
...cipere, &c. Maxime vero notandum est ex de Lugo
...*secund. de just. i. disp. 1. §. 1. sectione 1. a numero 20.* dis-
...tinctionem illam inter ejusmodi contractus. Nam onerosus
...non perficitur, nisi acceptetur ex utraque parte, &
...utrinque intimetur, seu sit nota reciproca acceptio, dum
...in mutuo satis sit, si solum acceptetur ab utraque, non
...vero sit necesse, ut utrique mutua acceptio intimetur.
...Explico exemplis: Mittat Antonius Epistolam, imò, &
...Scripturam publicam ex Notario, per quam offerat, seu
...vendat Petro suum prædium, vel equum mille, verbi
...gratia, vel centum aureis, & Petrus acceptet etiam
...per Notarium. Dico hunc contractum, quia est one-
...rosus, non esse perfectum, atque adeo posse utrum-
...queque esse, Antonium, & Petrum ab eo resilire, donec
...ejusmodi Petri acceptatio intimetur Antonio, vel ejus
...legitimo procuratori, vel saltem donec ipse equus, &
...verbi gratia, mittatur Petro, & ab ipso recipiatur: nam
...hic equus jam acceptatus ponitur in dominio Petri, &
...ex illa parte trahit secum onus, ut solvatur dominio ejus
...pretium, unde amplius resiliat à contractu neuter po-
...test. At vero mittat similem scripturam idem Anto-
...nius, per quam promittat, vel donec eidem Petro equum,
...verbi gratia, & Petrus acceptet. Dico hanc promissio-
...nem, quando juxta dicta numero 8. jam obligat, ut
...etiam donationem liberalem, quia sunt contractus gra-
...tuati, esse perfectos, atque adeo non superesse locum
...resilienti, quamvis nondum acceptatio Petri nota sit
...Antonio, vel ejus Procuratori, cujus discriminis ul-
...tior Ratio est, quia in oneroso utrinque est obligatio,
...& in utroque est jus exigendi, ergo utrinque nota esse
...debet acceptatio. At in gratuito, cum obligatio solum
...sit ex parte donantis, seu promittentis, satis est si hæc
...nota sit ipsi donatario, seu promissario, qui solum ac-
...cipit jus ad rem promissam, seu donatam exigendam.
...Legge hæc fuisse apud citatos; apud quod vide etiam
...alias divisiones contractuum minus necessarias.

III. Regula generalis de restitutione ex prædictis
contractibus in universum.

§. 1. S, qui contractum, vel quasi contractum cum
...altero legitime iit, ea debet (nisi idonea ac-

cedat exculatio (restituere, seu ut magis proprie loqua-
...mur, ea tradere, ad quæ tradenda se obligavit. Vides ra-
...diem hujus obligationis non esse aliam nisi pactum, vel
...consensum, quibus voluit quis alteri se obligare? Et in
...onerosis quidem ad id ius iustitiæ urgere, elucet, quia
...non fieret æqualitas inter contrahentes, nisi traderetur,
...quod utrumque conventum est; apparet nihilominus
...etiam in gratuitis, quia in his etiam (licet voluntariè)
...te obligasti, ut suppono; quare posita obligatione, jam
...alter acceptans aliquid tandem, sive grave, sive leve
...jus iustitiæ contra te acquisivit.

2. Hæc regula adeo universalis insufficiens est pro
...praxi. Explorandum enim est, an simpliciter se quis obli-
...gaverit: An legitime: An sub obligatione gravi, vel levi:
...An addit executio, & sexcenta similia, quæ certè ex di-
...ctis, & ex dicendis in contractibus in particulari, saltem
...magna ex parte nobis plana fient.

CAPVT VII.

De eadem quarta Radice Restitutionis ex Con-
tractu particularis Venditionis,
& Emptionis.

1. Non omnes contractus explicandi à nobis su-
...scipiuntur: id enim nimis longum esset, & à
...nostro instituto alienum; seligo enim tantummodo usu
...frequentiores, & ex quorum cognitione lux aliqua pro
...cæteris sufficiens haberi possit. Erunt autem Emptio,
...Venditio, Mutuum, & Usura.

§. I. Quid sit Emptio, & Venditio?

1. Est contractus bonæ fidei, utroque obli-
...gatorius, qui perficitur absoluto consensu, re,
...& certo pretio: & quidem voluntariè. Intellige autem,
...re, & pretio à te datis, vel certè dandis. Discutramus
...per singula verba.

Requiruntur consensus, & quidem absolutus.

2. Dictum est primò, qui perficitur consensu (hic
...enim contractus perficitur per solum mutuum con-
...sensum verbis, vel notibus expressum, imò, & per litte-
...ras, & per procuratorem, seu nuntium; Perficitur, in-
...quam, quoad substantiam; nam cæterum, quoad in-
...tegritatem completam, seu quoad complementum, re-
...quiritur solutio pretij ex una parte, & accepta posse-
...ssio rei ex altera. Per venditionem enim non est neces-
...se, ut actu transferatur dominium: satis enim est, ut
...talis venditio sit translativa domini, & venditor ex vi
...venditionis factæ, remaneat obligatus ad transferen-
...dum. Ita Less. 2. *capit. 2. dub. 1. n. 1.* alique. Ejusmo-
...di autem possessio, seu dominium rei venditæ transfe-
...ritur in emptorem, non quidem quando sit ipsa sub-
...stantia contractus venditionis per mutuum consen-
...sum, sed quando ei traditur res à venditore, & solvi-
...tur ab emptore pretium, seu habetur pro soluto, seu
...loco ejus datur æquivalens, quale est pignus, vel fide-
...jussor. Id notavi per illud, (datis, vel certè dandis.) At-
...que hinc fit, ut quamvis posita sit substantia venditio-
...ni, unde & debeatur gabella venditioni fortè impo-
...sita; (cui Gabellario, dicam in *numero 5.*) Si tamen
...possessio rei nondum est emptori data, res si perit, pro
...venditore perit, ut pro eodem fructificat, quia adhuc
...est in ejus dominio. Ita Castro Pal. *de just. com. d. 5. q. 26.*
...alique *ibid. cit.* Nam si possessio sit emptori data, quam-
...vis nondum soluto pretio, ipsi emptori fructificat, ipsi-
...que perit, præscindendo semper à pacto aliquo iusto in
...contractum, quo contrahentes nolint ante pretium so-
...lutum transferri dominium, sed haberi pro locata, verbi
...gratia

gratia, vel pro accepta pignus, &c.

3. Dictum est secundo, (absolute consensu) si enim fuerit conditionalis, tunc perficitur contractus, quando fuerit adimpleta conditio. Atque adverte ex Molin. *tom. 2. d. 337. L. eff. loc. cit.* obligationem tunc retrahitur usque ad tempus initii contractus, perinde ac venditio, & emptio ab initio fuissent absolute celebratae. Idem cum eadem retrotractione dic, quando requiritur ratihabitio alterius: Est enim tunc venditio conditionata in hunc sensum: *Vendo tibi hoc praedium, si tuus Pater ratum habuerit.* Quando autem hoc casu, & cui debetur gabella venditioni imposita dicatur: *max. num. 5.*

Requiritur pretium determinatum.

4. Dictum est tertio, (pretio certo) nisi enim certum, seu determinatum pretium constituitur, invalida erit venditio. Ita Molin. *L. eff. loc. cit. lege Bald. in leg. contractus, num. 8. C. de fide instrumentorum.* Quare si quis dicat: *Vendo tibi hanc vestem iusto pretio, vel quanti volueris, quanti judicaveris, quanti concordabimus, quanti judicaveris expertus:* invalida erit venditio, quia certum pretium non constituitur (hanc valere putat Angelus, v. *Emptio*) Contra: si ita venditio, & emptio fiat: *Emo à te hanc vestem, quanti tu emisisti, vel quanti emit ille, vel emo ea quantitate pecunie, quae est in hac crumena,* valida erit venditio, quia jam adest certum, ac determinatum pretium. Propter eandem rationem valet venditio, si dicat: *Emo hanc rem eo pretio, quo communiter haec res venduntur tali die, tali mense, talibus numeris;* quod si in iis diebus fuit varietas pretij, illud erit eligendum, quod maiore parte illius temporis vigerit.

Quid si aequè vigerit pretium, summum, medium, infimum? Respondeo, rationabile esse summi medium, sic enim neutra pars conqueri potest. Si quis ita dicat: *Vendo, vel emo, quanti tertius ille decernit, designando illum tertium, verbi gratia Petrum;* licet partes retrocedere non possint sine mutuo consensu, tamen contractus non erit validus, nisi quando Petrus pretium constituerit: in hoc autem casu obligatio non retrahitur, quia haec non est venditio conditionata, cui conceditur retrahitio: sed solum est per alium, determinandum pretium.

Quaestio incidens pro Gabellariis.

5. Inquires obiter, cuinam debetur in his venditionibus gabella, si forte ea sit venditioni imposita? Respondeo, in illis, in quibus adest indeterminatio pretij, non debetur Gabellario, qui est, quando fit venditio, sed Gabellario, qui est, quando determinatur pretium. Ratio est, quia gabella imponitur venditioni: At ut, modo diximus, tunc perficitur substantia venditionis, quando, ceteris jam positis, determinatur pretium, Contra verò accidit, quando pretium est determinatum, sed venditio est conditionata: tunc enim (adveniente conditione) gabella debetur Gabellario, qui fuit, quando facta est venditio, licet propter conditionem fuerit imperfecta, Ratio est, quia ut, item dictum est modo, venditio conditionata retrahitur, &c. *Lege Mol. tom. 2. d. 337.* qui excipit conditionem potestativam. Quando autem fit venditio, pretio jam statuto, sed res, aut pretium dantur postea; debetur gabella Gabellario, qui erat, quando fuit celebrata venditio, quia tunc perfectus fuit, ut numero 2. diximus, contractus, quoad substantiam. Quando denique supervenit gabella, semper pari modo videndum est tempus, in quo perfecta fuit venditio sive in se, sive per retrahitionem, & Gabellario illius temporis erit gabella solvenda.

6. Gabellam impositam pro venditione, non intelligi impositam pro alio, quamvis simili contractu, *max. num. sequenti dicam.*

In Venditione requiritur res, & pretium.

7. Dictum est quarto (re, & pretio) Nam si fit permutatio, inter pro merce, erit permutatio, non venditio; si pretium, seu pecunia, pro pecunia, erit venditio; si pretium, seu pecunia, pro merce, erit permutatio. Id diligenter advertere oportet, nam, cum in fine essentialiter contractus, diversos patitur effectus, imposita est Gabella vendentibus merces, non ergo debetur permutantibus, nec cambientibus. Quod si accidit non raro, intercedat utique, ut si debitor permutet cum praedio minoris valoris, & creditor solvas in pecunia, si pecunia sit minor pars permutatio, pec debetur Gabella: si major, erit permutatio; & Gabella debetur, quia accessorium, sequitur principale. Quod si aequales sint, vel quasi aequales, tunc sum partim sit venditio, partim permutatio, adsit ratio, cur una alteram in sui proprietatem pro rata venditionis, & non amplius, Gabellam solvam esse fert sententia probabilior apud Molin. *d. 336. num. 6.* Si denique fiant duae venditiones, una vendas mihi pecuniam creditam, & deinde ego praedium vendam, compensando pecuniam, quae ex prima vendita debeo, duae erunt Gabellae solvendae, & quidem altera Gabellario, qui forte est temporis venditionis domus; altera ei, qui est tempore venditionis praedij, ut ex dictis constare poterit.

Duorum Casuum huc incidentium Resolutio.

Primus Casus:

De Permutatione fructuum Hortuli domus Praefici Societatis Iesu.

8. Ex praedicta essentiali differentia venditionis, permutationis, videmus, an solvi duae quaestiones sint. Prima sic proponitur: Domus proficua Societatis Iesu nullis redditibus, nullis possessionibus frui possit. Quod si ei hortus aliquis, seu praedijolum concedatur, etiam domo separatim, concedatur, ut non detantur ejus olera, vel fructus. Quidam ergo Hortulanus Praefectus, cum sciret sibi non licere sui agellus vendere, id excoxit, ut eo anno, quo illi colligere fructus fertilitas dabat, illos traderet caelo domino opulentiissimi praedij, ea lege, ut alios similes vel dissimiles fructus domui nostrae daret, quando illi indigeret. Quaestum fuit, an contra Constitutionem delinqueret.

9. Profecto, primo intuitu nequaquam delinqueret, quia Constitutio nostra videtur, non permutatorem prohibere, quae est contractus essentialiter, ut dictum est, diversus, sed venditionem. Unde re accurate perpenfa, Hortulanum violat Constitutionis reum pronuntiavi; Ratio convincens fuit, quia Constitutio nostra, non solum prohibet venditionem, verum etiam quidquid redditu loco, domui nostrae possit. At ejusmodi permutatio iam loco redditus eius seu redditus utilitatem jam afferret. Verba Constitutionis Societatis Iesu, *p. 6. cap. 2. n. 5. in fin. haec leguntur:* Et tunc huiusmodi ille locus sit, ut nec alij liceret praedij, qui redditu loco esse possint habere. Declaratio eadem sic habet: *Huiusmodi essent, si Vinis, vel Oleis, vel Fructibus provenientibus dictae possessiones ferrent, vel si fructus, olera ex hortis venderentur, quorum nihil liceret praedij, aut parte ipsorum ad commodum domus nostrae uti possint.* Ubi illud (venderentur) non apponitur, si solum prohibeatur venditio proprie dicta, sed solam permutatio, explendi gratia, ut notat illud (vel.) Constat primò, quia prohibetur omnis proventus. Constat secundò, quia ejusmodi declaratio paulò ferius concedens Hortulano fortè seculari praedij nostri hortuli, aliquid, ad suam utilitatem privatum ipsum posse ex eo Horto recipere, subdit: *Deinde*

venditione absolute negat: absoluta autem negatio, cum sit malignantis natura, omnem venditionem, etiam unicam negat: De vino, oleoque non negat absolute, sed solum sub nomine proventus.

Ad tertium: Cum in hoc ultimo loco veluti per occasionem dicat declaratio: *Nec utilitas ulla perveniat deinde intelligi juxta ipsam Constitutionem*, in qua per se lata est lex actus constitutio clarè dixerat: *Nec fructus qui reditum loco esse possint*: & eundem Constitutionis declarationem dixerat, non licere proventum: ergo eodem modo in hoc ultimo loco, sunt intelligenda verba declarationis de utilitate veluti habituali, non vtrò de valde lata, & semel per accidens contingente.

Hæc potius dubitando, quam affirmando dicta, sunt
 Quis. Nam ceterum ultimum iudicium sit, ut eo solatur
 R.P. Noster Generalis.

Secundus Casus.

De permutatione Mercis, cuius venditio sit prohibita.

11. Secunda Quæstio sic habet: In Sicilia adest ti-
gorosa prohibitio Summi Pontificis Vrb. V 111. quæ
incipit: *Regnum Sicilia ultra Pharium*, data 1633. die 28.
Ap. præfensi, & executoriata Panormi die 9. Iulij 1633.
in virtute Sanctæ Obedientiæ, & sub pœna excommu-
nicationis latæ sententiæ, contra Ecclesiasticos machi-
nantes ea animantia, quæ ad colendam terram usui sunt,
boves, vacas, vitulos, virulâque. Atque super hæc
tota re rectis Delegati sunt constituti ab eodem Pontifi-
ce, Archiepiscopi Panormitanus, & Messanenſis, atque
Episcopus Mazzarenſis. Porro Procurator cuiusdam
Monasterij, obtinuit facultatem ea occidendi in eus-
dem Monasterij usum: ita tamen coarctavit Delegati
facultatem, ut si quid forte carniū ipsiſ superfluum
esset, non venderet Sæcularibus, sed Ecclesiasticis,
idque sub eadem excommunicatione latæ sententiæ, &
in virtute sanctæ obedientiæ. Is ergo Procurator, ne
ementes Ecclesiasticos quærere coegerit, quod ipsi ex
machinis carniū superaret, dabat cuiusdam Macellarii
sæculari, ut is scilicet, sequenti, v. g. hebdomada red-
deret alterum tantum carniū, quantum accepisset:
sic fiebat, ut Monasterio carnes non deficerent, &
Procurator contra formam concessionis eas nequaquam
venderet. Legitimè id factum est, Quid si carnes
commutasset pro aliis rebus, vino, frumento, vestibus,
&c.

12. Profecto (præcise) ab aliis legibus in contrarium, vel inconvenientiis, quæ facile hac in re esse possunt, legitimè utramque pronuntio Ratio est quia

ponit; regnum utique prohibetur, & longitudo, ut diximus, diverſa ſunt, venditio, & permutatio. Cum ergo ea prohibito ſit odioſa, atque aded reſcindenda, re proprie dicta venditione merito cum interpretamur. Merito inſuper, nam accepta pecuniâ carnes vendere, eſt ipſiſſimam Maſcellariam artem exercere; quod non eſt, modo dido, contrarium. Idem autem non diximus in præcedenti quæſtione, ſi quidem ibi aduſus expreſſa legiſlatoris diſpoſitio in contrarium, quæ hic, ſi ſuſcepimus, non apparet. Neque item eſt idem, ſi prohiberentur vendinociva Reip. v. g. Piſces Feniſſi, herba venenola, frumentum corruptum; hæc enim neque ven-

dere, neque permutare tunc liceat, quia ex iplo hinc
prohibitionis clarè appareat eas præsumi debet cum com-
prehendere universaliter quamcumque onerosam transla-
tionem in alium: (vide in simili *Leñ. cap. 21. dub. 3. m. 4.*
& de *Lug. 2. d. 26. s. 3. m. 21.*) & de hac prae-
ptione loquitur Molina, *tom. 2. d. 396. n. 7.* dum ait, quo-
ties res aliqua vendi prohibetur, censeri etiam permutari
prohibitum.

Venditio voluntaria esse debet,

13. Dictum est quāto : (& quidem voluntariē)

Cap. V. *De Officiis*
 Iam transferendi, ergo eodem modo, quando Rex, vel
 Republica absolute concedit Senatoribus, vel Guber-
 natoribus ea Officia tradenda aliis, necesse licentiam
 concedi illi vendendi. Videant tamen apud Dianam
 de *trib. res. p.* Protes, aliquae, an ipsis concessae a Re-
 gis supremo Principe sit vetitum: tunc enim nulla fa-
 cienda licentia, vel alias collata licentia.

vbi vel concluditur, & vel ante concluditur. *Deo*
 Duo tamen scopuli sunt Domino cavendi: Prior
 inmoderato pretio vendantur, sed prudenti consilio,
 tam emolumentum Officij: Secus, præter iniustitiam
 inmoderati pretij, daretur etiam ansa Officiali electi
 eligendi à populo plus iusto. Posterior, Ne indignis con-
 stituatur Officiali. Si enim non idoneus Officialis à te
 accusatus damnari faciat, sive particularibus, sive Com-
 munitati per sententias iniustas, per latrocinia, &c. tu
 delibaberis ad restitutionem: & quidem non ego il-
 lum qui immediate damnum intulit, esse prius obligan-
 tem, certe in casu defectum tu obligationem non
 recipies. Immo, quando ipse electus bona fide credidit
 se esse idoneum, & sine gravi culpa, utpote ignoranter,
 & cum circumstantiis protulit, vel quod simile, tu elector
 omnino restituere debebis. *De Lugo tom. 2. d. 34. §. 4.*
 Si ipse non peccavit culpa Theologica, potest
 tu, sciens, vel scire debens, indignum Officialem
 eligi.

Venditio electionis ad Officium, vel ad Legatum.

et illam difficultatem pertinentem ad iustitiam di-
stribuendi huc reducamus: An scilicet Senatoribus, vel
exactione, qui, cum non sint Domini aliquorum Offi-
cium, vel legati, vel pecuniarum, fumentum, panis, &c.
tamen habent ea distribuendi suam electionem,
iniquam integramque sit, aliquid accipere ab illis, qui
elegant: coartatum, quod, cum Senator potuisset
alium elegere, tamen hunc elegit: cum hanc electio-
nem pretio estimabilis, posse illam competenti pretio ven-
diti exstimator.

Respondio, esse diligenter distinguendum, et Enim
fanno est de pecunia, similibusque rebus temporalibus
que sunt distribuenda ex solvitate Testatorum. Fuida-
re sunt, et cessorum &c. Vel de Officiis, que à Repub.
vel Senatoribus debent Civibus determinate condi-
tiones conferri: et in utroque casu Distributor, ut dictum
est, nullum lus habere nulli eligendi, non autem sit Do-
minus five Officij five pecunie distribuenda. De singu-
lis separatim: nam quia Sanchez. 2. conf. 1. dub. 56. (Ad
etiam dub. 3. §. 8. n. prorsum 17. & 18.) ca non diviti-
bus legentium non sedat eius doctrina,

Altero pitimò : Quando distribuenda est a te pecunia, ut quæqualems non potes accipere quidpiam propter electionem unius, potius, quàm alterius; si accipias, peccas, & accepta restituere teneris: Ita de Lugo dicitur, §. Ratio convincens est, quia si re ipsa non daretur summam distribuendam. Si enim Testator iussit, ut quælibet, v. g. nobiles darentur à te centum aurei, tu non velles decem exigere ab illa, quia eam legisti, iam non darentur decem, sed nonaginta. Neque dicas, eam liberè decem id dicas, inquam, nam satis involuntarie eam dare præsumendum est. Certè ita regulariter contingit, si pecuniam præceter: ut fuscè alibi. At verò si post acceptum, præceter: si tamen

Alioquinque integros aureos, nullo precedente
 pado, huc ullo metu, aliquid ex gatio animo, verè, & li-
 bere tibi dare illa veller, non repugno; Sed quæto te,
 quando erit?
 A. Affuso secundo: Quando distribuendum est offi-
 cium, non potes licitè hunc potius eligere, quàm illum
 quia ab hoc accepti pretium, verùm, si proportionatum
 pretium accipias, ad restitutionem non teneris. Ita de
 Longo 1.2. de iust. d.34. §. 3.m.37. infinuat Lessl.2.c.14.
 §.m.64. Ratio est, quia quamvis tu obligaris dare Of-
 ficium aliqui, veluti in genere, non tamen obligaris dare
 hunc homini particulari: cum ergo hanc electioni sit sub-
 iectum domino, & sit pretio æstimabilis: illum moderatè

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

pretio vendens, non facis contra Iustitiam, & ut suppono
neque B. cin. damnum inferis, quia idoneum eligis.

9. Dices: Hæc ratio enim probat, id non esse illicitum. Respondet, saltem tunc esse mortaliter illicitum, quando addebat lex tibi mortali obligans, nec electio fieret nisi gratis, vel quando data esset tibi electio ea lege, ut gratis, ac sine pretio exhiberes. Sed neque in hoc casu obligaretur ad restitutionem accepti (supponimus autem aliter non invalidari donationem, sed solum prohiberi) quia non peccares contra iustitiam commutativam, sed vel contra obedientiam, vel similem aliam virtutem. In eodem tamen casu, quo peccares mortaliter adverte, si facta à te electio, pecuniaque recepta, adhuc esset res integra, ut restitui ab electione, & collatione Officij posset, tibi obligari sub mortali ad rescindendam electionem, pecuniamque reddendam; & ad gratis de novo eligendum, nec scilicet peccatum mortale continuaret, nam si irrefragabilis est electio ad nullam restitutionem tenereris, quia tunc cuiusmodi restitutio, nec peccatum iam commissum, nec electionem irrevocabiliter iam factam impedire posset.

10. Vrges, Adfunt leges prohibentes, quas ponit per
extenfum Sanchi, l. 1. *conf. l. 1. dub. 66.* Cur ergo dictum est
(quoad adelfet lex) *Refpondeo quia, (ur recte monet de*
*Leg. com. 2. de iust. d. 3. *fel. 3. n. 3.* hæ leges folùm lo-*
quuntur de elezione, quoad diftribuemdam pecuniam,
vel quid æquivalens, non verò, quoad diftribuemda præ-
dicta officia.

11. Anno superiore delegati sunt à Prorege .per hoc Regnum nonnulli Viri nobiles, qui conferrent, seu describerent numerum animarum, seu capium Regni, eorumque divitijs; concessaque iidem est facultas ascendendi sibi aliquot Ministros, quibus solveretur stipendium sui laboris, nempe unius aureus, vel quid simile pro quolibet die. Quidam ex his nobilibus, quandoquidem ei concedebatur hunc ministerium potius eligere posse, quam illud, quæsit à me, an ipsi liceret exigere pecuniam alio eligendo, itaut didimium aureum pro singulis diebus ipsi solveretur. didimium Minister?

12. Respondi, nequaquam licere, sub poena testitu-
tionis. Rationem duxi ex hactenus allata doctrina: nam
cuiusmodi electio ad Officium, seu Ministerium relatum
ad illam determinatam pecuniam à Prorege taxatam, non
est concessa absolute Viro illi nobili, sed sub ea condi-
tione, ut Minister lucraretur integrum aurum: quare
hæc electio reducitur ad priorem illam distributionem
pecunie integrè dandam electis, dictam *num. 7.* Atque
adverte eodem peccato contra Iustitiam peccaturum
eundem nobilem Virum, si ab initio acciperet aliquod
pretium pro cuiusmodi electione: nam tunc revera tota
merces illi Ministro iuste à Prorege attributa nequa-
quam daretur; partem enim eius sibi Vir ille nobilis iam
anticipato seponeret.

Venditio Sententiae probabilis.

13. Occurrit hic non absimilis difficultas in Iudice: Supponimus probabile esse eam opinionem, de qua
l. 2. de inst. tr. 1. d. 5. d. 5. an. b. 7. a. n. 280. licet Iudici ex duabus
 opinionibus æque probabilibus unâ eligere, & iuxta
 illam proferre sententiam. Iam inquiri, licitè, & iuste
 accipiet Iudex pecuniam, ut potius illam eligat, quæ mihi
 faveret, quàm illam, quæ meo adversario?

Respondendo, cum illam sententiam improbamur, ego iudicaverim, & pluribus reprobarim *ibidem*, consequenter assero locum hic non habere questionem hanc, eam tamen legat, qui velit, apud Lessium *lib. 2. c. 14. d. 9. num. 64. Valentium 2. 2. q. 63. art. 4. d. 5. q. 7. p. 4. Saloni. 2. 2. q. 62. art. 4. contr. 2. 2. q. 63. probat indicat* *pag. 8. in d. De. p. 2. c. 26. n. 34.* licet probabilius putet oppositum.

Quinquæ capita, unde crescant, vel decrescant rerum pretia.

Ut autem id, sine errore, cognoscatur, subdam hic quinque capita, unde res maioris, vel minoris, æstimari poterunt, quorum profectò notitia maximo erit in taxandis eorum pretijs. Quando enim hi taxantur in latitudine pretij vulgaris, nisi taxa ab eis designata esse claret (nam in dubio, pro Magistratu, & de iust. d. 26. s. 5. à num. 53.) iniusta, & etiam in æquitate, non servanda. Ita Sanchez l. 1. c. 7. dub. 5. hæc id probans. Hæc autem capita confusè satis, & sparsim ab Authoribus approbata, ad quinque ordinatim deducimus. Primum se tenet ex parte rei venditæ. Secundum ex parte rei ementium, & vendentium. Quartum ex parte seu ratione expensarum. Quintum ex parte modi vendendi.

Ex parte rei venditæ.

1. Primum ergo, quod se tenet ex parte rei venditæ, est abundantia, vel penuria mercium, hæc enim augent pretium, illa minuit. Hoc reducitur novitas, & antiquitas rerum, quæ quia raritatem indicant, pretium augent; ut in fructibus novis, & in imaginibus, & Statuæ antiquis.

Ex parte pretij.

2. Secundum est ex parte pretij. Abundantia enim, vel penuria pecunie minuit, vel auget rei valorem, ut patet in Indis; ubi quia est multa argenti, atque copiosa, numerose pecunia, atque adeo carius res distrahuntur.

Ex arte emptorum, & venditorum; Vbi:

An exteris carius possit vendi.

3. Tertium se tenet ex parte ementium, & vendentium. Quando enim emptores frequentes sunt, carius merces venduntur, quam quando sunt rari; & meritis, accedentibus enim multis emptoribus inducitur rerum penuria, apparentibus paucis, persistit abundantia. Quando item multi sunt venditores, vilescunt merces, quia si sunt venditores multi, multa est & abundans merx. Hinc plures res venduntur in Officiis, quam cum venditores per viros, & domos quarunt emptores, & plures, quando merces appetuntur, quam quando offeruntur, iuxta illud Proverbiū, teste Caietano 2. 2. q. 77. art. 1. & approbante Lessio l. 2. cap. 21. d. 4. num. 33. aliisque apud ipsum: Merces ultroneas vilescunt pro tertia parte, hinc o easdem ultroneas vilescere, usque ad medium, docent Barthol. à S. Faust. Rebell. Megala apud Dianam p. 1. 2. art. 8. ref. 23. 53. & 88. Adde Palatium mox referentem.

4. Hinc propter eandem rationem, qui emit in gratiam venditoris, verbi gratia, rogatus, potest emere minoris; & qui vendit in gratiam emptoris, potest vendere plures. Sanè Palatius v. Emptio, dixit passim, quod in Officiis valet quatuor aureis posse à te emi duobus, si rogeris, & de Lugo r. 2. de iust. ad. 26. s. 5. à num. 44. Palatium refert, nec tamen refellit. Ioannes item de la Crux: Potest qui (ait) emere censum iam impositum minori pretio taxæ, si quis quia rogatur, subdit Diana, l. c. Poterit igitur pro censu imposito ad rationem quinque pro centenario, dare tantum viciis octoginta, rogatus tamen emere.

5. Hinc denique respondetur ad illam dubitationem. An exteris possit aliquando vendi carius; Vtique posse, colligitur ex dictis, quia per adventum multorum extorem, verbi gratia, in appulsu tritremium regiarum

Parti I.

crescit multitudo ementium, atque adeo augentur pretia rerum; Venditor ergo his exteris vendere poterit hoc iusto supremo pretio. Civibus autem ex liberalitate illud remittere, contentus modico, quod vigeat antea lege Mol. d. 346. Less. l. c. dub. 4. num. 10. Fag. de contr. l. 5. c. 27. num. 14. Quid, si exteri sint infrequentes, ita ut non pariant augmentum pretij; Respondeo, tunc non posse exteris supra supremum vulgare res vendi. Ratio est, quia si supponis pretium vulgare persistere, in iuria ipsis fieret, si illud pro ipsis non servaretur. Idem dic, quando advenientibus multis exteris, conflueret item multa copia mercium: nam tunc quod crescit ex vna parte, decrescit ex alia.

6. Non absimili modo sentiendum de Principe, seu Magistrato in taxando pretio pro iisdem exteris: solum enim illi concedo, ut possit augere pretium pro omnibus etiam incolis, advenientibus multis propter rationem dictam, non autem advenientibus paucis. Et illud item non puto improbabile, posse Principem statuere, ut pro exteris res vendantur supremo, vulgari pretio, pro Civibus medio, aliquid enim concedendum videtur Civibus, qui oneribus propriæ Civitatis perpetuò subfunt; at ut iisdem exteris vendantur supra omne iustum pretium, nullo modo puto probabile, quia quod est supra pretium supremum, iniustum clare est. Ita colligitur ex Molina. Less. Fagundez citatis.

An iisdem exteris possit concedi, ut suas merces carius vendant, dicam infra, §. 5. n. 1.

Ex parte, seu ratione expensarum, &c.

7. Quartum caput se tenet ex parte expensarum, &c. Pericula enim, & damna, & expensæ venditorum communiter occurrentia in quærendis, transportandis, conservandis mercibus, earum pretium augent: Contrà, facilitas, securitas, &c. minuunt.

8. Dixi (communiter occurrentia) nam ex eo, quod peculiaris Mercator multum de suis mercibus perdidit, v.g. ob furtum, ob naufragium, ob quid simile à se passum, non augetur legitima pro ipso pretium, quasi ob id, possit vendere cartus. Ratio est, quia res tanti valet, quanti per se æstimatur communiter, non autem, quanti tibi ob infortunium, vel imprudentiam valuit. Ita Salas d. 39. Quod si naufragium, v.g. vel fuit commune multis Mercatoribus, vel fuit tali, ut induceret penuriam mercium: tunc profectò crescit sine dubitatione pretium, sed non ob unius Mercatoris causam, ut ex se patet.

9. Huc spectat, quando res plures venduntur apud unum Artificem insignem, vel Mercatorem peritum, quam non eius generis; Nobilitas enim venditoris aliquando nobilitat mercem, sicut nobilitas Artificis officium, quia supponitur, nobiliores Mercatores, atque Artifices magis laborasse in advehendis mercibus, & in artefactis efformandis.

10. Huc etiam reducitur licentia, quâ Mercatores possunt vendere aliquando carius ex ipso officio mercandi: ita Less. l. 2. c. 21. n. 4. Salas de empt. d. 29. n. 1. cum enim hi assidue laborent, expensæque faciant circa merces, unde cogantur alias lucrandi occasiones relinquere, atque negotia alia posthabere, idque in commodum Reip. cuius interest habere Mercatores ex officio: congruum est, ut hæc licentia iis concedatur in pretio vulgari, nam si ad est legitimum, non potest supra hoc Mercator vendere, quia in taxatione legitimi, iam haberi solet ratio officij Mercatoris. Puto autem, cum Less. l. c. n. 29. eum, qui non est Mercator ex officio, posse aliquando ex consequenti vendere pretio, quo ex officio vendunt Mercatores: quia posito, quod Mercatores ita vendunt, eiusmodi pretium iam sit vulgare in Civitate.

Ex parte modi vendendi.

11. Quintum caput se tenet ex parte modi vendendi. G g 3 Vendit.

Vendere enim, v.g. ut dicitur, ad minutum, cum habeat plus difficultatis, & minus utilitatis, regulariter auget pretium; vendere autem ad magnam quantitatem, propter rationes contrarias diminuit. Vendere item per licitationem sub hasta, huc facit, de qua mox separatim *num. 25.*

15. Dixi (regulariter) nam tum in censibus, praesertim novis, tum quando taxa est constituta in gratiam venditorum, quod ratio fit hoc non habere locum *moxi Lessius lib. 2. c. 21. 4. num. 34.*

16. Vendere anticipat, vendere cum pacto retrovendendi, & quadam alia huc pertinentia, quia particularibus sciant difficultatibus, sigillatim de illis inferius est tractandum.

Necessitas, & utilitas Meritis quomodo augeant pretium.

17. Porro ex dictis colligi potest, qua ratione intelligendum sit ex illis duabus causis, Necessitate, & Utilitate augeri rerum pretia. Nam distinguendum est: Vel enim Necessitas, & Utilitas mercium est communis, & tunc auget, ut dictum est, pretium, quia tunc erunt plures euentes, &c. Vel est solum emptoris, & tunc non auget pretium. Ratio a posteriori est, quia sic posses essentienti, & pro fame periclitanti vendere centum aureis unicum panem. Ratio vero a priori, quam tradit S. Th. 2. 2. *quest. 27. art. 1.* quem Molin. Roderic. Sor. Navarr. Lessius, quos citat Barth. à S. Fausto in *Specul. Conf. d. 6. q. 7.* sequuntur, est; quia nullus potest vendere, quod suum non est: at utilitas euentis, non est ulla ratione venditoris. Vel denique necessitas, & utilitas est ex parte Venditoris, quia nimirum Venditori res vendenda necessaria est, utilis, commoda, &c. tamen illam vendit in gratiam emptoris: & tunc potest Venditor augere pretium; privatio enim huius commoditatis, immo & iustae oblationis est veluti lucrum cessans, & damnum emergens ipsi Venditori: Communis enim est doctrina, apud Less. *l. c. a. num. 26.* Salas *dub. 30. num. 2.* Mol. *d. 35. 1. §. verum autem, infra mox tradenda*, quando aliquid vendis in gratiam emptoris, modò illi cum veritate significes, tibi ex ea venditione tantum lucri verè cessare, vel tantum damni confurgere, te posse eiusmodi lucrum, dampnumque pretio compensare.

Quo pretio res emenda, vel vendenda.

18. His praemissis, Regula generalis est huiusmodi: Quando adest taxa Principis illa debet sub poena restitutionis observari, quæcumque, ut dixi, consistat in indivisibili, non habet medium, summum, infimum. Quando verò ea taxa non adest, tunc servandus est pretium vulgare, quod quia habet tres illos gradus, licitum est emere, quem velit, in vendendo, eligere. Atque in hoc non ratio innititur lucrum iuste negotiantium; emunt enim infimo pretio, vendunt supremo.

19. Circa hanc regulam habet tres siue exceptiones, siue declarationes: Primò enim, si post dictam taxam, mutentur circumstantiae, ut si appareat abundantia, vel superveniat sterilitas, taxa statim evadit iniusta: quare non erit ordinariè servanda. Ita Sanch. *l. 1. conf. cap. 7. dub. 5.* late probans.

Dixi (ordinariè) propter quosdam raros casus, quando meta ponitur in gratiam venditorum, ut in censibus: vide Lessium, *l. c. dub. 2. num. 13.* & Salas, *dub. 6.* Rursus, si Princeps sciat, & patiat, ut populum non vendere iuxta taxam, sed pretio vulgari: tunc tacitè videtur consentire: idque ex Fagund. *de contr. lib. 5. c. 37. n. 6.* etiam si unum, vel alterum puniatur, cæteris dissimulatis: nam minus castigatio videtur facta ad experiendum, an alij taxam legem acceptent. Denique si res tua notabiliter (nam parum pro nihilo reputatur) sit melior, vel notabiliter sit peior, quam res, quæ communiter in foro venduntur: plurius potes, vel minoris debes vendere,

quia taxa semper intelligitur de rebus ordinariè bonitatis. Si pretium rerum in foro augeatur ex malitia aliorum, vide *infra cum de Monopolio.*

Merces extraordinaria quomodo?

20. Secundò, Res, quæ non habent communem ementem, ut Gemmae, Canes, Falcones, Picturae, Statuae, Carrae, Saltatio, Vfus Mulieris; interesse Commodis, &c. licet probabile sit, & securius ut sentiant Rebell. 2. *d. 9. q. 2. §. 2.* Less. *cap. 21. dub. 3.* Salas *dub. 8.* alique apud Less. *l. c. d. 16. §. 4. num. 46.* Castr. loco mox citando) non posse vendi, quanti potes, quia pretia debent considerari rationabili rerum; Tamen est etiam probabiliter posse, Ita Val. *d. 5. q. 20. p. 2. §. 3.* Sà v. Empio, & v. Nardio, Tollet. *c. 48.* alique apud eundem de Lugo *l. c. d. 16. §. 4. num. 46.* apud Castr. Pal. *de Inst. comm. d. 5. p. 3.* Barthol. S. Fausto in *Speculo d. 6. q. 12.* Quia res (ait Tolletus) quæ non habent pretium constitutum, nec à Principe, nec ab usu facti habent valorem ex mera voluntate euentis, & venditoris, ita illud: *Unusquisque in rebus suis est moderator, & arbitror.* Vel quia, cum in his nulla necessitas (ait Valentius, & de cetero emptorem indicatur donare venditori liberaliter ex suum supra pretium vulgare. Ad illud quod opponit Lugo *d. 16. de Inst. §. 4. n. 47.* ex secunda hac sententia, sequi Simiam, vel Catulum posse licitè vendi pro prius Regni: facile responderetur, vel concedendo loquelam, sicut enim is potest renuntiare, seu donare Regnum alteri liberaliter, si suum omnino est uti suppressimus, sic poterit dare pro Catulo, quod minus est. Vel responderetur, nos loqui de venditionibus communiter, & moraliter occurrentibus, quæ nunquam tantam distantiam pretij à re,

Merces nunc cariores, mox futura viles, & contra, quomodo?

21. Tertiò: qui scit res intra paucos dies, etiam vnum, minoris valuitas, potest sine iniustitia hodie pretio currenti maiore, vendere. Et si sit plurius valuitas, potest hodie, currente minore pretio, emere. Ita Mol. *l. 2. d. 35. 4. c. 2.* S. Th. alioque; *ag. l. 5. de contr. c. 3. n. 10.* de Lugo *l. 2. d. 16. §. 4. n. 47.* qui n. 47. idem putat de libro mox prohibendo; Castr. Pal. *de Inst. comm. d. 5. 15.* Ratio est, quia tanti iuste res venditur, & emitur; quanti tunc valet, nec scientia debet sciri obesse. Excipe primò, nisi si quis sit ex Consiliariis sit Princeps, qui taxam futuram praesciunt: hi enim ex officio tenentur dare operam, ut ex suis legibus, quantum fieri potest, unus pro alio non graveat, & n. 4. (addit Lessius *l. c. dub. 5. §. 7.* muneribus Consiliarium corrumpas, ut tibi futuram metam revelet. Sed certe, etiam Consiliarium, seu Principem posse suas merces praesenti pretio vendere, docet de Lugo, *l. 2. d. 16. §. 4. n. 47.* quando non differt ex industria promulgationem legis, ut ipse carius vendat. Excipe secundò, nisi fraudibus utaris, ut si scis futuram valuitatem abundantiam, vel librum prohibendum, spargas per amicos fore penuriam, vel librum non fore prohibendum. Ratio huius exceptionis est, quia quilibet ius habet, ne per fraudes decipiatur; nihil ergo dicitur: & rogatus dic te nescire (cum equivocatione) quia ex Less. *loc. cit.* non teneris cum tuo damno veritatem hanc, quæ pertinet ad bonitatem, vel vitium extrinsecum re aperire.

22. Dixi (sine iniustitia) Adde nunc, ex Less. *l. 2. d. 35. 4. c. 2.* (& communiter sine peccato contra Charitatem) quia potest quis rebus suis consulere, etiam si inde damnum aliquod proximo obveniat. Tunc ergo solùm contra Charitatem, quando multum est de pauperibus proximus, atque à statu suo notabiliter dimovendus, quod est rarissimum.

In subbaltatione quanti?

11. Quotid In subbaltatione (all'incato) tanti potest vendi res, vel quantum sine fraude potest exorquetur infra, vel supra dimidium, quo res extra subbaltationem valeret. Ita Gordon. Vi. Molin. Bagniez, alijque, quos citat, sequitur; Diana p. 4. tr. 4. res. 1. Ratio est triplex: Vel quia merces ultronea vilescunt, vel quia modus vendendi rem exponit periculo utriusque fortis, incertandi, vel perpendi, vel quia excessus iudicium liberaliter donari, cum nulla necessitas cogat hunc vendendi, emendendi in eo modo vendendi ex praxi omnium istius temporum ex Bonac. de contr. d. 3. q. 1. p. 4. n. 21. Quotid tantum, est quanti minoris emere, vel quanti maiorem vendere potest.

12. Dixi (sine fraude) si enim emptor avertat, per vim, vel fraudem, vel etiam per preces alios offerentes, vel si venditor si alius offerentes, supponat, vel tempus ingratum ad proclamationem, quando scilicet rata est ementum frequentia, elegit, Vel quid simile, iniustitia committitur, & pretium erit restituendum, juxta proposita, & damnum, quod Domino rei sit, ut ex se patet. Si quis rogatus, ne supra certam summam offerant, ne ipse emere possit pretio infimo iusto (quanti scilicet res infimo pretio sine iniustitia valet) concedunt plerumque apud Dianam p. 1. tr. de contr. res. 76. Immo Caram. de iur. iur. an. etiam pretio minore, quam infimum. Quotid tamen ego nullo modo approbo, quia si fidem tollat subbaltationis, quae sola dat licentiam vendendi, atque emendi, quanti potest sincere, & sine fustia, & illacia.

¶ V. Casus aliquot speciales circa rerum pretia.

1. Primò dubitari potest, An exteris, in quibusdā casibus cecedi à Principe possit, ut ipsi pluris vendant, quam vendant Incolae; Vide de Lugo, 2. de iust. d. 16. §. 1. 62. Præterea, an Incolae, quod plures sic emant ob exteris pluris etiam & ipsi vendere queant? Vide eundem n. 71. & 72. Denique si in una Civitate res sit ceteris, quam in alia, possuntne ego in hac adducere rem meam, & frumentum, & ibi carius vendere? Vide eundem n. 43. Respondeo, Affirmativè.

2. Secundo, An res v. g. frumentum possim iusto pretio vendere, cogendo insuper emptorem, ut emat ipse aliquod, v. g. oleum à me? Vide eundem n. 64. Respondeo Negativè.

3. Tertio, An merces longè præstantiores possint vendi, quam plures ultra taxam legitimam; Vide eundem n. 44. Rursus: An possint separati, v. g. fructus longè meliores, & vendi pari modo ultra taxam, vendendo carius iuxta taxam: si ceteri remanent æquè boni, atque aliqui venduntur communiter? Vide eundem num. 66. quod negat Diana p. 1. tr. de contr. n. 35. Respondeo, affirmativè.

Nota tamen illud (longè) & illud (remanet æquè boni) Nam hinc damnabis Macellarios, qui danti maius pretium meliores carnes partiuntur, ossa verò porrigunt illis debent enim æqualiter miscere carnes nō proportionate parte ossis, vel quò deteriores dant, eò viliori pretio debent esse contenti.

4. Quotid, An immiserit aliquid possit rei Extraordinarie bonitatis, & constat hunc sic redditum æquale ceteris taxato pretio vendere: ut frumentum electum mixtum hordeo, vinum generosum mixtum aqua? Respondeo, Concederem id aliquando frumento, vix vinum. Ita idem à n. 67. & præf. n. 69. lege Bon d. 3. de contr. d. 1. p. 6. n. 17. & Less. c. 21. d. Mol. 2. d. 11. §. 55. n. 33. Diana p. 1. tr. 8. res. 51. & res. 80.

5. Quintò, Eccl. si teneantur res suas vendere secundum taxam à Magistratu seculari præscriptam? Respondeo, affirmativè cum de Lugo n. 77.

6. Sextò, Quotidnam mortaliter peccatur excedendo legitimam taxam, si taxa in ratocalu iuxta supra dicta est posita infra pretium infinitum? Respondeo, quando notabiliter aggravatur Pauperes, vel Communitas.

Hæc quia breviter, & perspicue tractantur à Doctoribus locis citatis, nec aliquid mihi se offert, quod addam de novo, sic innuisse sufficiat.

Occasione prædictorum decernitur, cuiusnam restituendus ex his pretij, immediate damnificato, an damnificato mediato?

7. Septimò, si Titius frumentum Pistori, v. g. vendidit supra taxam, qui Pistor supra taxam idem Populo vendidit, cuiusnam excessus pretij restituendus est à Titio; Pistorine, an Populo? Respondeo, Populo. Ita idem de Lugo n. 76. cum Sanch. & Turr. ab eodem cit. Possè Pistori in simili, immò debere, docet amicissimus Pater Franciscus Bardi in select. mor. lib. 1. q. 16. §. 2. qui quoddam argumentum in contrarium à me ipsi propositum ingeniosè solve contendit, quod mox afferam n. 14. Porro hanc questionem si clarius evolam, curioso lectori (puto) non displicebit.

8. Pater ergo Bardi in ingenij altitudine, atque perspicacia cum ingeniosissimis viris nostri sæculi comparandus, docet, prædictum, Titium reddere debere excessum Pistori, non Populo. Fundamentum eius potissimum est, quia hic adfuit duæ venditiones, ambæ completæ: Altera, quâ Titius vendit Pistori; Altera, quâ Pistor Populo vendit, & quidem utraque iniusta est, atque una independenter ab alia, ut supponimus; Quare non est Titius cogendus, nisi ad restitutionem damni illati ex vi suæ venditionis factæ Pistori, ipse enim non est causa venditionis secundæ factæ à Pistore ipsi Populo, (st enim mera occasio quâ, ex mera sua malicia petitur Pistor ad faciendam iniustitiam contra Populum; ergo solum illi Pistori debet, &c.

9. Confirmatur, quia Titius nihil debet Populo, nec ex re accepta, nec ex iniusta deceptione, nec ex damnificatione: ipse enim à Pistore inique accepit illud pretium, cui damnum intulit, non à Populo: Vnde, cum ex nulla radice Populo quid Titius debeat, nihil illi restituere obligabitur.

10. Verum, ego adhuc in mea sententia persisto: Fateor esse duplicem venditionem metaphysicè, immò realiter, & physicè completas: Fateor Titium non esse causam iniustitiæ Pistoris contra Populum: Fateor esse solum occasionem: sed ad moraliter, & humano more reputati vnam venditionem, atque adeo practicè adesse in Titio obligationem reddendi Populo. Explico, & probo.

11. Dico enim debes recolere: Primò, vinci aliquando à morali vsu speculativum rigorem: sanè speculativè, immò & physicè, qui una iracundiæ impetu multas blasphemias emisit, tot peccata, numero distincta committit, quot blasphemias profert, neque enim una dependet ab alia. Qui percutit Clericum decem, v. g. percussionibus modico intervallo continuatis, physicè decies verberat. Qui in peccato mortali decem penitente absolvit, physicè decies indignè Sacramentum ministrat; & tamen in prædictis, & similibus practicè, & in ordine ad Confessionem, vel excommunicationem unum censetur quis committere peccatum, modo distinctius explicato in opus. Meth. Conf. lib. 2. cap. 1. §. 9. ex de Lugo de Penit. d. 16. sed 3. à num. 133. quia singuli illi actus physicè distincti, quoad blasphemantem, & verberantem ununtur in uno calore iracundiæ, & quoad ministrantem indignè Sacramentum ununtur in uno, eodèque animo continuandi per illam vicem Confessionum auditionem, &c.

12. Secundo, recolere debet in iudiando, etiam in foro externo, aliquando non considerari rigorem iustitiæ, sed æquitatem. Esto, v. g. tuum animal sine tua culpa,

culpa, damnum aliqui faciat, tamen quia non est æquum, re gaudere animali, & proximum pati damnum, iudex condemnabit, vel ad restitutionem damni, vel ad damnum animal pro noxa l. si ferus 2. §. de Noxalib. actionib. & c. culpa 9. de iniur. & damno dato. Nominis autem æquitatis intelligamus perfectam quandam rationem, quæ legum apices, strictumque ius interpretatur, & emendat, ut rectè M. Tullius pro Cecinna dixit: A verbis recedis, & æquitate uteris? ibidem: Ex aquo, & bono, non ex callido, versumque iure dicam ego fortasse castigatius, non ex speculativo iure, rem inbecari oportere.

13. His positis: Aio, esto, speculativè, immò & physicè illas venditiones esse duas essentialiter completas: At quia ununtur in eadem una materia, quæ est idem frumentum venditum à Titio ipsi Pistori, & venditum à Pistore ipsi Populo: ideo moraliter, in ordine ad restitutionem faciendam, non censentur duæ, sed una venditio, unde ex æquitate illi reddendus sit pretij excessus, qui damnum denique sensit. Non ita res se haberet, si Titius vendidisset aliud numero frumentum, v.g. frumentum A ipsi Pistori: At Pistor vendidisset frumentum B ipsi Populo; nam tunc cum hæ venditiones non haberent unam, eandemque materiam: sicut physicè duæ essent, sic non essent una moraliter: Quam admodum, si illa modò dictæ blasphemix proferrentur non in uno calore iracundiæ, distinctæ essent etiam moraliter, quia non unirentur in illo impetu, &c. Pater igitur Bardi sistendo in ipsa rei mera speculatione rectè discunt: at quo ad praxim rectè non asserimus æquitatem nolle, ut dom Titius possit nolle Populo rescire damnum ipsi illatum: damnum inquam, quamvis ex sola occasione venditionis ipsius Titij, sed tamen, quod moraliter censetur ab ipso factum, non quoad peccatum, sed propter æquitatem, quoad restitutionem faciendam illi Populo, qui damnum denique passus est.

14. Attuli ego sequentem paritatem ad eam sententiam olim confirmandam: Si Ioannes occidat, vel vulneret Antonium, (id ponit, quia casus frequentior esse posset in vulnerando, quam in occidendo: atque ad id non erit inutilis, ut innuit P. Bardi ibid. n. 21.) & imputetur dilectum Cæsari, qui Cæsar cogatur à Iudice expensas Medicorum solvere Antonio: Certè Ioannes debebit restituere Cæsari, non autem Antonio, quia is est plenè satisfactus: Ita ergo in casu nostro, &c. Respondet P. Bardi hic adesse unum, idemque homicidium, seu vulnerationem: quare non esse mirum, si restitutio Cæsari debeatur: at in casu nostro duplex venditio, &c. Hæc ille. Verum, quia probatum iam modò est, moraliter censeri unam venditionem in ordine ad restitutionem ex æquitate faciendam, ut post quæ utraque venditio habeat connexionem in uno, eodémque materiali frumento. Responsio hæc paritatem infringens, quoad praxim, nequaquam valet.

15. Illud denique contrariæ sententiæ omnino dandum. Nam si Titus fortè excessum illum reddidit Pistori, non est cogendus iterum reddere Populo, eadem enim æquitas postulat, ut quandoquidem ipse purgavit suum delictum reddendo excessum, nec aliquid salicenum inveniatur habere, ut non debeat amplius molestiam pati. Tunc ergo reddat ipsi Populo Pistor, neque tunc solum, verum etiam in casu, quo Titius nolit quidpiam ulli reddere: non enim propterea Pistor liberatur ab obligatione restitutionis, contractæ ex suo dilecto contra Populum commissio.

De Venditione pecuniæ creditæ.

1. Quando rem nunc vendens, nunc illam emergi consignas, accepturus ab eodem postea pretium, vendis credito? Quando verò contrà, nunc accipis pretium, consignaturus postea rem, anticipato rem vendis

& de proque contrahendi modo, esse debet si periculum, de priorè hic, de posterioribus postea.

An pluris credito, quam numerato rem vendere fas sit.

2. Supra legitimum, vel supra summum pretium non est, ex eo solum prætextu, quod creditor pretium non accipiat. Ita Molin. d. 355. l. c. 2. dub. 6. & passim. Ratio est manifesta, quia in hac dilatione solutionis refertur implicitum mutuum; perinde enim fieri, ut mutarentur, v.g. centum, ut ad certum tempus rentur centum, & decem, quæ est aperta ultia, ut dicitur loco. Excludo etiam prætextum officii mercatoris, & prætextum privationis numeratæ pecuniæ, quia esse mercatorem, non dat ius ad aliquid supra pretium, sed solum intra modum sup. §. 4. n. 13. exponebat. Hæc, quia, an ea privatio aliquo sit digna pretio disputandum inf. c. 8. §. 5. & 6.

3. Dixi autem (ex eo solum prætextu) quia fructus capita, unde fas sit aliquid excedens accipere.

Primum caput est ratione periculi: Quando scilicet mercator probabiliter timet, non ex sua pusillanimitate, sed ex ratione periculi, vel cum expensis, vel cum difficultate soluturum. Quanti ergo hoc periculum, tanto prudentius valet, tantum eis ultra commune pretium accipere licet. Ita Val. t. 3. d. 5. q. 20. p. 2. conf. 4. Ratio, quia hæc subire pericula, pretio æstimabile est. Scilicet iussor licet potest aliquid accipere ratione periculi, oneris, quod suscepit, solvendi in defectum principis. Cur ergo non & in casu nostro? &c. Vide tamen Molin. d. 356. ac Lessium l. c. m. §. 5. qui rectè monent, mercatorem sub onere restitutionis, debere emptori restituere se propter dictum periculum plus ea gere, quæ talem nollit sic emere.

4. Secundum caput lucri cessantis, & damni emergentis. Lege Abbate cap. Naviganti, num. 33. de iur. & communiter Doctores. Ratio est, quia tunc vendis dilationem temporis, sed quod tuâ interest. Constat, quia in mutuo aliquid plus supra fortem accipere potest ratione lucri, vel damni cum conditionibus, ut cap. 8. §. 3. explicandis: idem ergo in hac venditione, ut modò dixi, est implicitum Mutuum.

5. Notant autem Doctores, Molin. d. 355. Lessius passim, in casu nostro quatuor requiri conditiones: Prima est, ut verè tu esses numerata pecunia venditor. Secunda, verè tu esses illam, & non aliam pecuniam negotiatam. Tertia, ut minuat totum illud, quod ratione periculi, & expensarum arbitrio boni viri ea negotiatione fuisset expensurus. Quarta, ut contra significetur id emptori, nisi aliunde sciat, si casus sit, si onus restituendi, cum nollit fortè is rem emere cum onere.

6. Ex defectu primæ conditionis Mercator potest delinquere, notat Lopez l. c. de contr. c. 16. conf. 5. qui passim vendunt carius credito, etiam ubi pauci sunt, qui emissent numerato, quod iniuste fit. Cum enim tunc Mercator non vendidisset numerato, non habuisset rem pecuniam, cum qua negotiando potuisset aliquid lucrari, atque adeo nihil lucri tunc illi cessat.

7. Ad secundum hoc caput spectat, quando Mercator erat rem suam aliò translaturus, ubi pluris vendidisset, hoc enim est lucrum cessans, admodum tamen tamen expensæque, ac pericula deducantur, ut superius in casu diximus.

8. Ad idem spectat etiam, quando venditor statim rat rem vendere tempore, quo pluris ea fuisset valutura. Ita Molin. d. 355. & patet ex cap. in Civitate, & cap. de viganti de usuri: Etic enim, & tunc lucrum cessans. Illas tamen conditiones recole. Ut pretium vetè, & vetèd maius futurum fuisset, (nam si dubium, mox dicitur num. 11. & 12.) Ut verè servaturus, & venditoris esset. Ut expensæ, & pericula deducantur. Ut Emptor paretur.

tor poterit. Certe si sine fraude id fiat, cum sit par venditoris ementisque periculum, non video, unde condem-
nare id ullus possit.

Frumentum venditum à pagare & consignare.

12. Hoc contractu utuntur sæpè Siculi, quem quia sufficienter explicat, probatque Diana p. 1. tr. 8. ref. 65. hic eius locum demonstrasse sufficiat.

An venditor non soluto pretio ab emptore possit percipere fructus rei à se credito venditæ, quamvis ementi tradita.

13. Caius vendit Titio fundum, vel domum aureis mille, quos Titius promittit solvere hinc ad sex, v. g. annos (interdum non designantur anni, sed donec emptor solvet pretium) interim vero tradit possessionem fundi ipsi Titio, ea lege, ut idem Titius reddat Caio venditori annuam pensionem, v. g. quinquaginta aureorum, nempe iuxta fructus, quos Caius percipere à fundo potuisset, Qui quinquaginta aurei non computantur in sortem: nam semper remanent illi mille aurei tempore designato solvendi: Idne iuste sit?

14. Si eiusmodi contractus per modum absolutæ venditionis non celebretur, sed per modum locationis, licitus sine dubio est. Modus autem locationis hic esset: *Vendo tibi fundum mille aureis à te olim solvendis, illudque possidendum trado, nunc quidem, pro locato (unde mihi peribit, si peribit; quia ego sum dominus rei tibi locatae ac propterea pensionem iuxta fructus, quos deduxis expensis, percipisseni, solvas: cum autem solveris totum fundi pretium, habebas pro vendito (unde postea tibi emptori peribit fundus, si peribit, quia postea illius eris tu Dominus.)* Hic, inquam, contractus licitus est, quia est ipsamet prædij locatio; pactum enim illud, ut omnino simul mille aurei solvantur, iniquum esse non videtur: nam sicut venditor dare promittit simul totum prædium, ita & emptor totum pretium. Quod si pactum fuerit, de solvendo pretio prædij per partes, quod iustum etiam erit, propter similem rationem, tunc sanè si deinde solvatur aliqua pars pretij fundi, debebit, quantum est ex hoc capite, & pars pensionis cessare: quia tunc pro vendita habetur pars prædij; quo casu fundus pro indiviso erit utriusque, sicuti contingit in contractu societatis, vel in hereditate relicta pluribus.

15. At verò, si eiusmodi contractus fiat per modum absolutæ venditionis in hunc modum: *Vendo tibi omnino fundum, dilata solutione, interim vero solvis pensionem, & c.* illicite fieri, & iniuste, docent multi apud Ioan. Baptistam Antoniaccum Euglinum, in *Catechesi. Neap. lib. 5. c. 21.* ubi de hoc casu fusè: videtur etiam Dian. *part. 1. tr. 8. ref. 86.* quia tunc fundus fit absolute emptoris, unde ei periret, si periret; ergo ad illum pertinent & fructus, quare convinceretur tunc pensio exigi propter dilationem solutionis pretij, quæ est mera usura. Aliqui sentiunt iuste fieri. Ratio est (inquit Molinar. 2. disp. 368. §. in eodem Corollario, cui assentitur Sanchez l. 1. conf. c. 7. d. 21. adique, quos sequitur, citatque Dian. p. 4. tract. 4. miscel. ref. 139. quibus adde Sperellum, p. 2. disp. 118.) quia cum venditor fundum libere tibi tradat, cum tradere non obligetur, nisi quando tu solveris pretium, iustum est ut emptor hoc beneficium, quod valde est æstimabile, pretio recompenset, dando venditori fructus, quos ipse percipisset. Ratio est (inquit de Lugo tom. 2. iust. d. 25. sect. 8. num. 140. cui præcedens non arridet) quia venditor, ut potè cui nondum solvitur rei suæ pretium, potest nolle dare emptori totum, absolutumque rei dominium: atque adeo potest nolle dare ius percipiendi fructus seu dominium utile, quamvis det rei proprietatem: si ergo fructus sibi reservat, eos prout multi, vel pauci producentur, tanquam suos iure suo accipiet, non verò tanquam rem emptoris, nec in compensationem beneficii

et separatum, & consignatum hinc ad pretium
Mensis Maij.
Ex dictis præsertim ex secundo capite damni emer-
gentis, hincque cessantis, solves illud commune Siculis
fontentorum negotiatione, alii, in aliarum Mercium
Mercator enim vendit, & consignatque Colobio cen-
tu, v. g. menturas frumenti nunc, mense Ianuarij, & id
pretio quod currit mense Maij, quo tempore solet pro-
pretio distantiam à gradiente mense maiori esse frumenti
pretia, adeoque maius pretium. Iustène id fieri pu-
tandum est? Solves, inquam, asserendo omnino fieri in-
iuste, si absolute loquamur, quia rei pretium iustum est
illud, quod currit, quando rem venditam consignas, tunc
transfertur dominium. Qua ergo ratione eligis
alium mensem, & hunc Maij, quo pretium carius esse
convenit?
At verò, dic, iuste fieri posse, quando eas men-
turas verè Mercator servaturus esset, ac vere illo pretio
venditurus, & nihilominus in gratiam Coloni vel cuius-
cumque id totum scientis, vendat; Immo tunc, quia fru-
mentum (ut solet Jereviller in horreo Mercatoris, hoc
incrementum (deductis expensis) à Colobio sibi sibi vi-
perat Mercator iuste poterit. Ratio est, quia tunc cessat
Mercatori lucrum, & Pretium autem si ve tradatur men-
se Ianuarij, si ve mense Maij, si ve toto, si ve ex parte,
nihil hic interest, quia tota vis hujus lucri fundatur in
valore rei, quæ vendenda, & conservanda pro illo tem-
poris fuerit. Scio Caictanum docere, si solutio fiat men-
se Maij, licet Mercator frumentum pro illo tempore non
esse servaturus, & pecuniam, (quamvis eam mense
Ianuario habuisset) non esset negotiaturus: Scio, in-
quam, docere aliquid plus tunc à Mercatore posse sumi,
quia complementum Venditionis (ait Caictanus) fit
mense Maij. Sed non est ullo modo audiendus, quia
venditio quoad substantiam facta fuit mense Ianuarij,
& illud complementum non est aliud, nisi solutio præ-
dij data, quæ est implicitum mutuum: unde si pro-
per hanc solam dilataciónem aliquid plus acciperetur, ex
mero mutuo acciperetur, atque adeo per usuram. Le-
ge Molinum disp. 355. & Lessium l. 4. dub. 4. & 6.
11. Inquires Mense Maij varium, in variis diebus,
esse pretium solet, licet tunc ergo hinc Mercatori ratione
dilatæ lucri cessantis vendere mense Ianuarij pro supre-
mo pretio vulgari currendo mense Maij: Respondeo,
Nequaquam licere. Debet enim vendere pretio, quod
maior parte mensis vigeat. Ratio est, quia mercator
possibilitat eo pretio erat venditurus, quod commu-
niter, eo mense, erat futurum; hoc igitur pretium illi
cessabit, atque adeo hoc solum exgere poterit. Adver-
tè, futurum esset pretium legitimum, hoc solum ex-
gere posse, non vulgare, quia in eo casu, hoc solum illi
cessaret.
Quid si tanta fuit eo anno mense Maij varietas pretij,
ut non fuerit pretium ullum, quod dici posset, cucurrisse
per maiorem partem Mensis? Respondeo sumatur tunc
pretium medium. Ratio est, quia supremum non est fas
accipere, cum non sit certus Mercator fore se illo pretio
venditurum: nec congruit recipere solum infimum, quia
potuisset fortasse vendere maiori pretio: sumat igitur
medium, quod, & suum, & ementis rationem commo-
de satis habebit. Non inficior posse mense Ianuarij com-
muni consensu determinari pretium, quod currit tali
mense Maij, immò, & tali hora, & quidem iuste, si verè
tali die, & hora certo venditurus Mercator esset. Sed
quid id?
Pactum illud non improbo: Posito enim, quod Mer-
cator verè frumentum venditurus sit mense Maij cum
solvatur quantum augendum tunc sit pretium, pote-
st convenire venditor cum emente, de aliquo certo
pretio, quod prudenti iudicio tunc fortè currendo nunc
determinetur; nam sic, illud semper (si ve deinde mense
Maij creseat, si ve decreseat pretium accipere Merca-

beneficij facti, vel pretij nondum soluti. Hos deinde fructus possit Dominus eidem emptori locare pro tanta pensione annua, quam solvet deinceps emptor, & quia aliquo anno uberiores solent esse fructus, aliquo steriores, possit iudicio prudentis determinari medium quoddam pretium annuatim certò solvendum, quod pactum iustum erit, quia est par periculum pro venditore, & pro emptore; Annus enim steris favet venditori, & pro emptore, ut vidimus *sup. §. 2. a num. 32* in Sicilia venditis fructus prædij alicuius, unde super illud prædium deinceps mihi pensio solvitur: sic nunc fructus mihi servo, non tibi vendo, &c. Probabilis est ergo hæc secunda sententia, si ex ratione adducta à Molina, sive ex ea, quam de Lugo produxit.

Contractus (à godere.)

16. Non erit inutile per hanc occasionem, & illum similem contractum breviter excurrere.

Antonius dat tibi aureos, v.g. mille, tu illi prædium, vel domum æquivalentia, fruitur quique datis, donec alteruter reddat acceptum; nam tunc alter, quod accepit reddere obligabitur. Ratio, cur hic contractus (qui ideo appellatur *à godere*, quia alter re alterius gaudet, sine translatione domini in accipientem, unde danti fundus periret, si periret.) Ratio, inquam, cur videatur iniustus, est, quia pecunia est infuistifera, prædium ex se fructiferum: ergo qui gaudet prædio, fruitur insuper & fructibus, quibus non gaudet, qui solam habet pecuniam quæ ex se sterilis est: Si Antonius tibi daret fruendam domum locabilem, tu verò illi prædium æqualem fruendum, non esset dubium de iustitia: fructus enim compensarentur fructibus: nunc vero, cum, quod tu accipis, sit infuistiferum, quod verò tradis, fructus afferat, clara videtur iniustitia.

17. Nihilominus inde puto, posse te excusari ab vilitate, quia fructus illos accipis ratione lucri cessantis. Ita Azor, p. 3, lib. 9, cap. 20, lege etiam Bonac. d. 3, de contract. *quæst. 2. par. 7. §. 1. num. 7.* Filluc. t. 36, cap. 5, num. 90. nam illos aureos mille tu poteris negotiis exponere, atque adeo illis aliquid modò magnum, modò parvum lucrari; Potes igitur in eius compensationem accipere fructus prædij, lucro illi incerto ad prudentis arbitrium æquales. Nisi ex hoc capite iustifices hunc contractum prædicto modo explicatum, fur eris, vel usurarius, non enim video, qua alia ratione (quicquid alij dicant) defendi ab iniustitia possis. Ita de Lugo tom. 2. de inst. disp. 25, sect. 8, num. 136.

18. Dixi (prædicto modo explicatum) nam si Antonius à te illa pecuniâ prædium emat, cum pacto, ut retrovendere illud tibi teneatur, quando tu reddes pecuniam (quomodo ipsi accipienti prædium periret, si periret, non tibi iustus, sed alius à prædicto erit, de quo, & de eius conditionibus etiam pluribus *infr. §. 8. a num. 7.*

§. VII. De emptione anticipata.

VT certum præmitto minoris rem emere te non posse ex eo capite, quod anticipatò rem emis, nunc dans pretium, vel partem pretij, recepturus postea rem ipsam emptam. Ita Molin. t. 2, d. 3, §. 8. Less. l. 2, cap. 21, d. 7. Ratio est, quia iustum pretium rerum est illud, quo res valent tempore traditionis, ut in simili dictum est *sup. præ. ubi de venditione frumenti ad pretium Maij.* Et item hæc species tacitæ usuræ, si enim nunc das centum pro equo, tibi consignando hinc ad annum, quando valebit centum, & decem, est perinde, ac si nunc dares centum, recepturus post annum, centum, & decem, quæ est clara usura.

Dixi (per se) nam si interveniat lucrum cessans, damnum emergens: periculum non habendi rem emptam, vel non habendi sinceram, vel quid simile, servatis

quæ in simili diximus *sup. m.* poterit aliquid prope-

2. Dubium ergo est, quo modo abstractè ab hac causa cessante, damno emergente, & dictis periculis constitutendum sit iustum pretium in mercibus anticipatò emuntur. Respondet, tribus modis. Primo, ut nunc detur minime certum illud pretium, quod habile erit, ut esse res tempore consignationis valeat multo pluris valeat, vel multo minoris, in pretio determinato standum est, quia par fortuna, & par in conventionem periculum. Ita Molin. d. 3, §. 8. Sylvest. Salas *dub. 39.* alique, quibus addit à S. Fausto in *speculo*, d. 6, *quæst. 42.* Quando autem

modi probabilitas futuri pretij haberi non potest, etiam constituit certum pretium prudentis arbitrio non ad meram venditoris voluntatem; nam simili modo erit par periculum, & veluti ludus fortune.

3. Secundo, potest reici constitutio pretij ad tempus, quo merx est consignanda: potest enim fieri conventio, ut pretium illud detur, quod curret frequentius tempore, quo consignabitur, vel si ea frequentia emat prædij tunc non fuerit, ut detur pretium medium simili paulo *superius dictum est, num. 12.*

4. Tertio, potest conveniri, ut illud pretium quo Magistrate, tempore consignationis, vel post, taxabit, quando id solet à Magistratu in aliis locis, ut in Sicilia fieri *mox a num. 9.* diximus. Ne hæc determinatio cum fiat ab expertis, & ab iudicibus bono Reip. providere incumbit, iusta est, & clarius contrarium constet, semper est præsumendum.

Iuxta prædicta debet intelligi, quod his verbis *et Caramuell. lib. 2. theol. moral. d. 14, num. 74.* *Contractus emptorius licitus est: Do tibi mille aureos vendendos mense tempore in tritico; vel, Primo, tali pretio, Secundo, pretio currenti tunc; vel, Tertio pretio currenti modo.* Hæc ille. Sanè in primo debet servari, quod modo dixi *num. 2.* in secundo, quod dixi *num. 3.* & tertio debet adesse lucrum cessans, vel damnum emergens, secus est usura, si ex hoc capite anticipatæ emptionis minoris pretio tritici emas, dixi *n. 1.*

5. Quid, si contractus noster sit emptorius, sed mutuum, licitissime erit? Id enim hac occasione operæ pretium est. Mutuum autem foret, si his duobus modis iniretur contractus: *Do tibi mutuum certum dos tempore messis in pecunia, vel si maris in tritico, alio tempore, ex dictis n. 2, 3, & 4.* Vel: *Do tibi mutuum solvendus tempore messis omnino in tritico, pretio aliquo iusto, ex ibid. dictis.*

Respondet primò: priorem contractum absolute esse licitum: Mutuatio enim fit duplex favor, & conceditur pecunia fruenda usque ad tempus messis, & ex tempore statim invenit emptorem sui frumenti ipsam Mutuantem. Respondet, rursus posteriorem contractum esse etiam absolute licitum: quia si mutuatio habet gravamen dandi frumentum, omnino mutuum subit gravamen non valendi petere suam pecuniam, usque ad messis tempus, quod esse pretio æstimabile dicitur *inferius.* Adde tum periculum, tum difficultatem exigendi, & similia dicta *§. 6, n. 3.* quæ sunt gravamina mutuantis.

Quidam vendidit suas merces dilata solutione, hoc inito pacto: *Do tibi has merces nunc hyeme, sed solvenda pretio currenti tempore æstatis, si tunc pluris valeant, quam nunc, nam si valeant minoris, solvere debes pretium nunc currenti.* Quis autem iniustitiam huius pacti non videt, cum in illo venditoris, & emptoris non sit æqua conditio? Ita Sylvest. v. *Usura* 2, q. 5.

Lana, & similia anticipatò emptæ.

6. Ex dictis solves quæstionem vulgarem de iustitia in Hispania, de frumento, vino, casco, leguminibus, serico, frondibus arboris mori ad alendos Bombyces necessarii.

crebris in locis aliis. Allicubi enim citi conuocantur
 et ibi anticipat emanant uoluntati rationi pretio,
 et valeant tempore traditionis, v.g. frumenti men-
 se Augusti quatuor aureis, & tamen emun-
 dantur ante, v.g. mense eisdem anni Ianuarij
 vel duobus aureis. Pati modo, quando post flex-
 ionem in Hispaniam aduenit, nuntiatum lanis ple-
 nitudo et in Portu quatuor, nuntiatum emun-
 dantur, vel duobus aureis, &c. Quaturus ergo, an
 compio ut inuita & probanda, an approbata sit
 de lanis, mox de cæteris.

De contractu emptionis frumenti; celebrato inter *Massa-*
rium, & Mercatorem, anticipato pretio, in Sicilia,
& Apulia passim usurpato.

Hæc meta solet statui aliquantò minor, quàm sit pretium currens tempore messis, et certè statuitur iuxta pretium infimum, quod currit eo tempore. Id, quo

10. Pragmatica Regni Sicil. tom. i. tit. 61. pag.
in Latinum translata. Hoc verè modò se habet: Cùm
rique sua conscientia rationem nequaquam habentes, em-
certo pretio, vel pretio quod curret quibusdam mensib.

Idcirco precipimus, nequis venare, & emere prædicta,
quorvis praxietu præsumat anticipato prætio, nisi per
tractum Massarij ad Mercatorem; hoc scilicet modo
constituatur a qualibet Communiute post fructuum cu

ab hoc modo vendendi ad metam, iubetque p
currenti debere illud omnino vendi, nulla
pectatâ futurâ taxâ, vel futurâ pretij determi
tione.

11. For

11. Formula autem huius contractus Massarij ad Mercatorem, in hunc ferè modum vulgò celebrari solet in Sicilia: *Titius nunc mense, verbi gratia, Ianuario vendit Caio mensuras sexaginta frumenti, vel vini, hordei, &c. quas idem Titius se obligat consignaturus eidem Caio tali determinato die (pone exempli gratia, decimo quinto Augusti) Nisi consignet, se obligat ad resarcienda omnia, & singula damna, expensisque ad maius pretium, hoc est, se obligat solvendum, quanti dicta frumenta valuerunt à tempore mora in alia in toto anno sequenti. Aliquid pro pretio, quod erit, iuxta metam frumenti per Officiales solitis statuendam. Prædictus autem Titius scietur, de prædicto pretio, se habuisse à Caio uncias nonaginta, hac communi conventionione, ut promulgata metâ, consignatisque suo die frumentis, qui supplere debebit, suppleat alteri in frumento, vel in pecunia (intellige respectivè, hoc est, Massarius in frumento, emptor in pecunia:) Hactenus Formula. Aliquando ponitur in Massarij favorem, ut ipse supplere, quod debet, possit, vel in frumento, vel in pecunia.*

12. His explicatis, certum sit eiusmodi contractum absolute, nisi aliqua inficiatur circumstantia extrinseca, licitum esse. Ita Diana part. 1. tract. 8. resolut. 16. Ratio est, tum quia non est præsumendum prædictam Pragmaticam maturo latam consilio esse iniustam tum quia hic cum sit contractus venditionis, & emptio- nis sub legitimo pretio, deque rebus vulgò venalibus, non apparet, unde iniustus ex se censendus sit. Nam quamvis Mercator solet aliquid per huiusmodi emptionem lucrati: lucratur tamen iuste, quia emit frumentum illo determinato pretio meræ, quod communiter est minus, quam sit illud, quo Mercator in sequenti hyeme deinde revendet. Emere autem minoris, ut cariore pretio vendas, illicitum non est.

13. Illud hic video inquiri posse, An adhuc liceat, Siculo more aliorum hunc contractum celebrare independentem à metâ, hoc est, determinato pretio, quod erit communiter tempore consignationis, vel alio modo ex dictis §. 7. à num. 2. Cui quaesito respondeo, præcisè omnibus fraudibus, in conscientia licere: nam quamvis obstat prædicta lex, in qua vocantur etiam Rei, Notarij suam operam locantes contrahentibus aliter, quam ex dicta Pragmatica; tamen quia lex tota fundatur in præsumptione fraudum, & usurarum: videtur illa ex Diana p. 3. tract. 5. res. 115. solum esse pro foro externo, id enim ostendunt ea verba Pragmaticæ (sua conscientia rationem non habentes) & illa (nullo prætexitu presumant) &c.

An Massarius possit cogi ad dandum frumentum?

14. Iam verò multæ sunt circa prædicta practicæ difficultates enodandæ. Prima Difficultas: Si consignare frumentum (idem hic, & in consequentibus difficultatibus intellige de cæteris fructibus) nollit suo die Massarius, sed pretium dare vellet, possitne Mercator hoc recusare, & illum cogere ad frumentum promissum consignandum? Respondeo posse, quia Massarius frumentum vendidit, imò tamen in contractu illa fuisse scripta Clausula (Massarius solvet in frumento, vel pecunia) adhuc is obligatur primo loco ad frumentum, posito enim, quod hic contractus sit meræ frumenti venditio (secus esset purum mutuum, unde illicitum lucrum meræ extorqueretur) sensus illius clausulæ est, ut solvatur pretium in eo casu, quo frumentum omnino desit.

15. Quando autem Massarius pretium frumenti dat (id, quod consentiente Mercatore fieri per se solet, non verò cogente, quia Mercator non habet ius, nisi ad rem sibi venditam, hoc est ad frumentum) quando, inquam, dabit pretium, dabitne illud, quod vulgariter currit tempore collectionis, quo tempore frumentum erat consignandum, an aliud, quod erit per metam? Respondeo, debere dari vulgariter currentes in maiori

parte temporis collectionis, quamvis aliquanto solet esse, quam quod ponitur per metam. Ratio quia si Mercator habuisset frumentum sibi promissum illud tali pretio vulgari vendere potuisset: poterit ergo ille à Massario exigere quantum sibi frumentum valuit eo tempore, quo culpa sua Massarius non consignavit, hoc enim vocatur, & est lucrum præcipuum, quod, quod lucratus potissimum intendunt Mercator cum ergo sibi valuisset pretium currentes tempore collectionis, hoc sine iniustitia exigere poterit.

An rescindi possit hic contractus?

16. Secunda Difficultas: Inito prædicto contractu inter Massarium, & Mercatorem multò ante collectionem frumenti, verbi gratia, mense Ianuarij, data autem pretij parte, potestne intermedio tempore ante collectionem, verbi gratia, mense Maij Mercator rescindere suam pecuniam à Massario: & rescindere contractum, atque ob eius rescissionem aliquid lucri ab eodem Massario exigere? Respondeo, id debet resolvi inter aliorum contractuum rescissiones, ut nimirum ille aliorum solvat, in cuius gratiam suo iuri cedit alter: (contractus in merito videtur esse in simili Azor. p. 3. lib. 1. cap. 11. de cambiis, quest. 3.) Quare si in casu nostro rescindat, Mercator petente, & in eius gratiam, nihil perit Mercator exigere, imò debet Massario aliquid prudentis arbitrio tradere, iuxta id, quod valet cessio. Quod si fiat, petente Massario, & in eius gratiam, poterit Mercator aliquid fumere, imò, & damnum, vel lucrum exigere, si quod illi, iuxta regulas generales traditis, emergit, vel cessat: quia tanti valet ipsi sui iuris cessio. Si denique fiat in utriusque gratiam, nihil poterit lucri ab alterutro exigi, quia utriusque beneficium compensatur.

Augmentum frumenti cuius est?

17. Tertia Difficultas: Augmentum, quod solet habere frumentum in horreo, cuius est, Massarij, an Mercatoris? Respondeo, eiusmodi augmentum à die collectionis eius, usque ad diem præfixum in contractu est Massarij, postea erit Mercatoris. Ratio est quia illud die præfixo, quod debet fieri, seu sit consignatio, frumentum transit in dominium Mercatoris, (est, motus & rationum computatio faciendâ sit postea) antea vero est in dominio Massarij. Cum ergo res pro Domino crescat, ante illum diem frumentum crescat pro Massario; post illum pro Mercatore. Quod si mercator, quando rationabiliter timet, ne Massarius distrahat aliud frumentum, sibi illud etiam autoritate Iudicis, sumat (quod ei ad securitatem suam tunc licite conceditur) servare debet pro Massario augmentum, quod, iudicio prudentis, deductis expensis, aestimatur esse à die, quo illud sumit, usque ad diem præfixum in contractu: quia hoc Massarij est, ut diximus, non Mercatoris.

An possit statui certa quantitas frumenti?

18. Quarta Difficultas: Licetne celebratur hic contractus, determinando mensuras fructuum consignandas? Id enim videtur reprehendere lex allata num. 10. Respondeo, illicitè celebrari putant nonnulli propter prædictam legem; Adde, quia possent determinari mille mensuræ, & solum anticipatò dari decem, vel viginti aurei, prætextu pacti, quo, qui deinde debet supplere, supplebit; quod profecto veretur in Massarij damnum, qui non tardè cogitur, in anno præfixum sterili, frumentum quærere tempore præfixo, ut promissas mensuras adequet. Verum, quamvis cas non determinare tutius sit, tamen si sine fraude determinetur tot mensuræ, quot prudenti iudicio videbitur adæquate pretium Massario numeratum: non video, unde iniustitia committatur. Quod si Massarius

mercator pauca aliqua pecunie quantitas, solum in
 tantum futuri pretij, quid erit iniustitia, si ipse consensit
 promissum dilacionem? esto, aliquando mercator peccet
 contra Charitatem, si inde valde Massarius de pauperan-
 tis. Ad legem responderi possit, eam fundari in prae-
 sumptione fraudum: si igitur fiat sine fallaciis coram
 iudice, non peccabitur.

An Mercatori liceat pignus accipere?

27. Quinta Difficultas: Liceatne mercatori in suam
 communitatem pignus item prater contractum à Massariis
 accipere? Respondeo licere: quilibet enim ius habet ne-
 cessitatis circa rem suam maiore cautione, quā potest.
 Azor. 3. lib. 10. de cambiis. c. 1. §. 11.

An qui Massarius non est, uti hoc contractus
 queat?

28. Sexta Difficultas: Is, qui Massarius non est, po-
 testne sine culpa similem contractum, venditionis inire
 cum mercatore, vel etiam cum eo, qui mercator non est?
 Respondeo tribus dictis.
 1. Dicitur primum: Qui pecuniam accipit à merca-
 tore, vel alio carens intentione vendendi frumentum,
 etiam segetes non habeat, nec aliā viā, v. g. emptiones fru-
 mentum habere sperat, celebrat contractum illicitum, &
 peccatum. Ratio est, quia simulat vendere, cum re ipsa
 non vendat.

2. Iuribus: Mercator in hoc casu accipiendo suo
 tempore lucrum metæ, peccabitne contra Iustitiam, an
 aliam contra Charitatem dimittat, atque aded sine
 obligatione restitutionis? Respondeo, solum peccatum
 contra Charitatem senserunt (si vera sunt, quæ à Patri-
 bus antiquioribus accipi) omnes ferè Siculi Theo-
 logi Sæculi nostri, de hoc interrogati, & consulti à
 P. Ludovico Maselli ea tempestate Provinciali: tutele-
 rationem, quia, qui vendit frumentum, cogitans,
 & sperans illud non dare, licet periturus sit, tamen ex vi
 consuetudinis venditionis habet libertatem, ut si frumentum
 daret vellet, possit; non ergo, quando Massarius accipit pec-
 uniam à mercatore, mutis illam accipit, & consequen-
 ter mercator acquirens lucrum metæ, non acquirit ex
 parte mutui.

3. Verum, animum nulla ratione huic sententiæ ac-
 quiescit, siquidem esto, usura non addit propter dictam
 libertatem, aderit furum contra Iustitiam, quia sine
 titulo mercator metæ lucrum acquirit; Titulus enim
 non alius erat, ut hic supponimus, nisi emptio frumenti.
 Cum hic ergo emptio nulla sit, nullus erit & titulus.
 Et sic mercator boves emens à rustico, qui eos non
 habet, & deinde eidem eisdem locans pro certo pretio,
 idcirco Fagund. lib. 5. de contr. c. 34. n. 9. damnatur de fur-
 to, quia nulla ibi intervenit emptio, sed fingitur, ita in
 casu nostro.

24. Quid, si mercator intendat emere frumentum,
 venditor autem vendere non intendat? Respondeo, cum
 traditio, & emptio communi consensu perficiatur,
 verus contractus hic nō aderit: Quare nisi mercator curet,
 ut alter mutet animum, velique frumentum vendere,
 lucrum metæ habere non potest. Excipe, nisi Massarius
 fingendo venditionem mercatorem decipiat: tunc enim
 Massarius mercatori lucrum metæ compensare debet:
 nam, ut diximus sup. lib. 3. cap. 3. §. 2. qui est de iura-
 ment. doloso, qui in contractibus locum decipit, totum
 lucrum decepto refarcire debet, multo magis, si mer-
 cator pecuniam ficto illi traditam alteri non ficto tradi-
 dit.

25. Quid contra, si Massarius velit vendere frumen-
 tum, sed illud emere non intendat mercator? Respon-
 deo, tunc lucrum metæ mercator exigere non poterit,
 quia nulla est tunc emptio, quæ sola, ut hic supponimus,
 lucrum acquirendi titulum afferebat.

26. Dicitur secundum: Si is, qui Massarius non

Part. I.

est, licet segete careat, tamen, vel sperat, vel saltem
 potest per emptionem, verbi gratia, frumentum habere,
 unde contrahat cum vero animo illud vendendi, licet,
 & iuste se gerit. Ita Diana, part. 3. tract. 8. resol. 16. Ratio
 est, quia cuiuslibet ius est vendendi id, quod certo sperat
 se habiturum: lege Molinam tom. 2. d. 359. fin. & Aragon.
 quasi. 77. art. 7.

27. Dicitur tertium: Qui Massarius non est, quique
 non est mercator, si ita contrahant, ut ad nihil atten-
 dunt, an scilicet possit, an non possit haberi frumen-
 tum suo termino consignandum, contrahunt nihilomi-
 nus animo faciendi, quod alios communiter facere vi-
 dent cum suo lucro, de iniustitia non sunt reprehenden-
 di. Ita Dian. p. 1. tr. 8. ref. 16 citans aliquos Theol. Soc. Iesu
 ab ipso consultos. Ratio est, quia hi bona fide, & tacite,
 in eo animo, habent implicitam intentionem vendendi,
 & emendi frumentum, idem enim est velle facere, quod alij
 communiter faciunt.

Quid debeat Massarius morosus?

28. Septima difficultas: Si statuta die venditor fru-
 mentum consignare, vel pretium reddere negligat, ad
 quid ultra tenetur, prater ipsum frumentum, vel eius
 vulgare pretium? Videtur enim teneri ad solvendum
 mercatori pretium summum, quod forte curret in toto
 anno sequenti, quia ita in contractu, ut vidimus num. 11.
 conventum est. Respondeo ad id non teneri, cum so-
 lum tenetur iuxta pretium tunc vulgare currens, ut
 ex dictis numero 15. constat. Ratio est, quia ex nullo
 iusto titulo potest dictum pretium summum exposci.
 Discute per quatuor titulos, qui solent assignari. Pri-
 mus est ipse contractus venditionis, & emptionis. At
 hic perfectus fuit sub pretio, seu, ut loquimur, sub lu-
 cro metæ: quo modo ergo ratione illius contractus
 extorqueri potest pretium summum, quod forte futu-
 rum erit? Secundus est ipsum mercatoris officium. At
 supra vidimus, huius rationem iam habitam fuisse in
 imponendo pretio; seu metæ. Tertius ratione damni
 emergentis, vel lucri cessantis: At licet concedam, id
 deberi; posito, quod mercator frumentum servasset, &
 verè summo pretio vendidisset iuxta conditiones supra
 dictas, & dicendas inferius, cum de usura; tamen in-
 certum est, cum summo pretio venditurum (quando
 adest hæc interitudo, non posse certum pretium sum-
 mum à mercatore exigi, docent, in simili Lessius, Azor.
 Molin. Salon. Bonacina, alique citati à Diana, loc. cit.
 resol. 17. esto, posse videatur concedi à Vasquez, apud
 eundem Dianam ibid.) Præterea, rarissime sic venderet, &
 nos hic loquimur universaliter, & ex vi contractus, an
 debeatur illud summum pretium: non verò ex extrin-
 seco damno cuiusvis particularis mercatoris. Quartus
 denique titulus esse potest ipsum pactum, seu pœna con-
 ventionalis in contractu apposita, ut vidimus num. 11.
 atque hic est titulus, quem magis apparenter hic adesse
 non nemo contendit. Adhuc tamen facile respondeo:
 nam hæc pœnæ conventionales in hoc Regno prohiben-
 tur, exceptis quibusdam, quas vide apud Mutam, in
 comment. secund. consuetud. Senatus Panormi, cap. 13.
 Adde primò irrationabilem esse pœnam adeo indece-
 minatam) putà ad maius pretium, quod esse poterit,
 posset enim esse admodum improporcionata ad deli-
 ctum, ergo est omnino iniusta. Adde secundò, esse valde
 probabile, ante iudicis sententiam non teneri quempiam
 ad has pœnas conventionales solvendas, ut habet idem
 Muta, ibid. §. ult. Sanchez, lib. 1. de matrim. disp. 37. num. 4.
 Vasquez, part. 2. tract. 2. disp. 173. cap. 1. vide Dian. tom. 2.
 tract. 8. ref. 29. nisi si quis soluturum ante sententiam ex-
 pressis verbis se obligaverit, ut notavit Castro Pal. tom. 1.
 tract. 3. d. 1. p. 3. legatur Dicastill. lib. 2. de iustit. tr. 10. d. 2.
 dub. 12. n. 275. ergo saltem ante sententiam iudicis liber
 erit Massarius.

29. Urges: Cur ergo permittuntur ex pœnæ poni de
 pacto in hoc contractu? Respondeo, quia cuiusmodi

H h pactum,

factum sensum habere potest bonum, ut scilicet intelligatur tunc deberi à Massario maiorem valorem, quando, quia Mercator servasset, atque vendidisset alio tempore, tantum damni (deductis expensis) ex dicti Massarii mora dictus Mercator passus esset.

30. Quod si quæras, cur hæc pœnæ absolute prohibentur in Sicilia; Respondeo, propter præsumptionem multarum fraudum, & ne pœnæ immoderatas pœnæ vixentur plus nimio contrahentes. Nam ceterum pœnæ conventionales, quando sub legitimis conditionibus sunt ad securitatem mutui, vel rei emptæ, demandandæ ex se non sunt, ut nobiles Authores docent, Molin. 17. Lessl. 2. c. 20. d. 15. Med. quest. 3. Dicastill. 2. tract. 10. d. 2. num. 258. Castro Pal. de inst. comm. disp. 4. p. 16. de pœnæ conventionali. Vide plura apud Sperel. p. 2. dec. 137. Conditiones autem sunt hæc. Prima, ut pœna non imponatur in fraudem vsuræ, sed ut creditor suum tutò habere queat: esto, desideret moram debitoris, ut per accidens ipse creditor lucrum inde ferat. Secunda, ut sit moderata, habita ratione rei restituendæ, & culpæ debitoris. Tertia, ut debitor fuerit in notabili mora culpabiliter; sine culpa enim nemo est in conscientia ad pœnam ullam condemnandus. Differre solutionem per 20. dies, communiter non esse notabilem moram, notant meritiò nonnulli. Quarta, ut si partialiter sit satisfactum, remittatur & pœnæ pars. Quinta, ut nisi aliud exprimitur, non urgeat obligatio in conscientia, nisi post sententiam Iudicis, ut ex probabili sententia modò notavimus.

An renovari idem Contractus possit?

31. Difficultas octava: Si Massarius, seu frumenti venditor tempore præfixo ad solutionem, neque frumentum habeat, neque pretium, quo Mercator valeat satisfacere, poteritne iterum contrahere cum eodem Mercatore, & eadem vendere frumentum consignandum in sequentis anni recollectione, eundemque contractum toties renovare, quoties ipse Massarius solvendo non est; Rursus lucrum poteritne adici fortiter? hoc est poteritne pro frumento; quod nunc in secundo contractu emo, assignare pro pretio totam illam pecuniam, quam mihi debet Massarius, ex vi prioris contractus, in quo includitur lucrum metæ; Respondeo utrumque licet posse. Ratio prioris est, quia prius contractus fuit iustus, erit & secundus, & tertius, & ceteri. Ratio posterioris est, quia sicuti debitor debet mihi sortem, sic & debet lucrum metæ: ergo, sicuti cum sorte possum mihi emere frumentum, sic, & potero cum lucro metæ, lucrum metæ dico, non verò pecuniam debitam ex pœna, nec ex eiusdem pœnæ interesse, quia pœna non debetur, nisi accedente Iudicis sententia, ut dictum est. Lege Molfes. in summa, tom. 2. tractat. 12. cap. 23. num. 37.

§. VII I. De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis.

An creditum, seu chirographum, possit minoris emi nunciatum, seu anticipatam pecuniam.

1. Si eiusmodi creditum, sive maturum, sive immaturum sit difficile, periculosum, litigiosum, vel cum expensis exigendum, licet posse minoris emi, certum est iuxta proportionem tantum difficultatum; imò etiam iuxta temporis longitudinem, quia quod hæc productior est, eò plura pericula timentur, & eò magis rogaris. Ita Molin. d. 361. Lessl. lib. 2. cap. 21. disp. 8. Salas de empt. & vend. d. 39. & tr. de vsuris, dub. 27. legatur Dicast. 1.2. de inst. tract. 10. d. 2. dub. 20. Ratio ulterior est, quia prædicta minuunt secundum communem estimationem rerum pretia. Quare si Princeps, v.g. Petro debeat mille, quæ Petrus difficulter posset exigere, tu

verò, propter amicitiam, vel industriam facillime poterit emi minoris, etiam si ea recuperaturus sis tuo commodò, quia verò emis, quæti cum tantâ cultate creditum illud ex communi aestimatur, ut valeat, nec tua amicitia cum Rege tibi nocere debet, ut certe nqueret, si alij possent, tu nequius tantum emere.

Quod si tuum creditum est apud eum, qui solvere non est, vendere illud non potes. Ita Barthol. 2.5. in speculo Conf. disp. 6. quest. 34. quia id moraliter est vendibile, cum nullam habeat estimabilitatem in se.

2. Quando nulla est difficultas, nec periculum in exigendo, ut solet accidere in certis, tuncque chirographis, seu apodixis, licet tutius sit minoris nunciatum; Probabile tamen (contra Molin. d. 361. cit. Lessl. cit. num. 21. sed cum Fagund. lib. 5. de contr. cap. 16. dicente, id esse probabile, Laym. lib. 3. sect. 4. tract. 1. alijque, quibus addatur ipse Lessl. num. 65. qui fatetur, hanc esse probabilem, eamque docuit Lessl. Lam. Lovanij, & Dicastill. lib. 2. de inst. tract. 10. d. 2. num. 414. eandem probabilem existimantem) est, non posse. Ratio est, quia iura, seu credita communem estimationem præsumuntur, quam aestimationem pecunia numerata; & meritiò: nam illa toto tempore quo non solvuntur, sunt intrinsecè inutilia. Adde, quod ultra neque saltem pro tertia parte: ut communiter homines rogantur emere eiusmodi creditum, quæ hic est periculum vsuræ ex virtuali mutuo, quæ hæc est vsura venditio, & emptio illius aliquantulum in illis iuris. Potius est timendum, ne adit periculum futuri, quod certe erit cavendum, ut si valde minus pretio, sine titulo, emas. Si enim creditum mille reorum, v.g. sit tam facile, & tutum, ut post unum vel alterum diem exigas, poteris tribus, vel quatuor lulis minus emere, & aliquando nihil minus potius, ut ipsi post unum, vel alteram horam facile credamus exacturus sine difficultate sis. At si post unum, quæque, decem annos, poteris multò minoris emere propter pericula, & difficultates, & expensas, quæ, licet nunc in casu, de quo agimus, nullæ proliis provideantur, semper tamen minora ex longiori temporis lapsu occurrere posse, rationabiliter timetur. Vnde vides, id, non esse lucratum ex mera dilatione temporis, quod est vsurarium: sed ex aliis iustis titulis, ut dictum est.

3. Hæc sunt facilia, illud magis controversum: si creditum immaturum certissimum, licet sit exactum fructuum, emi possit minori pretio, non solum à persona tertia, de qua hæctenus dictum est, sed etiam possit minoris emi, seu extinguere ab ipso debitore?

Equidem concedo cum Fagund. l.c. n. 17. esto, Molin. l.c. dicat, id esse omnino improbabile. Ratio est cadens, quæ in casu præcedente, quia minus valet ius rei, quam res; & præterea, quia si fiat sine fraude, & fuit proportionato pretio, non apparet, cur ipse debitor sit excludendus ab eo, quod potest tertius.

4. Nota tamen per diligentem: Primò, in eo casu, quod eiusmodi venditio fieret principaliter propter difficultates exigendi: si ipse debitor earum difficultatum causa, nulla ratione ipsi debitori licere minoris vendere, quia sic venderet id, ad quod removendum ipse teneretur, ipse enim teneretur difficultates solvendi removere, & hoc impedimento solvere. Ideo etiam dictum est (immaturum) nam maturum debitum nequit minoris emi ab eodem, qui illud debet, is enim pari modo ex iustitia tenetur statim solvere.

5. Nota secundò, quod dico de eodem debitore, dici debere de eiusdem Ministro; Vnde illicite & contra quæ Ministri Regij, quorum Officium sit pecunias Regias exigere, & easdem solvere creditoribus Regibus, inquam, propter hoc caput ductum ex difficultate exigendi, minoris emunt ab eisdem Regibus creditibus debita Regis; Nam Ministri hi personam Regis gerunt.

et, atque ad omnes difficultates superate ex iustis
debet, quo creditores integre satisfiant.

6. Ex qua posteriore notariq. evolve questionem
sequentem: Petrus emit, vel conducit aliquid a Rege,
eodem Regi debeat v. g. mille; Rex autem ex ali-
qua causa debet Hospitali, v. g. itidem mille. Quid ad
petendum excogitat Petrus: Regem orat, ut mille, quae
Petrus Regi debet, solvat idem Petrus Hospitali, &

liber sit Rex a debito, quod Hospitali debet. Hac fa-
cultate impetrata, seu cum spe eam impetrandi, emit
Petrus multo minori, v. g. aureis quinquaginta, credi-
tum illud Hospitali, & sic loco mille aureorum,
quos ipse Regi debebat, solum solvit Hospitali quin-
quaginta, licet hac industria utitur Petrus? Illicite,
sunt Molin. & Salas apud de Lugo *max citandum*, quia
idem Rex non poterat minori pretio extinguere illa
mille, ita nec Petrus, qui a Rege illam computatio-
nem impetravit. Licet, putat de Lugo, *tom 2. de inst.*
d. 36. s. 1. num. 103. quia non est minister Re-
gis, nec dum illam facultatem impetrat, se Regis
Ministram constituit, vel se obligat ad integre sol-
vendum.

7. Verum, nisi hic distinguas, errabis facile: Nam
si illam facultatem satisfaciendi Hospitali cum iis mille
aureis debitis a Rege impetrasti, postquam minori
pretio emissisti ab Hospitali creditum, licet praedictam in-
dustriam excogitasti, neque inique illam usurpas. Ratio
est, quia sic nullo modo es minister Regius, quoad sol-
vendum Hospitali, iam enim nihil Rex Hospitali debet,
sed tibi, qui Hospitali aequo pretio, ut supponimus,
emissisti, & ex alia parte quando illud emissisti, tuum futurum
aut futurum, amicitiaeque Regis tibi nocere non debuit; At
verum, si eam facultatem impetrasti antequam emeris cre-
ditum ab Hospitali, illicite, & inique te geris, si post im-
petratam facultatem minoris emas, seu extinguis eius-
modi Hospitali creditum. Ratio est, quia quando Rex
tibi licentiam illam, seu communicationem concessit,
transiit in te onus solvendi Hospitali aureos illos mille;
omnis autem hoc involvit etiam obligationem solvendi
sine difficultate; cum ergo tu debeas ex iustitia sine
difficultate solvere, contra Iustitiam ageres, si ex hoc
capite aliquid exigeres; quod onus contra te certe non
est, in potestate calu.

8. Nota denique terro: An debitor possit sic de de-
bito immutato convenire cum creditore? Debeo tibi
centum aureos post annum, do tibi nunc 50. & alia 50.
dabo non post annum, sed post duos, vel tres. Respon-
do, duplici modo id fieri: Primo, per extinctionem
prioris contractus, & celebrationem novi, sic, verbi
gratia, dicente creditore: Accipio 50. & restituendo con-
tractum, quo tibi mutaveram centum; & novum celebra-
re, quo mutuum 50. per biennium. Atque hunc modum esse
licitum per se patet; Vel secundum, nihil immutando, sed
relinquendo idem mutuum, quoad partem non reddi-
tam, cum extensione tamen ad biennium; &c. quamvis
ulteriorum sic esse doceat Navar. apud Caram, *max cit.*
videtur tamen non esse usurarius, sed licitus, ex Caram.
la. Theol. moral. d. 13. num. 748. cuius verba exhibebit, &
approbat Dian. *part. 9. in d. 6. res. 24.* quia debitor tulit
gravamen solvendi ante tempus, nimirum nunc illa 50.
& Creditor subit gravamen expectandi per bien-
nium pro aliis 50. ergo sunt sub pari gravamine; Con-
firmo, quia hic non est contractus mutui, sed innomi-
natus: Do gravamen meum, ut des gravamen tuum,
&c.

An liceat carius vendere credito, ut statim vilius numerato
idem ematur, quod alicubi dicitur Porro, alicubi
Pillizza, alicubi Baratto.

9. Indigens Petrus praesenti pecunia emit a Mercat-
ore, verbi gratia, pannum, credito, sub riguroso pre-
tio, verbi gratia, centum aureorum: mox Mercator
idem emit eundem pannum ab eodem Petro, pretio infi-
mo, numerato; verbi gratia, octoginta: & Petrus re-
manet debitor in riguroso illo pretio auctorum centum,
licet id sit?

mo, numerato; verbi gratia, octoginta: & Petrus re-
manet debitor in riguroso illo pretio auctorum centum,
licet id sit?

Respondeo, in conscientia, & ex se, fieri licite. Ita
Fag. *loc. cit. c. 34. Leil. loc. cit. d. 16.* modò verè, pra-
dicti vendant, emanque, nec palliare velint mutuum, &
eius usura. Ratio est, tum quia & prior, & posterior ven-
ditio iusta est, quippe iusto pretio sine fraude expedita:
tum quia tertius quilibet Mercator posset eum pannum
infimo pretio emere, ut omnes concedunt, cur ergo non
potest illi idem? Imò is liberat Petrum labore quaren-
di alium emptorem: tum denique, quia merces ultronea
vilescunt; Mercator enim ut redimat praedictam mercedem,
se possit rogari ab indigente illo solet. Imò in hoc
casu, quo rogatur, non solum infimo, sed adhuc viliori
pretio redimere posset, ut vidimus, *sup. §. 4. n. 6.*

10. Atque haec vera sunt, etiam si Mercator nullo
alio animo vendat credito, nisi ut mox vilius emit nu-
merato, & etiam si Petrus manifestet Mercatori se emere
carius, ut eidem vendat vilius, modò enim haec in
pactum nec explicitum, nec implicitum deducantur,
contra iustitiam non sunt.

11. Dixi primò. (in conscientia) nam alicubi, ut Ca-
stellæ, id prohibetur poena exilij in Africâ per biennium,
& ut debitum non exigatur, & certe Covar. *l. 2. var. c. 3.*
num. 6. hunc modum contrahendi vocat genus latrocinij
maximè execrandum, & iustis poenis vindicandum.

12. Dixi (ex se) nam ex adiunctis potest non raro
sublatere iniustitia, ut si ementem Mercator obliget ad
sibi revendendum, tunc enim supra pretium rigorosum
imponeret onus pretio aestimabile, hoc est, obliga-
tionem revendendi. Nonnemo ex timoratis mercatori-
bus solet mittere eiusmodi emptorem ad forum, ut si
ibi inveniat, qui velit emere, vendat: si verò non in-
veniat, redeat, nam sic securius idem mercator infimo
redimit pretio.

13. Quid contra? Indigens pecunia Antonius vendit
mercatori pretio infimo libram serici, inde post men-
sem, verbi gratia, immò post horam redit Antonius ad
eundem mercatorem, ematque illam eandem serici li-
bram, pretio summo licetene, & iuste?

Respondeo, si non fiat ad palliandum mutuum, quia
sic esset usura, sed vera sit emptio, & venditio, iuste
fieri eodem modo, quo haecenus, *numeris praecedent.* dic-
tum est, & eadem rationes persuadent. Addit Molin.
d. 376. de Lugo t. 2. de inst. d. 26. s. 1. num. 193.
faver Caram *l. 2. theol. moral. num. 856.* id posse etiam
fieri cum pacto retrovendendi, hoc enim nunc in favo-
rem retrovenditoris edis, quia iam retrovendet maio-
ri pretio, quare nunc pactum retrovendendi non est
onus, sed immò ipsius beneficium.

14. Et ita quidem, si id sine fraude fiat. Verum, ego
Mellana semel de hoc interrogatus, usura reum mer-
catorem feci, & fraudem inspexi in eo verbo (eandem
serici libram) nam Antonius, cuius illa serici libra non
erat, sed accepta a Domino, ut eam in opus intexeret,
quia nummis indigebat, mercatori vendidit, seu po-
tius tradidit cum pacto, ut nullo modo alteri venderet,
sed sibi post mensem reversuto. Profectò, si seri-
cum vendentis non erat, si mercator dominum perfe-
ctum non acquisivit in remobili, quae non facit fructus,
cum non posset de illo serico disponere, qua ratione di-
cenda non sit haec mera usura ex mutuo, sub illo ficto
venditionis contractu palliata?

An liceat vendere, vel emere cum pacto
retrovenditionis.

15. Vendo tibi, vel à te emo fundum, verbi gratia,
ea lege, ut quando ego voluero, vel quando inter nos
conventum fuerit, puta intra duos, quinque, decem
annos, ego tui tibi reddam, te mihi reddente meum.
Quarto an licita sit, atque aequa conventio?

Et quidem hunc vendendi modum aliqui vocant
dare in pignus: sed loquuntur improprie, pignus
enim

enim non transit in dominium eius, qui illud accipit: at in casu nostro fundus sit emptoris, unde si perit, ipsi perit, atque ipsius sunt fundi fructus, non verò venditoris; Supponimus enim esse veram, validamque emptiorem: si enim ex aliquo capite invalida esset, certe fructus essent venditoris, res enim semper pro Domino fructificat. Lege Molin. d. 374. qui notat, quando eiusmodi pactum est pro tempore determinato, verbi gratia, intra decem annos, iis annis exactis, remanere absolutam venditionem, & tunc emptorem posse deinde rem, ut potè absolutè suam, aliis distrahere, quod antea, propter pactum, facere non potuisset. Notat insuper quomodo venditor, vel eius hæres possit agere contra tertium possessorem in casu, quo contra pactum ante tempus rem emptor distraxerit.

16. Porro adverte, pactum hoc retrovenditionis posse apponi tribus modis. Primò, ut sit in favorem venditoris. Secundò, in favorem emptoris. Tertiò, in favorem utriusque. Primum est, si quis tibi vendat fundum ea lege, ut eo volente restituere pretium, tu debeas reddere fundum. Secundum est, si quis vendat tibi prædium ea lege, ut volente te restituere prædium, ille debeat restituere pretium. Tertium est, ut volente eo reddere pretium, tu reddas prædium, & volente te reddere prædium, ille reddat pretium. His positis:

17. Assero, omnibus his tribus modis, pro tempore determinato, sive indeterminato, seu ad alterutrum libitum, licitam per se esse prædictam conventionem. Ita Molin. d. 374. Lessi. l. 2. cap. 21. d. 14. de Lugo loco citato, c. 1. à num. 185. Fagundez de contrah. l. 5. c. 45. Ratio est, quia potest servari æqualitas in hoc contractu, cum nulla iniuria vendentis, ementisve. Et sicut census ferè semper venduntur, seu constituuntur cum pacto explicito, vel saltem implicito retrovenditionis, ut approbaverunt Summi Pontifices, & ipsa communis praxis: ita hæc.

18. Illud tamen præ oculis accuratè semper habendum est, ut, quia pactum hoc est onus quoddam pretio æstimabile, is qui illud subit, debeat id reducere de pretio, seu de valore rei; nam si res valet decem, v. g. quando venditur absolutè, certè minus valeat, necesse est, si non absolutè vendatur, sed cum onere illam relinquendi. Ut autem hæc, & alia huc pertinentia explicatiùs habeantur, sic distinctè procedamus.

Pactum de retrovendendo in favorem venditoris.

19. Res vendenda cum hoc pacto, quanti minoris valet? Respondeo, quando adest lex taxans, ut in aliquibus locis esse audio, illam esse servandam, non est dubitandi locus. Quando ergo lex deest, diminui docent aliqui innominati apud de Lugo, l. c. n. 189. pretium debere per tertiam partem, ut si res valebat absolute triginta, cum eo pacto valeat viginti. Aliqui verò docent, diminui per quartam. Ita Bonac. de contrah. d. 3. q. 2. p. 3. n. 2. qui testatur, ita esse praxim Mediol. Sed melius alij id statuunt, esse decernendum prudentis arbitrio, expensis, longitudine, & brevitate temporis, periculis recuperandi rem vel recuperandi fortè deteriorem, &c. Reginald. Mol. Menoch. alique cit. à Bonac. loc. cit.

20. Res iam vendita cum pacto, quanti deinde debet redimi, pretione, quo res fuit emptæ, an quo valet tempore redemptionis? Respondeo, si præcessit pactum in contrahendo, ut emptor teneatur eodem pretio revendere (quod pactum esse licitum, docet Lessi. loco citato, n. 115, cum id sit pactum de rescindendo priore illo contractu, & non sit novus, qui requirit pretium currens tempore contrahendi: ut patet etiam in censibus, in quibus statutum est à Martino, Nicolao, Pio, Quintis, ut eodem pretio redimantur: supponere autem semper debet Lessius, rem non inveniri saltem notabiliter deterioratam) si præcessit, inquam, hoc pactum eodem pretio redimendi oportet. Quod si præcessit pactum de retrovendendo eo pretio, quo valebit tempore revenditionis (quod

etiam esse licitum idem Lessius notat, quia tunc potest tituli fieri novus contractus) sub hoc pretio erit retrovenditor celebranda; novus enim contractus requirit pretium currens.

21. Difficilius est statuere, si nullum præcesserit pactum, sed dictum dumtaxat fuit: *Vendo tibi hoc prædium cum pacto retrovenditionis*. In quo casu putò debere dari pretium currens tempore, quo retrovenditur. Nam est, quia tunc fit novus contractus vel retrovenditio (nisi præcesserit pactum) obligatur solum rescindendo pactum præcedentem, novus autem contractus venditionis debet esse sub pretio, quod curret tempore, fit venditio, ut dictum est.

22. Denique: quid si fiat pactum, ut prædium revendatur pretio minori, quam sit infimum, quo tunc venditur? Dico pactum hoc esse iniquum, & non servandum, quia in hoc casu retrovenditor retrovendit sine onere, ut supponimus: unde ergo minoris, quam valeat, redimi sine iniustitia potest?

23. Quod dictum est de re immobili, dictum est etiam de mobili, licet enim potes vendere, verbi gratia, equum, bovem, vestem cum pacto, ut emptor teneatur revendere: diminueret tamen aliquid de pretio debito propter hoc onus superadditum, ut constat ex dicto.

24. Petes, rem stabilem, verbi gratia, fundum, an tibi venditum, possides tu statim deinde locare, an sita iusta pensione à me solvenda? Respondeo, non solum rem stabilem, sed etiam rem mobilem, verbi gratia, vestem, bovem, equum, &c. Ratio est, quia iam est tua de illa disponere, ut libet, potes. Sollicitudine à palliata usura, ut si non intendas verè vendidisse locare, sed solum lucrum habere, &c. quæ ceteris pallio facilius est in rebus mobilibus, quam in stabilibus. Vide simile quid paulò superius, n. 13.

Pactum de retrovendendo in favorem emptoris.

25. Ego, v. g. à te fundum hac lege, ut quoties in luero, possim à te recuperare pretium, restituo tibi fundum. In hac ergo venditione, quodnam erit pretium? Respondeo, erit aliquantò maius, ad arbitrium prudentis. Ratio est, quia venditor suscipit in se obligationem onerosam, ut reddat pretium, resumaturque revenditum. At quando resumit rem venditam, non datur quantum accepit, sed quanti valet res eo tempore, quo rem resumit: nam si in manu emptoris res fuit deteriorata, æquum non est, ut redimatur eodem pretio, quo voluit sine illa deterioratione. Quod si pactum aliquod in contrarium præcesserit, dic illud proportionaliter, quo modo n. 13. attulimus.

Pactum de retrovendendo in favorem utriusque.

26. Si pactum sit, ut tum venditor, tum emptor possint rem redimere, vel revendere, eo tempore, quo in libuerit, pretium debet esse, & aliquantò maius, quam si venderetur solum cum pacto in gratiam venditoris, & aliquantò minus, quam si venderetur solum cum pacto in gratiam emptoris. Quare ita calculat Lessius, l. c. n. 120. si res valeret aureis centum, in hoc casu posset vendi, seu emi aureis 88. vel 90. ad arbitrium prudentis. Ratio est, quia sicuti pactum est in utriusque gratiam, ut pro utroque in aliquo pretium diminui, congruum est. At quando deinde revenditur, iustum pretium erit, quantum valet tempore, quo fit retrovenditio, modo, quo dictum est num. precedente.

27. Petes: In prædictis tribus modis fructus imputari ad quem pertinent, ad venditorisne, an ad emptoris? Respondeo, hæc, & similia, cum non sint admodum frequentia, & multum ad iuris peritos pertinentia, Lege apud DD. de Lugo com. 2. de iust. diffunt. 2. 6. §. 1. & pro praxi Bonacin. diffunt. 3. de controversiis, quæ sunt part. 7.

§. IX. De venditionibus, & emptionibus nomine alterius factis.

Venditio alieno nomine.

Si tibi famulo, vel mercede conducto res tanti, verbi gratia, decem aureis vendenda tradatur à Domino, multo magis, si dicat: *Vende in isto pretio*, si autem res decem, vel famulo iusto pretio, nec illum autem, ut aliquid tibi potes attribere quia res vendenda tota sit, ut ita dicam, fructu: ita Domino. Dices. At Dominus in priore casu determinavit pretium. R. Respondetur, censetur determinasse, ne minoris venderes, non tibi cessat reliquum (ni exprimat saltem tacite, ut dicitur *max*) nemo enim censetur prodig. rem suam. *de Molina disp. 363. Lessius d. 18. Fagund. l. 3. cap. 16. d. 45.*

Dixi tu vendas summo in isto pretio si enim vendidisti summo, nec tibi ille excessus, nec Domino rei cessat emptori, utpote decepto reddidit. Hæc faciunt que dicam num. 11.

1. Quando autem Dominus indeterminatè dixit, et in isto pretio venderes: moralis d. gentia, hoc est, ea, quæ venditores rerum suarum communiter apponere consueverunt, est à te adhibenda, ad inveniendum etiam sumum pretium pro Domino: quia posito, quod exspectando superis officium vendendi, eam diligentiam necesse promissum.

2. In eo casu, quo Dominus determinatè pretium, illa autem uti potes, ut scilicet statim pro te rem emas, determinato pretio à Domino: nam deinde licet vendere poteris plus, seu summo iusto pretio in tui utilitatem, quæ vendis rem iam factam tuam.

3. Verum, etiam naviter cavendum, ne velis fide emere ad palliandum fortum. Accipe signum veri, vel ficti animi satis evidens. In casu, quo deinde forte minoris rem venderes, si tuo damno velis vendere, & rem tibi petere velis, si fore periret: enimvero sinceram animum habes emendi, sed usum palliare te voluisti convincere. Quid, si ad hunc animum nihil adverteas pro te emi, & deinde plus vendidisti? Respondeo, inspicere diligenter, quid sensisses, si ea pericula advertisses, nam tunc concides, quemnam animum habueris. Prof. Et dicitur etiam modum famulo, animum habuisse subeundi pericula: volunt enim ipsi certo lucrari, quare excommuni ter contingitibus valde vereor, ne fictus sit animus emendi.

4. Quando denique Dominus determinat pretium pro te, atque illud plus, quod vendi potest, accipit ex parte famulo, iuste famulum illud accipere, atque nimis est clarum. Dico, expr. se, nam quando famulus, vel pretio conductus ad vendendum, servit mercede, non presumitur Dominus aliam mercedem, hoc est, excessum illum, quos res plaris venditur, velle etiam concedere, ut dixi num. 1. id, quod facilius presumitur, quanto gratis, & sine pretio quis servit, cuius explanationem iam sublo.

5. De famulo enim hæc tenus dictum est, seu de eo, qui mercede conductus est: verum, si gratis rem alterius suscipit vendendam, iustè vales aliquid tuo labori proportionatum corradere: Iustè, docet Fagundez loco citato, etiam si expressè dixeris te gratis venditurum, quia sic mendax fuisses, non iniustus nemo enim tenetur gratis servire. Molina *ibidem*, omnino id negat, quia, inquit, in Domino putante te gratis suscepisse vendendi laborem, remanet erga te gratitudinis obligatio. Verum, Fagundez, *ibidem* respondet hanc fore obligationem animi grati, & incertam, quæ interdicit rem hunc servientem non potest, ne certum suum laborem compenset.

Fagundez sententia mihi arderet, nisi unum regularet obstat, si enim Dominus servisset te gratis non servitutum, certè elegisset famulum ordinatum, vel

Part. I.

amicum, qui sine pretio, laborem suscepisset, & quidem illum facile in tanta amicorum frequentia inveniret. Quoniam ergo tu Dominum, simulando gratis servire, deceptisti, illum indemnem reddere debet, si nihil occidendo, ut opus. *de Sacrific. Missæ, lib. 3. cap. 1. §. 3. d. num. 57.* per aliam occasionem fufius dixi. Solum igitur à iusto labori impenso proportionatum summe posses, quando alius forte inveniendus non fuisset à Domino, qui gratis servivisset: vel quando Dominus facile advertere poterat, te servientem non gratis servire, ut si esses in istum pauper, non vulgarem laborem suscepisses, vel hoc officio vendendi te sustentare soleas, tunc enim præsumitur Dominus mercedem servienti nolle denegare: & quidem quando pretium Dominus determinat, & nihil se exlicans, dat se vendendam mediatoribus, seu proxenetis ex officio, nec mercedem pro ipsorum labore solvit semper intelligitur excessum supra determinatum pretium ipsis pro sua mercede relinquere. Sed hi, similesque caveant, ne volendo carius vendere, damnum faciant Domino rei, plus debito venditionem differendo.

7. Ex his ultimo dictis colligi potest, quando famulus, se vili pretio addidit servitio alicuius, non possit regulariter petere amplius, adeoque nec se occurrere compellere. Ut ex *ibid. n. 59.* à me dictis satis colligi potest: quibus adde; quæ docet Dicast. *lib. 2. de iustitia, tract. 3. disp. 9. dub. 6. & 7.*

Emptio alieno nomine.

8. Si te rogavi, ut aliquid mihi emereres, quod cum emerere potuisses, verbi gratia, decem, misisti octo, non potes illa duo tibi seponere. Ratio est, quia conducto annuisti emere, acceptasti utiliter per moral. in diligentiam rem meam gerere, & quam minoris potes, ac si famulus esset vel mercede conductus. Non igitur a probo (ut videtur approbate de Lugo *tom. 2. de iustitia, disp. 16. sect. 9. num. 151.*) industriam cuiusdam famuli, qui emit rem pro se vili pretio, & deinde facta moral. ut aiebat diligentia, & non invento amplius Venditore pro illo vili pretio, ipse famulus vendidit rem Domino pro maiori corrente pretio, non inquam, approbo, quia erat obligatus primam eam emptionem pro Domino facere, hæc enim est diligentia moralis, ut non prætermittatur occasio emendi vili pretio pro Domino: ex industria volendi lucrari pro se. In eo tamen casu id non reprobarem, quo sine fraude famulus potavit eodem vili pretio facillè empturum pro Domino: quia tunc per iudicium (facile est) non omisit diligentiam moral. in pro Domino, & nunc non est sine culpa obligatus ad distrahendam vili pretio rem iam factam suam.

9. Quid si hic non possis emere nisi decem, tu verò in aliam Civitatem, seu alium locum à solitis mercatibus extraordinarium te transferas, ut minoris, verbi gratia, octo emas, potes illa duo tibi attribere, etiam si famulus (modo in servitis debitis Domino, non defis, nec differes emere cum ipsius damno.) Ratio est, quia non teneris nisi ordinarias diligentias exhibere, hæc autem est extraordinaria, & ex alia parte, qui utitur iusto boni industriis, non intendit Dominus, sed sit negotiari.

10. Quid pro ipso mero labore emendi? Si quis enim non est mercede conductus, potestne in aliquo occultè suum laborem compensare? Respondeo, idem hic dicendum; quod modò de labore vendendi dictum est num. 6.

Venditio in loco distanti, An faveat vendenti alieno nomine?

Vna superest molesta mihi dubitatio: An si potes in utilitatem tuam subtrahere id, quod lucraris, quod do in aliam, verbi gratia, Civitatem per extraordinariam diligentiam peragendo rem pro Domino minoris emis, ut diximus num. 9. ita possis tibi seponere excessum

Hic 3. quando

quando per parem diligentiam in aliam Civitatem per-
gendo, rem Domini maiori pretio vendis? Videris certe
non posse, quia, ut dixi num. 1. res pro Domino ven-
ditur, & quocunque portetur, Domini est, Domini quoque
fructificat; Quare videris solum posse tibi sumere ex-
pensas, laborisque portandi aestimationem, cetera vero
debere Domino restituere. Ex alia parte Dominus, cum
rem tibi vendendam tradit, censetur solum a te velle
pretium vulgare in sua Civitate per diligentiam mora-
lem conquistum, cetera tibi remittere, nec multum
curare videtur. Quare, quando hic animus Domini
probabiliter praesumitur, qui regulariter videtur, posse
presumi in rebus minutioribus: non apparet ratio con-
vincens, cur tam diligens venditor eo extraordinario
lucro sit defraudandus.

*§. X. An Mercatoris remissio faveat ementi
alieno nomine?*

1. **E**X dictis statue: Quid sentiendum, si famulo, vel
cuiuslibet mediatori, verbi gratia, Sartori ementi
pannum pro Domino, dicat Mercator, se remittere
aliquid de pretio consueti, quod est, verbi gratia, de-
cem aureorum, & se dare pro octo, idque sive propter
amicitiam cum ipso mediatore, sive ut ipsum alliciat ad
frequentandam suam officinam; Quid, inquam, sen-
tiendum est, poteritne iuste mediator, sibi eos duos au-
reos reservare? Statue, inquam, posse, quia hoc modo
Mercator de suo duo illa mediatori remittit. Lege Molin.
disp. 362. Cave autem, ne furtum pallies, quod certe ca-
vebis, quando duo illi aurei verum sunt de pretio iusto rei,
& verum Mercator sine fallacia, non nisi pretio hoc, id
est, aureis decem, rem illam vendere est consuetus; secus
non de suo Mercator dabit, sed de alieno: & rursus ca-
vebis, quando moralem diligentiam ad emendam rem
ab hoc, vel alio Mercatore, quanti potes, minoris, non
omittis: si enim hanc non apponas, dolum contra Do-
minum sine dubio committes.

*§. X. De Deceptionibus occurrentibus in venditione,
& emptione.*

1. **C**um de deceptionibus eiusmodi, quando fiunt ex
errore, & dolo, superius aliqua tetigimus. lib. 3.
cum de iur. cap. 3 §. 4. num. 21. hic in proprio loco
ea, quae nondum sunt explicata, breviter erunt pro-
ponenda.

De deceptione in pretio.

Quando quis recipit (praescindendo à libera re-
missione, quae, quando praesumitur intercedere, dixi
per hanc occasionem superius, tr. 2. cap. 9. §. 1. num. 3.
vide etiam infr. cap. 8. §. 2. num. 16.) pro sua re minus
pretium, quam valeat, vel magis, quam valeat, emit,
ipsi in foro externo non datur actio, si non sit defectus,
vel excessus ultra, vel infra dimidium (quis hic sit lege
num. 14. & habes apud Lessium lib. 2. cap. 21. disp. 4.
num. 20. & Fagundez lib. 5. de contract. cap. 40. num. 3.
quibus adde Castro Pal. de iustit. comm. disp. 5. part. 1.
§. 1. num. 3. & passim Iuristas), quia leges civiles volue-
runt rescare lites, unde & apud illas invenies, licere
ementibus, & vendentibus se invicem decipere usque ad
dimidiam partem iusti pretij: At omnes Theologi com-
muniter docent, debere restitui totum id cum eius fructi-
bus forte perceptis, quod in venditione accipitur ultra
iustum pretium, seu ultra iustum rei valorem, vel quod
in emptione de iusto non datur. Ratio est manifesta, quia
nemini licet in conscientia proximum, ne in obolo qui-
dem decipere.

Dixi (communiter) nam novissime Ioan. Escobar
Corro in tractatibus tribus selectissimis, tract. 1. de iuro-
que foro, art. 5. in calce artic. num. 36. sic habet: Con-
stanter asserimus, hanc propositionem probabilem esse, Le-

ges civiles, & Pontificia, quae sustinent contractus, seu
nisi, & venditionis, locationis, & condictionis, & similia
les (id est, similes emptioni, &c. non vero alii, quod debe-
bi gratia, Dotis, solutionis legati, census, &c. emenda ac-
pretio, mercedem, intellige vulgari, non legitime
enim legitime, aut superius videmus ne in eodem
praeferri potest) etiam si, inquam, interveniat lesa parte
vel supra iustum pretium, dummodo dimidium non ex-
dat, iuste sunt & accepta, prout debent, nempe, ut
cique omni dolo, fraude, & falsa asseveratione, etiam si
cedunt in foro conscientia, & venditor pro maiori
& emptor pro minori iusti pretij, cum his conditioni-
bus manet in utroque foro, modo nesciat commo-
pretium: id, quod dicitur pro pueris, mulieribus, &c. non
cis, si forte vel ob levitatem, vel insitiam inco-
parie agant, &c. Haec ex illo, quia praedictam con-
nam fuisse probat duodecim argumentis, quorum
praecipua sunt, tum quia leges, tum civiles, tum
iusticiae ita positive disponunt, nec solum permissum
tum quia Princeps potest transferre dominium rem
in alterum, tum quia Conventiones, & pacta
fraude iniusta fieri in conscientia debent, &c. lib.
g. Lessium lib. 2. cap. 2. dub. 4. numero 21. de Le-
tione secundo, de iustit. d. 26. sect. 6. & Sancti. Th.
Navar. Molin. Salas al. & quae ab eisdem citat.
adde Castro Pal. de iustitia commutat. disp. 5. part. 1.
§. 1. num. 3.
Notarium tamen facientem scripturam de venditione
cum latione infra dimidium, excolo à peccato, & non
fingit aliam venditionem, sed illam, prout est, publi-
scribit, quia ipsum excusat Officium suum in re publica
à publicis. Ita Sa, & Salas, quos citat, sequiturque
Castro Pal. loco citato, num. 5.

De Venditione facta duobus.

2. **S**i res nondum fuit tradita secundo emptori, &
netur venditor eam priori tradere: Qui prior est emptor
prior est in iure; Si autem res tradita sit secundo emptori,
hic antefectur priori, quia traditio dominium trans-
fert, atque adeo secundus habebit ius in re, quod est
fortius, quam ius ad rem, quod solum habebat prior;
hoc tamen casu venditor puniatur poena falsi, si pater-
tus, si iuramentum adhaeruerit, tenebiturque omnia dam-
na solvere priori; Qui prior emptor contra venditorem
habet solum actionem personalem, non autem realem
in ipsam rem venditam. Quae dicta sunt, habent locum
in locatione, & donatione, si quando duobus eadem res
locetur, doneturque.

3. **S**unt, nihilominus aliquot casus, in quibus pater-
endus est prior emens, licet res sit posteriori tradi-
ta. Primò, quando prior iam solvit pretium. Secundò,
quando est adhibitum pactum de non vendenda re
alteri, vel ipsa res est data in pignus ipsi priori
emptori. Tertiò, quando in prima emptione est po-
posita clausula constituitur, hoc est, quando venditor
constituit se nomine emptoris rem illam possidere.
Quartò, quando prior emptor est Ecclesia, vel bo-
cus pius. Quintò, quando secundus emptor emi-
mala fide, hoc est, sciens esse alteri venditam; Quae
omnia vide apud Doctores latius, Molin. disputatio-
ne 322. & disputatione 569. Fagundez loco citato, &
trigesimo sexto, Lessium, dubitatione decimanona, & postea
apud quos etiam habes, quidnam sit praerogativa, quae
dos quis aliquid alicui vendit, & deinde alteri de-
bet, vel contrà.

Quando quis obligat operam suam singulis in
dum, & illa aequè commoda est singulis, verbi gra-
tia, eunti Romam, ut huc tuas literas ferat, an pro
sit alterum tantum accipere à me, si eodem unico la-
bore meas ferat. Lege apud Less. lib. 2. cap. 24. dub. 3.
num. 28. affirmantem, quia, inquit, an mea an tua an
terius causa est, non minuit aestimationem operae
pectu singulorum. Sic si medicus uno, eodemque

ptor rem eandem alibi fuisse empturus. Certum præterea, re integra, hoc est, existente adhuc re tradita, re in re gravi obligari ad rescindendum contractum, & ad reddendum totum pretium. Certum denique est, re debere rescindi omnia damna fortè ex tua deceptione consecuta. Quæ omnia patent ex Regulis generalibus de restitutione.

De fraude, & dolo interveniente in ipsa venditione.

11. Celebris est hæc difficultas, ac millies agitata, nam propterea eam omittere decrevissem, nisi inæconomica iudiciali, alibi amandare lectorem meum in re valde necessaria, & frequentissima, & quod optet esse ita implexa, ut testetur de Lugo tom. 2. de iustitia disp. 22. sect. 6. num. 87. sine, etiam Sanchez clarissimum alius Doctorem hac in re variè, & obscure locutum esse.

12. Advertendum ergo est primò: Cum aliquis rem vendit pluris, vel emit minoris, quam ea valeat, duobus id modis facere potest. Primò, ignorans iustum rei pretium; & tunc dicitur deceptio in re ipsa intervenire, & non à proposito. Secundò, sciens, & deceptio tunc dicitur à proposito. Rursus hæc, quæ est à proposito, interdum fit cum dolo, ut cum quis aliquid fingit, vel mentitur, unde alter decipiatur; interdum sine dolo, ut cum quis absolute rem vendit eo pretio, quod sit supra rigorosum, nihil tamen fingat: quo pacto eumentem decipit quidem, seu damnicat à proposito, sed sine dolo.

Advertendum secundò: Eiusmodi dolo, vel etiam error potest accidere, vel circa substantiam rei venditæ, veluti si putes te emere aurum, & emis aurichalcum; vel circa accidentia, veluti si putans emere vinum verum, vel equum sanum, emas vinum novum, vel equum claudum. Quid intelligatur hic nomine substantiæ, & nomine qualitatis, explicabitur mox num. 17. clariùs.

13. Advertendum tertio: Ipse dolo, seu error substantiæ, vel accidentium dupliciter potest intervenire in contractu. Primò, ita ut dolo, vel error det causam contractus, id est, si error, vel dolo non adesset, nulla ratione iniretur contractus. Secundò, ita ut incidat in contractum, id est, patiens illum dolo, vel habens illum errorem, contraheret quidem, sed non tanto pretio, verbi gratia, emisset quidem illum equum, etiam si scivisset esse claudum, sed viliori pretio? Id, quod ex conscientia, & verbis, seu scriptura patientis dolum, est conciliendum. Subadvorte, dolum posse provenire, Vel ab aliquo ex contrahentibus. Vel ab aliquo tertio, sciente & consentiente ipso contrahente. Vel denique ab aliquo tertio, nihil scientibus ipsis contrahentibus: Quando tertius est Procurator; Tutor, negotiorum gestor alterius, non dicitur verè tertius, sed cum faciat unum cum ipso, dicitur unus ex contrahentibus.

14. Advertendum quarto: Quando venditor non recipit dimidium iustæ æstimationis, ut si res infime pretio valeat viginti, ipse autem vendat novem, dicitur decipi infra dimidium? At verò, quando emptor solvit plusquam dimidiam partem iusti pretij; ut si res valeat rigorosè decem, ipse emas sexdecim, dicitur esse deceptus infra dimidiam, ut per occasionem num. 1. item innuimus. His præmissis, sint hæc tres regulæ.

Regula prima: Quando dolo contrahentis dat causam contractus.

15. Si dolo sive gravis, sive levis (lege de Lugo tom. 2. de iustit. disp. 22. sect. 7. num. 142.) vel error, sive in substantia sive in qualitate, seu accidentibus det verè causam venditioni, vel cuicunque contractui bo-

na fidei, & dolo proveniat ab altero ex contrahentibus, vel a quocunque tertio cum contrahentis consensu, Molin. disp. 259 & 321. Fagundes de contract. lib. 1. c. 1. & alios citatos. Præterea, Contractus est invalidus utroque foro: (lege Lessium lib. 2. cap. 17. disp. 3. que apud de Lugo tom. 2. de iustitia, disp. 22. sect. 6. num. 87. o. quamvis horum aliqui dicant esse relictum, dum huius contractus, aliqui, esse ex iure naturæ, & ex una parte.) Excipit semper Matrimonium, quod validum est, quando non est error circa substantiam, de num. 24. Secundò: Datur deceptio, non deceptio, deceptio, vel contractum relinquendi, vel eadem deceptio cum compensatione eius, in quo ipse innocens fuit. Tertio: Idque etiam si deceptio sit ultra, ut in dimidium. Ratio primi est, quia ubi deficit consensus, deficit contractus: at hic omnino deficit consensus, enim est dolum dare causam contractui, ut dicitur num. 13. Ratio secundi est favor, qui debetur innocenti. Ratio tertij est, quia sic meretur (etiam in foro canonico) qui dolose agit. Immo autoritate propria, et ante iudicis sententiam ipsum resistere à contractu potest, si velis, mihi dubium non est: quia ubi nullus fuit consensus, ibi repellere contractum proprio iure potest.

Dixi autem contractui bonæ fidei contractum stricti iuris in casu hoc, quando dolo dat causam contractui, validos esse, sed rescindendos, multorum fuit opinio, id, quod lege apud citatos Doctores, & ego innuimus, de precibus, c. 6. §. 2. n. 5.

16. Quid, si error sit in substantia, vel quædam dantibus causam contractus, sed nec aliquo ex contrahentibus, nec alio tertio dolum machinante? Respondeo, si sit error in substantia, nullus est contractus, quia nullus est consensus, ut patet ex dictis de contractibus in genere, si sit in qualitate, dicam mox in materia prima.

17. Quid hic intelligatur nomine substantiæ, & nomine qualitatis? Respondeo, id per maxime refert cognoscere, ne in multis erroribus prolapsi. Certum est ergo non intelligi hæc physice: Si enim tu velles emere equum ad iter multorum dierum, vel ad pælem gignendam; & loco equi juvenis daretur tibi equus annosus: Certè non esset deceptio in substantia physica, & tamen esset error in substantia in re nostra.

Et quamvis in matrimonio deceptio illud irritans sit, quæ affert errorem in persona, & substantia physica, & perquam in qualitatibus, quando hæc refunduntur in errorem personæ; (de hoc vide Basilium Pont. lib. 4. de matrimonio, cap. 22. & ibid. citatum Themam Sanchez, & Agidius); at in aliis contractibus magis latè patet deceptio in substantia: ita nimirum, ut nomine substantiæ intelligatur illud obiectum, quod principaliter, & fere adequatè movet hominem ad contrahendum: nomine qualitatis, illud, quod minus principaliter. Quia si notabiliter res differat ab obiecto à te intento, & cogitato, dicitur adesse error in substantia: si differat leviter, dicitur adesse in qualitate. Affert Sanchez lib. 4. summ. cap. 2. num. 11. in simili dum exempla, & alia non attulimus sup. lib. 3. cap. 13. cum de voto, quem locum relinquit. Si quis enim voveret Religionem, putans in ea carnes solere comedi, si inveniat in ea perpetuam illam abstinentiam, error erit in substantia Voti, quia notabiliter Religio inventa variat à Religione à se cognita, & intenta, atque adeò irritum erit votum: Sicus, si inveniret semel, verbi gratia, in hebdomada jejuniæ, quia non notabiliter variat, &c. Patet modo, si quis decipiens dicat Romam parum distare, & ideo eius peregrinationem voveas, deciperis in substantia, si multum distet; at deciperis in qualitate, si non multum distet ab eo, quod dictum tibi est. Advertit tamen idem Sanchez illud (parum, & multum) debere fieri respectivè, non absolute, siquidem respectu nobilis puellæ, multum quid erit distantia pedestris decem milliarum.

milliarium, quæ non erit respectu ratiocii; & in magno
minore parva deceptio erit illa, quæ magna reputabi-
tur in parvo. Si enim, v.g. cognos. locum distare per
vicesdecim miliaria, cum distet per triginta, magnus
est error, & substantialis: At si putes distare per tre-
centa, cum distet per trecenta & triginta, parvus
est error, & in qualitate. Ex his igitur in casu nostro ille
error, vel dolo erit in substantia, qui te decipit no-
tando, quod rem cogitatum in ordine ad contractum
em celebras: qui leviter decipit, erit error in qua-

*Regula secunda: Quando dolo contrahentis incidit
in contractum.*

18. Si error, vel dolo non det causam contractui,
sed in contractum incidat, quamvis alter contrahentium
illo communicaverit, illumque sciverit, contractus
est validus in utroque foro. Teneatur tamen decipiens re-
ducere contractum ad æqualitatem, atque omnia damna
decepto refarcire. Ita Molin. 352. §. quarta conclusio. Less.
lib. 1. cap. 7. d. 15. num. 28. Fagund. l. c. lege c. delicti, de em-
ptione. Ratio est, quia hic adest consensus ad rem, seu ad
substantiam, & solum deest ad accidentia, hoc enim est
dolo incidere in contractum, ut num. 1. explicuimus:
ergo non est cur non sit validus contractus. Debet ta-
men, ut dictum est, reduci ad æqualitatem, supplendo
de pretio, quod deest: unde fit, ut si sit deceptio ultra
dimidium, adhuc sit validus contractus, sed supple-
mentum afferre etiam per forum externum compellatur
decipiens, nam si deceptio non fuerit ultra dimidium,
solum compellatur per forum internum, ut num. 1. vi-
dimus.

*Regula tertia: Quando dolo tertij dat, vel non dat
causam contractus.*

19. Si error est in qualitate (nam si est error in sub-
stantia, ut si habas vitrum pro gemma, iam ex regu-
la generalis dicta num. 15. semper contractus est nullus,
quia nullus est consensus) si inquam, error est in qua-
litate, æque inductus à tertio, nihil scientibus contra-
hentibus sive error, vel dolo non dederit, sive dederit
causam contractui, Contractus est in utroque foro va-
lidus. Ita Less. Fagund. Molin. citati. Secundò, datur
ratio deceptio, ut possit agere contra tertium decipien-
tem, tum de damno, tum de dolo. Tertio non datur sa-
tis deceptio relinquendi contractum, sed solum pec-
candi supplementum pretij, si quod fuit. Ratio, primi
dicitur est, quia, quando in contractibus oneratis dolo
est inductus à tertio, immò etiam, quando ipsemet con-
trahens sua falsa opinione se decipit, adest sufficiens
consensus ad contrahendum: omnes enim ex Fagund.
lib. 1. de contrah. cap. 42. num. 16. implicite se intendunt
obligare, quoties ipsi contrahentes non participant
de dolo, nisi enim sic intendatur, nullus unquam
contraheret, essetque continua discordiarum semina-
tio, cum possent semper homines dicere se deceptos
esse, se, si seivissent, non contracturos fuisse, &c. nam
propter eandem rationem, quando bona fide duo con-
traherent, nullo dolum machinante, si deceptio sit in
pretio, erit validus contractus, sed solum agetur de
supplemento, &c. Ratio secundi est indemnitas dece-
pti: Et adverte inter cetera damna esse etiam excessum,
quo patiens dolum emit rem, quam similem minoris
emisset alibi, ut manifestum ex se est. Ratio tertij est,
quia si in hoc contractu est sufficiens, licet implicitus
consensus, ut diximus, constabit contractus, quare non
erit ratio, cur rescindatur.

20. Scio Lessium lib. 2. cap. 17. dub. 5. num. 33. loquen-
do, quando res est integra, quod certe non est impro-
babile, putare esse rationem, cur rescindatur, atque
ad hoc deceptum posse in conscientia, antequam à
iudice cogatur, non stare contractui, quia ipse non con-

sentit absolute, iuxta l. 77. ff. de contrahenda emptione
Non consentit enim, nisi posito dolo illius tertij. Verum,
hæc lex non obstat nostro dicto, neque hæc ratio. Non
ratio, quia hæc solum militat quando in dolo commu-
nicavit alter ex contrahentibus, & militat etiam in do-
nationibus, & promissionibus merè gratuitis, ut in lega-
tis, institutione hæredis, & similibus, quæ irrita sunt, si
error contingat circa causam, & motivum principale do-
nandi, unde cumque proveniret error; non vero militat
in emptionibus, & venditionibus propter rationem
modò à nobis insinuatam num. 19. in ratione primi di-
cti de Fagundez l. c. item Molin. tract. 1. de inst. d. 209.
& Sanchez in Decal. lib. 4. c. 2. & de Lug. tom. 2. de inst. d. 22.
lib. 2. n. 69. & 89.

Notationes quatuor circa prædicta.

21. Notatio prima: Si emens dicat expressè in hunc
modum: Si vinum non est vetus, nolo illud à te emere (idem
puto, quia æquivalens est si dicat: *Vende mihi vinum ve-
tus, vel illius loci*) contractus nullus erit in casu, quo de-
prehendatur vinum non esse vetus, nec illius loci, etiam
nullo præcedente dolo venditoris, vel alterius, quamvis
sit error in sola qualitate. Ita Dicastill. lib. 2. de inst. tr.
3. d. 1. dub. 6. & tract. 8. d. 4. dub. 1. num. 5. sine. Ratio est,
quia in hoc casu consensus fuit conditionatus, quare,
conditione non posita, nullus fuit consensus; nisi
forte addit aliquando consensus implicitus, id quod
evenit, quando dicta res accepta est eiusdem substan-
tiæ, eiusdemque bonitatis, utilitatisque cum illa, quæ
à te expetita fuit: at si vinum novum sit æquè bonum,
ac vetus; Dixi (eiusdem substantiæ) nam si esset di-
versa, ut si esset oleum pro Vino, nullus est contra-
ctus, quamvis tu, si seivisses esse oleum etiam emisisses:
quia tunc tuus consensus nunquam fuit circa substan-
tiam olei.

Si verò eiusmodi venditionis contractus cum errore
circa qualitatem, nequaquam sub prædicta, vel simili
conditione fuit celebratus, nullo dolo præcedente, valia-
dus erit contractus, ut si errans dicat: *Vende mihi vinum,*
intendens emere vetus, cum tamen postea deprehendat
esse novum. Ratio est clara ex dictis, quia hic adest con-
sensus ad substantiam, error enim solum est in qualitate,
quæ, quia hic loquimur nec emptio facta est sub conditio-
ne, quia voluntas ementis mente retenta nihil operatur
nec ex alia parte præcessit ullus dolo; ergo ex nullo
capite infirmabitur emptio, quantumcunque dicat hunc
emptor, si seivisset, non emissem; atque, si iusto
pretio emptum est vinum, nihil est præterea supple-
dum.

22. Notatio secunda: Quando dolo dedit causam
contractus, & univèrsaliter, quando decipiens ementem
decepit: obligaturne semper idem decipiens monere de-
ceptum de dolo, ut si velit rescindere contractum, test-
eindat, vel supplementum pretij accipiat? De dolo posi-
tivo agimus: nam de dolo negativo, id est, quando ven-
dens nihil dicit, non tamen revelat vitium occultum
rei, quam vendit: dicemus mox à num. 32.

Respondeo, si res non est integra, verbi gratia
emptor iam bibit vinum, non est venditor obli-
gatus monere. Ita Molin. 352. circa finem; quia super-
fluum id esset, solum igitur suppleat pretium: quod si
pretium fuit æquale, ad nihil obligatur, sed solum ad
pœnitendum de peccato doli secundum eius gravita-
tem. Si res est integra, erit distinguendum, nam si
res æque illi emptori utilis est, non obligabitur vendi-
tor monere, quia, licet emptor involuntariè emerit, nunc
verò rem habendo æque utilem, potest præsumi ipsum
assentiri, vel certe non valde esse invitum ad eam reti-
nendam. Sed in pretio debet semper fieri æqualitas, ut
certum est. Quod si non est æquè utilis, vel saltem
fere æquè, aderit certe obligatio monendi, & rescin-
dendi contractum: quia si est in te gravi, sicuti gravi-
ter decepsisti emptorem, sic graviter contineres in
deceptione

deceptione. Dico (in re gravi) nam Molina loc. cit. excusatur a mortali vendentes, dum clamant vinum suum esse vetus, esse pretiosum, esse talis loci, cum non sit: si enim aequalis est bonitatis, & pretij, non graviter (ait) sic laedunt emptores. Verum, ergo inde etiam hos regulariter excuso, quia iam omnibus est exploratum, eos exaggerare, & ut alliciant ementes, sic proclamare.

23. Notatio tertia: Quod contractus quibus dolus causam dedit, non obligent, nec sint validi, &c. velum habet, etiam si firmati iuramento fuerint: quia iuramentum promissorium adhaerens contractui non potest intelligitur conditionatum, id est si contractus est validus; id quod clare docuimus lib. 3. cum de iuramento & docet Fagundez, loco citato, cap. 42. num. 11. alii que.

24. Notatio quarta: Haecenus allata non omnia procedunt in contractu Matrimonij, de quo a nobis dictum est sup. lib. 3. §. 5. num. 26. & poterit legi Sanchez, lib. 7. de matrim. d. 18. & deinceps nec in sponsalibus, ex eodem lib. 1. de matrim. d. num. 3. quae, cum tendant ad insolubile vinculum Matrimonij, requirunt omninodam libertatem, immo nec in professione religiosa, nec item in votis biennij Societatis I E S V, quibus videri poterit de Lugo, l. c. n. 88.

De vendente rem cuius vitium non cognoscitur ab emente.

25. De vitio intrinseco rei agimus, quod est quando res ipsa, quae venditur, non habet solitam bonitatem intentam ab ementibus. Nam vitia, ut sic loquar, extrinseca, non esse necesse aperire, colligitur ex dictis sup. §. 4. extrinsecum autem vitium illud appellamus, quod rei pretium diminuit ratione alicuius extrinseci, ut ob abundantiam brevi superventuram, ob raritatem futuram emptorum, &c. de qua re ibid. dictum est satis.

26. Iam verò certum in nostra hac quaestione est ex Molina d. 333, Salas dub. 34. num. 4. Valentia, tom. 3. d. 5. quæst. 20. part. 3. & 4. ex S. Thom. 2.2. quæst. 77. artic. 3. Primum, Vendentem sive interrogatum, sive non interrogatum, qui tacet vitium intrinsecum notabile rei quam vendit, quo cognito, emptor non emisset; irritum, sive certe irritandum facere venditionis contractum, peccare, & ad restitutionem obligari. Ratio est, quia tunc, cum dolus det causam contractui, decipitur in re gravi emptor: unde debet ipsi restitui etiam in foro conscientiae pretium: immo ad illud rehabendum datur in foro externo actio, quae vocatur Redhibitoria.

27. Certum est secundum ex Dical. lib. 2. de iust. tr. 9. d. 4. dub. 4. n. 35. in eodem casu, si cognito vitio, adhuc emptor emisit, validum esse contractum propter consensum implicitum (nam supponimus rem esse eiusdem substantiae) nec peccari a vendente, quia si diminuitur de pretio, & adhuc emptor emisit, illi damnum non infertur: verum, tum in foro externo (nam in hoc casu datur emptori actio, *Quanti minoris*) tum in foro conscientiae, semper reddi debet excessus, si forte is excessus fuit: & praeterea post emptionem monendus erit emptor de eo vitio, ne scilicet is rem eandem maiori pretio alteri vendat, puta, ut non vitiatam, cum tamen vitiata sit, vel ne damnum faciat alicui res vendita, ut si esset equus calcitrosus, &c.

Ex dictis excusatur vendentem, proportionato iuxta vitium pretio vinum, quod venditor scit brevi corrumperendum, si ipse probabiliter putet ab emptore brevi, & in usum communem esse consumendum: quia tunc nullum damnum infert ementi; sed si probabiliter putet ab emptore esse servandum, quia tunc illud vitium occultatum in ipsius ementis damnum cederet, ut etiam cederet, si vinum illud esset adhibendum ad medicamenta, &c. Lege Medicinam non excusantem, cap. de

ref. quæst. 34 & 35. & Salonium excusantem 22. de mort. lib. 1. artic. 3. sed sunt conciliandi modo, qui hic ponitur.

At unde sciam emptorem fuisse, vel non fuisse, putum? Respondet ex circumstantiis, ex eius fide, eius iuramentum, &c. ut modo innui num. 13. in hoc potest. Quandonam obligavit venditor monere emptorem, recindat contractum resque reddat, pretiumque sumat, satis item innui modo in notatione supra num. 22.

28. Certum est secundum: Quamvis vitium, quod datur, non est abile respectu finis, vel voluntatis ementis, valens item esse contractum, & insuper propter illud vitium aliquid diminutum est de pretio nihil esse restituendum. Ita Less. 2. cap. 21. num. 1. Molina. l. c. Quod si non sit diminutum, restitutionis, immo & admonendus erit emptor, ne eadem vitio plurius alteri cum iniustitia vendat, vel alium alteri faciat modo iamiam dicto num. 27. Contra tamen hic supponamus emptori voluntariam esse emptionem quoad substantiam, vitium verò esse leve, erit saltem id peccatum mortale, quando pretium restitutum.

Dixi (respectu finis) si enim est æquè utilis habet superius, n. 22.

Dixi (respectu voluntatis) nam si voluntas ementis explicita, vel tacita, fuit conditionata, sic: Si res talis si vitio caret, &c. emo, secus non emo invalidus erit contractus ex defectu conditioni non purificata, ut etiam sup. num. 21.

Ex dictis num. 16. colligitur: Is, qui semina contra vendit pro recentibus: Qui Medicinam efficit pro efficaci: Qui ovem morbidam pro sana: Qui servum furacem pro probro: Qui pannum, vel gallicantem adulterum, vel cariosum pro firmo: Qui frumentum, vel frumentum, quæ diu servari nequeunt, videt emptorem velle diu notabiliter hanc servare: Qui rem litigiosam pro secuta: Qui rem amissionis periculo subiectam (ut sunt, verbi gratia, bona haereditaria, quæ a die commissæ hæresis confiscationi subiacent pro non subiecta, &c. colligitur, inquam, hunc peccare contra iustitiam, obligarique ad restitutionem tum excessus pretij, tum damnorum, quæ forte latius sequentur, qualia essent, si ceteræ oves morbidæ essent, mors contingeret fumentum medicum, &c. Ratio autem est quia venditor rem venalem exponit, onerosum contractum per venditionem celebrare intendens, debet sicut bonam monetam accepta, & tradere rem utilem. Nam propter eandem rationem tenetur de evizione, id est tenetur iactantem rei refutare, si ab alio contra ementem res evicta, &c.

29. Adverte, si sine fraude, vel culpa ignoratus vitium ab utroque contrahente, solum erit supplementum pretium, si iustum non fuit: quod si fuit error in substantia, poterit emptor, si velit, ratificare emptionem, sed & poterit renuntiare: at si fuit sincere celebratus contractus sub protestatione cuiuscumque vitij fieri apparendi, cum tunc adsit hæc conventio, ne pretij quidem supplementum erit conferendum, quia iuxta periculum apparendi vitij taxatum est pretium: id enim operatur non iniusta illa conventio. Atque alicubi esse legem, seu consuetudinem, ut res, præsertim animalia semper vendantur sub eiusmodi conventionem, quam certe approbo, ad tollendas lites. Immo non improbabiler putarem, id etiam tacite habere in occultissimis quibusdam vitis, quæ non solent vendere in communem cognitionem: Quidquid dicat contrarium Barthol. a S. Fausto, in specul. confess. d. 1. quæst. 14. secus vendenti servum, vel equum, qui per unum, vel alium diem moritur apud emptorem, præsertim ipse emptor litem movere, dicens, morbum per se fuisse ante emptionem in servo, & equo non postea, atque adeo velle sibi reddi pretium, et

accipere; nec, si tu à me quid furas, potero ergo alterum tantum furari à tertio. Non igitur hæc est doctrina Navarri quasi Zambellus, ascendit. Navarr enim non citat recte, licet non admodum clarè, distinctioem veram tradit. Explico; Monetâ vel primò falsâ et ex mitione metalli vilioris, vel secundò ex defectu ponderis, vel tertio ex signo regio, quod à falso monetario privata auctoritate monete iusti ponderis, iustitiamque metalli imprimitur, cum deberet illud imprimi auctoritate Regis.

44. Dico primò cum Navarri, & Molina 1.3.d. 709. 1.2. si expendatur moneta falsa primo, & secundo modo, peccari contra iustitiam, cum obligatione restitutionis. Addo ergo (ad explicationem maiorem) cum non discrimine, ut si cognoscens falsitatem id facias, pecces cum obligatione restitutionis, si eam inculpate non cognoscens, non pecces, sed statim, ac cognoscens obligaris ad restituendum pretium ei, qui damnum sensit; obligaris autem non ex iniusta actione, sed ex obligatione, quam habes solvendi iustum pretium pro re empta.

45. Quod si nullus damnum sensit ex tua hac expensione bona fide facta, & ex illa tu læcupletior nequam ex redditus, ad nihil te obligat iustitiam de Lugo 1.2.d. 1. inf. num. 6.

46. Dico secundò, cum eodem Navarri, si expendatur moneta falsa tertio modo, non peccari contra iustitiam; etiam nim, peccaverit is, qui signum regium contrarius est, non peccas tu, qui expendis, quia per eiusmodi expensionem nullum alteri tertio damnum inferas, iam enim tertius habebit monetam: quæ æquè in foro estimabitur, ac quæcumque alia legitima.

§. XII. De fraudibus ex Monopoliis.

Monopolium Græcè, Latine unius venditio, multis patitur, & multis excusatur modis, quos diligenter iam subiciio.

Monopolium ex privilegio.

1. Quando aliquis vel aliqui pauci obtinent à Principe Privilegium, ut ipsi soli vendant, distinguendum est. Nam si rationabili causa est id illicitum cum onere restitutionis, quod primo loco subeunt ipsi Privilegiati, secundo loco ipse concedens. Ratio est, quia sic fit iniuria aliis volentibus similiter vendere merces. Si vendit ex causa rationabili, licitum est, & excusante iniuriam eadem rationabili causa, dummodo pretium, pensum omnibus, iuste constituitur, non vñò considerata hæc restitutione apud unum venditorem, quæ per accidens est: Si conciliatur Sotus, Med. Sylv. alique apud Salus, dub. 38. n. 2. qui negant, cum aliis apud eundem, & Bonac. de contract. d. 3. q. 2. p. 5. cui concedunt.

2. At, quænam rationabilis est eiusmodi causa? Respondet, bonum publicum, quod ferè accidit in tribus casibus dumtaxat. Primò, quando Princeps eget pecuniâ ad bellum necessariâ, vel opera Regno necessaria: tunc enim serva is conditionibus servari solitis in vestigibus imponendis, vendere poteris hoc privilegium, & pecuniam ei operi applicare. Secundò, quando, nisi daretur hoc privilegium, ut unus, vel pauci vendant, nemo, vel pauci merces importarent in Civitatem, saltem continuatè, & certò, ob sumptus, quos sine eo privilegio recuperare vendentes non possent. Id fieri accidit alibi in imprimendis libris, hic in Sicilia in importanda nive æstatis tempore: nisi enim haberent illi Impressores privilegium, ut ipsi soli ad decem, v. g. cum librum imprimant, & illi soli nivem importent, iis facile carebit Respublica. Tertio, quando ob benemerita alicuius artificis aliquam novam artem inventientis conceditur, ut ipse solus eam exerceat: conducti enim ad publicum bonum, sic allicere homines ad novas artes.

3. Petes: Quando vendit Princeps hoc privilegium

Part. I.

potestne sibi applicare pretium? Respondet, nequaquam. Ratio mihi est manifesta, quia, cum ipse illud possit concedere, solum propter bonum publicum, obligabitur, quando hoc intervenit, illud concedere: at nemo pretium accipere iuste valet ob rem quam obligatur ex iustitia faceret: ut certè obligatur ex suo munere & pacto implicito cum Republica, Princeps bono publico prospicere. Dices, accipiet quasi gabellam ad onera Respublice sustinenda. Respondet, assentior: sed tunciam erit ob Reip. bonum, & nihilominus debet solennitates, & conditiones iustæ gabellæ, ut modò innuimus, servare.

5. Petes iterum: Princeps poteritne taxam pretij eiusmodi mercium relinquere arbitrio huius privilegiati? Respondet, Lessius lib. 2. c. 21. num. 149. sic merito distinguit: Si merces sint pertinentes ad victum, & cultum, vel quid simile ad vitam necessarium, debere Principem taxare pretium, si ad ornatum, deliciasve, posse non taxare. Ratio est, quia in necessariis facile populus gravari continget ab uno venditore, quod incommodum vitare tenetur Princeps: At in non necessariis, cum non ex necessitate ea emanant, non est tam facile eiusmodi populi gravamen.

Monopolium ex compallo.

6. Si venditores conspirent in pretium, ita ut vendant supra legitimum, aut supra rigorosum, peccant cum onere restitutionis excessus, & damni inde sequuti, idem, si emptores conspirent, ut emant infra infimum. Ratio est, quia iustum pretium non debet pendere ab arbitrio unius, vel paucorum, sed ex communi estimatione, bona fide, & sine dolo. Atque adverte, iustum pretium non esse hic illud, quod fortè post conspirationem nascitur, hoc enim, cum ex iniusta conventionione confurgat, iniustum etiam erit: sed illud, quod ante iniustam conspirationem sine furo, & fallacia currebat, vel currere poterat, quidquid dicat Caram. 2. sh. mor. n. 850.

7. Illud non damno: Possè eiusmodi Monopolium monopolio trudi, hoc est, ut donec vendentes vendunt pretio plus, quàm rigoroso, emptores emant ex compallo minus, quàm infimo, donec, inquam; nam cessantibus illis sive partim, sive ex toto, cessare & huiusmodi modo debent.

8. Quod si aliqui venditores conspirent in pretium, ita ut vendant, vel emant intra latitudinem pretij iustij, ut nimirum omnes vendant pretio rigoroso, & nemo infimo, vel emant infimo, nemo supra, non peccant contra iustitiam, seclusa vi vel fraude, quia iam servant pretium iustum: sicut enim sine iniustitia, vendere rigorosè ego particularis possum, sic & sine iniustitia, possumus simul.

9. Sed permaximè animadvertendum est, quòdnam tunc à pretium iustum, id quod dicam n. 21. & innui n. 6.

10. Peccari, in hoc casu, contra charitatem docent non ignobiles Doctores, quos sequitur de Lugo tom. 2. de iust. d. 46. sect. 12. n. 175. Dege Caram. lib. 2. sh. mor. n. 845. & Molin. d. 345. & ratio præter leges graviter id inhibentes esse potest eadem, quam in simili mox dicam n. 15.

Monopolium ex emptione omnino mercium.

11. Si unus mercator, seu revenditor; aut pauci si bi sine vi vel fraude cõemant omnes merces certi generis, omne, v. g. frumentum, ut ipsi soli vendant etiam expectando tempus penuriz, & inopia, quo vendant carius, siquidem pretio iusto vendant, spectatis omnibus circumstantiis, ut mox num. 21. dicam, non peccant contra iustitiam commutativam, unde ad nullam restitutionem obligantur. Ita Molin. d. 345. fin. Less. lib. 2. c. 22. num. 151. alique apud Bon. disp. 3. de contract. q. 2. p. 5. n. 4. contra Navar. Azor. aliosque, putantes peccare contra iustitiam. Ratio est, quia iusto pretio emunt, iustoque ut supponimus, vendunt.

11

12. An

12. An peccent contra Charitatem, est omnino distinguendum. Vel enim loqui possumus de illo uno qui sine conventionem cum aliis, sibi dictas omnes merces emit; & hunc ne peccare quidem contra Charitatem, docent Mol. *ibid. concl. 2. de Lugo ibid. n. 178.* præscindendo semper à lege prohibente, vel à damno valde notabili Reip. Ratio esse potest, quia sibi providere quilibet in suis negotiationibus per suam diligentiam potest.

13. Vel possumus loqui de multis, qui simul conspirantes, simul emunt, ut carius vendant; & hi difficulter à peccato contra Charitatem excusantur, tum quia sic facilius induceretur penuria in Civitate contra bonum publicum, tum quia regulariter deinde (inducta iam penuria) carius quam fuisset pretium etiam infimum, ceteri vendunt.

14. Ad comprehensionem omnium mercium facit casus quem narrat Sylvester, *v. Empt. q. 17. accidisse Venetiis.* Mercator acceptas litteras ab Oriente de superventura penuria aromatum, laceravit, & abiecit: has deinde collegit alius Mercator, partes coniunxit, legitque. Tum magnam mercium copiam emendo, illum prævenit, lucrumque præripuit. Quæsitum fuit, an secundus Mercator iniuriam primo fecerit?

15. Affirmat Rebell. *p. 2. l. 9. q. 7. n. 9.* Negat ipse Sylv. cum quo sentit Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 1. c. 4. n. 4. *cap. enim* (ait Laym.) Mercator ille litteras laceratas in publicum abiecit, & veluti pro derelictis habuit, hoc ipso omnibus fragmentorum illorum potestatem, ac usum fecisse censetur, ut proinde quisque in suum commodum eis uti poterit, itaque recte sic resolvit Sylvester: Si quis litteras in publicum locum abiectas legat, solum, ut sciat, curiositas est, si ut sibi provideat, commodisque suis studeat, humana, non vitiosa prudentia est. Hæc Sylvester, & hæc Layman, apud quos sit huius doctrinæ auctoritas.

16. Ego enim non excusarem à dolo, & consequenter ab iniustitia illum, qui legeret litteras alterius, quas in iis circumstantiis invenit, ut certò moraliter iudicet non esse consilium derelictas, sed casu amissas, vel non bene consilias. Ratio est, quia tunc non militat ratio excusationis: tunc enim Dominus non censetur illarum litterarum usum liberum aliis dedisse. Si tu invenias chartam in qua sint alicuius scripta peccata ad confessionem, auctoritatemque noscas, illamne legere audebis?

17. Notat præterea *ibid.* Layman. Si iis litteris abiectis, aliquid occultum legat, cum peccare contra charitatem, imò, & contra iustitiam, si illud alteri manifestet: unde damnum iniustum alicui contingat, sicuti peccaret, qui ostenderet locum, ubi aliquis est, qui ipsum vellet occidere.

Monopolium ex remotione aliorum vendentium

18. Si quis vi, vel fraude impediat importantes merces in Civitatem, frumentum, v.g. ut ipse solus vendat maiori scilicet pretio, quod tamen descendisset, si illi non fuissent impediti, peccat contra iustitiam, & contrahit onus restitutionis, ut ex se patet.

19. Si verò quis impediat solum precibus, & suasio, non peccat contra iustitiam, modo vendat iusto pretio. Ita Bon. *loc. cit. num. 4.* quia non facit iniuriam, si contra nec facit iniuriam ex communi sententia, qui sine vi, vel fraude suadet Testatori, ne alicui legatum, vel hereditatem relinquat. Quod autem hic sit censendum iustum pretium, dicam *mox ansum.* 21. præterea, an hic peccet saltem contra charitatem, ex dictis colligi potest.

Monopolium ex inducente penuriam.

20. Eadem ratione ex Bon. *ibid. n. 6.* excusari possunt ab iniustitia transferentes triticum, v.g. extra territorium, præscindendo à legibus id prohibentibus (quas non obligare sub mortali, nisi quando valde notabile damnum Territorio paritur, vel nisi quando alia prava circumstantia esset; inclinatur Reginaldus l. 13. n. 41. nec videtur

disentire Bon. de *ref. d. 1. q. 1. p. 1. num. 7. & 8.* sicut non possent domi illud occultare sic transferre, hoc est habere dominium seu rei, id est, de illa dispositione sine iniustitia possit, ut ei liber. Verum, hic etiam modo est pendendum, quodam sit iniustum pretium, modo peccetur contra charitatem modo iniustitiam, & 15. illud video eodem modo Monopolia esse periculosam, & ad iniustitiam valde vergentia: nam per se regulariter cavenda.

Pretium in Monopolio

21. Dixi n. 6. illud pretium esse iniustum, quod emittitur ab iniusta conventionem: Semper igitur ad hoc est, an pretium ideo crescat, quia vel ab uno, vel à multis coemptæ sunt, cum iniusta conventionem, nec tunc enim semper erit iniustum. Præterea quodammodo pretium postea ceteris determinabitur ab arbitrio solius venditoris, vel perinde ac si ab initio merces illam fuisset apud unum, clare iniustum est pretium. Ratio est, quia pretium debet taxari, vel frequentia temporum, ex abundantia, vel penuria rerum, ex necessitate earundem, & c. quæ cum nunc post illam tamen conventionem eadem sint, idem debet esse & pretium, verò carius.

22. Non est tamen cum privato quolibet, qui non consentit Monopolio, nec ex fraude, vel malo consilio dedit causam augmento pretii, sed cupulosè agendum, non possit recedere res suas pretio per malitiam auctoris, cum pretium auctum per iniustitiam iustum sit. Ita Reginald. alique cit. à Bon. de *contr. d. 3. q. 1. num. 11.* contra Filliuc. & Rebell. Non inquam ita, quævis auctum sit per aliorum fraudes, est tamen iniustum (ut supponimus) pretium commune, per fraudes, inquit, non meas, ad quas, cum ego non conspirassem, illas earum effectum pretii aucti tollere non obligat, ut contra obligantur, qui iniuste illas posuerunt: Et sane, si per hoc tracinia frumentum, v.g. fuisset distractum, unde de pretium auctum fuisset, quis condemnaret venditorem hoc aucto pretio? Ut item, si nescirem illum iniustitiam spiritum, & bona fide pretio illo iam communi vendiderem, quis nā ad restitutionem me obligaret? nec ego sciam, cum scientia ad iustitiam, vel iniustitiam pretii nihil addat omnino.

CAPUT VIII.

De eadem quarta Radice Restitutionis ex contractu particulari Mutui.

§ 1. Quid sit Mutuum.

1. Mutuum sic dictum, quia de meo tuū sit, est traditio rei consistentis in pondere, numero, & mensura, spe recuperandi statuto tempore tantumdem in genere suo. Ita Mol. Less. Bon. mox citandi, alique passim.

2. Dicitur primo, (Traditio) quia Mutuum non potest dici meri consensu, ut venditio; sed requiritur ipsa traditio, per quam transfertur rei mutuatæ dominium in mutuatarium, quod non facit commodatum, neque ex tura sua depositum, nam propterea, si, quod mutuatum ad fructificet, vel preat, mutuatario fructificat, peritque.

3. Dicitur secundò (rei consistentis in pondere, & c.) explicentur tres species mutui. In pondere, ut cum mutuator massa argenti. In numero, ut pecunia. In mensura, ut vinum, triticum, lac, & similia, quæ in lute l. 1. ff. de mutuo peratur, dicuntur recipere functionem, id est, ut una fungatur officio, vel vice alterius, ut unum vinum pro alio, & c. Vide Angel. v. *Vfura*, n. 36. Navar. in *Alia* cap. 13. n. 21.

4. Dicitur tertio (cum spe, & c.) ad differentiationem conditionis, venditionis, & c.

9. Dicitur quarto (statuto tempore) non enim

Gratitudo ex mutuo.

6. Ex dictis collige primò, licitum per se, & speculativè esse mutuantem, etiam antequam mutuet, rogare, vel excitare mutuatarium, imò, & cum illo pacisci, ut aliquid supra sortem impertiat ex mera liberalitate, & verè voluntariè: quia sic, nihil expectatur ex vi mutui. Ita Mol. d. 205.

7. Dixi tamen (verè voluntariè) nam si mutuantem nimis importunus, vel exprobrans ingratitudinem, vel quid simile, tunc mutuarius non daret gratis, sed ad recedendam vexationem, & ex timore, ne denuò mutuum obtineat, vel obtineat difficulter. Signa voluntariè traditionis vide infra, §. 7. n. 4.

8. Dixi iterum (ex mera liberalitate) nam prolium quàm periculosum est, ne, si hæc petitio, vel pactum sit ante mutuum, degeneret in obligationem! Nam propterea dictum modò est (per se, & speculativè) in praxi enim omnino explodendum est eiusmodi pactum, vel præcedens petitio, quàm vis signis, & imperfectis verbis insinuata; quia hæc in praxi notant obligationem, &c. Quòd si in eas pactum obligans mutuatarium, ut omnino det aliquid ex gratitudine, clara est usura, ex Laym. lib. 4. tr. 10. de Simonia, cap. ultimo, §. 2. num. 8. & 9. quia clarè superaddis obligationem, & meritò Valentia, t. 3. d. 3. q. 2. i. p. 2. docet esse illicitum, in mutuo petere, quasi ex iustitia, amorem, & benevolentiam, quia ex mutuo non debetur amor, nisi ex debito morali, & libero, non ex obligatione; multò igitur magis crit usura mutuari cum pacto, ut mutuarius frequenter suum molendinum, ut erat à tali officina merces, &c. quia hæc essent gravamina supra sortem.

Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex Charitate.

9. Colligo secundò: An liceat pacisci, ut mutuarius solvat, seu faciat, quod debet, ex Charitate. Medicus, verbi gratia, ex Charitate debet mederi pauperi infirmo, si non sit alius, qui medeatur; Medico igitur huic licetne possumus dare mutuum ea lege, ut ultra sortem ei pauperi opem ferat? Respondeo, licet ex Molina, d. 309. Caranuel, lib. 2. Theol. g. moral. n. 736. illicitè, & iniuste ex Navarr. lib. 3. cap. 2. num. 353. Ratio huius est, quia sic adderemus onus ex iustitia, cum antea solum fuerit ex Charitate. Ratio Molinae est, quia, cum Medicus absolute mederi debeat, non iudicatur moraliter superadditum ipsi esse onus novum. Vtrumque probabile.

Mutuare cum pacto, ut fiat quod debetur ex Iustitia, Pbi.

An liceat Christiano dare Turcis ad usuram.

10. Sed quid, si pactum sit, ut fiat id, quod ex Iustitia quis debet? Debet, v. g. Petro tibi 50. potène illi mutuare alia 50. cum pacto, ut solvat centum? Respondeo posse. Ita Molin. lib. Dicatill. l. 2. de inst. tr. 10. d. 2. dub. 3. num. 82. quia tunc non petis illa 50. ex vi mutui, sed ex vi Iustitiæ ante mutuum; Hinc addit Navarr. lib. num. 146. te posse mutuare cum usura ei, cum quo bellum iustum geris, sicut enim vi, & bello illum spoliare potes ita, & usaris.

11. Quædam Matrona subministrabat hinc Panormi, pecuniâ cum usura Turcæ cuidam, prætextu, quòd in Turcas nos iustum bellum habemus, ut illi nescio quis Confessarius posse insinuaverat. Profectò si Confessarius indoctus fuit, erravisse mirum non est: si doctus, Navarræ dictum de buit expendere: qui de hostibus loquitur, quos mutuarius spoliare potest, non verò de his Turcis inter Christianos sub captivitate degentibus, in quos nulum bellum iustum habemus, cum pertineant, dum sunt captivi, ad Communitatem nostram, non verò ad Communitatem Turcarum. Potest quidem ex Filliuc. Caiet.

Azor. apud Dian. p. 7. tr. 7. res. 1. i. captivus Christianus Turcæ suo Domino aliquid furtim accipere in compensationem sui famulatus, adimplereque libertatis: & verè probabiliter, ex Molin. Less. Machad. quos citat, sequitur ibi. Diana, & alij p. 5. tr. 13. n. 6. aliquid solum, sed etiam tem, cuius est hostes hos cōmunes debellare, & spoliare, qui mavult ea Turcarum bona, ad quæ dictus captivus lus habet, esse apud Christianum, quàm apud Turcam inimicum: quare ex hoc titulo, quilibet Christianus etiam non servus, poterit ibi apud Turcas existere, & scindendo ab alio inconvenienti) usuris eos spoliare, verò quoad Turcas apud nos convenientes, sicut in causâ libertatis, nec causâ præfunt pte Principis voluntatis ab iis aliquid surripere potes, unde te Principis furtim paret, si quid illis auferres: ita nec poteris ris, vel quibuscunque fideis contractibus rei familiaris detrimentum illud afferre.

Mutuare cum pacto aliquid faciendi, &c.

12. Colligo tertio: An hic contractus sit licitus, & tibi mutuum sub onere, quod iusto pretio colas agros. Secus enim, & alij apud Dicatill. l. 2. tr. 10. d. 2. n. 20. approbant hunc contractum, probantque communi praxi, quâ Doctores dant mutuas pecunias Rusticis, cum pacto, ut agros ipsorum Dominorum colant, & profectò nō video, quâ ratione liberari id possit, si illud non addas) b) usurarius enim aliud gravamē preter sortem addidit: liberari igitur debet ex Caran. l. 2. Theol. num. 743. solum ex compensatione gravaminum. Dominus enim privat se sua pecunia, & subit gravamina sua. Primò, ut non repetat pecuniam ante tempus, quo solent colerem, si indigeat. Secundò, ut non addat alios, rusticos, quos possit ad agros colendos. Adde & tertium, quod se obligat Dominus ad dandum reliquum pecuniæ, & ad illam pecuniam invenientiam, si forte ea renigē scilicet defraudat Rusticum promissore. Si ergo Dominus hæc gravamina subit, non erit iniustitia illud onus colendi agros rusticum obligare.

De intentione lucri supra sortem ex parte unius tantum ex contrahentibus.

13. Si tum mutuantem, tum mutuatarium intendat, & recipere dictum lucrum ex vi Iustitiæ, utroque potest, & vel d ex alio titulo, neutrum delinquit, tam ex dictis. At insurgunt adhuc duæ difficultates. Altera: Si mutuatarius det tanquam ex Iustitia, mutuantem verè, & sine dolo ignorans talem dantis animo, accipiat, tanquam traditum ex liberalitate, vel contra mutuatarium det ex liberalitate, sed mutuantem illum non nescius, accipiat tanquam ex Iustitia, quid in conscientia sentiendum?

1. Respondeo ad prius: Mutuantem ex illa ignorantia nequaquam peccavit, nec eadem durante, lucrum acceptum restituere debet: At si sciat, statim debet restituere. Ratio est, quia cessante ignorantia, cessat bona fides, consequenter cum non adsit titulus iustus, succedit onus restituendi. Quòd si inveniat illud expendisse, restituit ex Molin. d. 306. Less. l. 2. c. 20. n. 4. id, in quo factus est ditor, nam si in nullo factus est ditor, ad nihil tenetur, quia totum bona fide consumpsit. Respondeo ad posterius: Mutuantem, licet ad nihil teneretur ex accepta, verè adest iustus titulus retinendi, qui est donatio liberalis: at quia illum ignorat, peccat conscientia erronea, & demque persistente, obligabitur ex eadem ad restitutionem; Verum si veritatem cognoscat, & restituere poterit, & repetere, si dedit; Quòd si expendiderit, bene fuisse pensum, poterit item reputare. Sicut si furatus sit pecuniam, quem deinde cognoscat esse tuam, tuos erit pretio enim illa fuit solum formaliter iniusta, non materialiter, quod requiritur ad patiendam veteram obligationem restituendi.

15. Altera Difficultas; Si mutator dubitet negativè, an mutuatarius licetum dederit supra sortem liberaliter, an ex vi mutui, tenebitur ad restitutionem? Respondetur, tenebitur. Ita Med. de usur. q. 5. c. 3. quia in dubio potius est ius innocentis, & Domini rem suam, certò possidentis, nam tametsi supponamus, lucrum iam esse in manu mutuantis, tamen hæc possessio est materialis, seu, ut vocamus, naturalis, si quidem possessio civilis, & vera est apud mutuatarium, donec constet de vèro titulo mutationis domini.

16. Signa autem, quòd liberaliter, & verè gratis aliquid donetur, vel donatum fuerit, sunt. Si mutuatarius licetum acceptum, & mutuatarius nihilominus sponte iterum donet: si idem mutuatarius sit dives, liberalis, & magnificus: si in dando lucrum, non præferat utilitatem, vel molestiam, præsertim quando idem mutuatarius non sperat iterum ab eodem mutuatante simile mutuum. Contrà si mutuatarius sit pauper, si parvus, si avarus, si molestiam præferat, si conqueratur cum amicis de licentia dati lucri, si sint conjecturæ ipsum moveri ad donandum lucrum, ne iterum peteret mutuum repellatur, & accutur non vulgaria in dicia involuntarij. Lege Dicat. lib. 2. tit. 10. d. 2. dub. 13. facit hæc quod dixi supra, tit. 2. §. 2. n. 35.

§. III. An ratione damni emergentis, & lucri cessantis liceat quid accipere supra sortem?

Quandoquidem licere iam supponimus ferè omnes. Molin. d. 315. Lessl. l. 2. cap. 20. Bon. de cognit. d. 1. §. 1. & innumeri Doctores citati à Dicat. l. 2. tr. 10. d. 4. n. 159. conditiones solum requisitas afferamus

Tres conditiones quoad damnum emergens:

1. Prima, ut certò sit damnum tibi eventurum, vel eventurum rationabiliter timeatur, nec impediri possit. Ita Caiet. l. 2. q. 18. art. 2. Navarr. in man. c. 17. n. 111. Dicat. l. 2. dub. 7. n. 1. 87. si enim habeas aliam pecuniam vel amicum, qui illud damnum possit impedire, cur tribus mutuo?

2. Secunda, ut id mutuatario manifestò dicatur; fortasse enim nollit cum hoc onere mutuum accipere; si ergo tacitas, iudicaris condonare, sufficere autem puto, si fiat pactum de lucro supra sortem, nec enim est necesse, ut explicetur explicite hoc lucrum esse propter damnum. Dicat. l. 2. n. 188. Castro Pal. de inst. comm. d. 4. p. 15. Ratio est, quia iam sufficienter mutuatarius consentit ad illud onus: erit tamen bonum consilium explicare, neque usurarius condemnaris sufficere, item puto, si te quis, v.g. Rex cogat ad contrahendum: sic Salom. & alij citati à Salas, dub. 18. n. 5. Coactio enim illa est implicitus consensus ad omnia damna, quæ alter contrahens patitur. Idemque dic in lucro cessante.

3. Tertia, ut iuxta, damnum, seu damni periculum æquale pretium detur. Cum autem incerta plerumque sit quantitas damni, quod ex mutuo alteri dato eventurum tibi sit, pendat, omnino consideratis, vir expertus iuxta modum dicenda n. 14. hic proportionaliter applicanda, quænam quantitas pretij sit statuenda.

Ex his collige sequentis dubij solutionem: Ego tibi mutavi centum, ea lege, ut propter damnum mihi verè emergens, reddas centum, & decem, potesne tu mutare hæc eadem centum, vel eorum partem alteri tertio ut ab illo recuperes illa decem, vel partem eorum, quam mihi debes?

4. Respondeo; Dic mihi, si ego tibi vendidi equum, v.g. iniuste centum, potesne tu equum alteri tertio iniuste vendere, ut excessum pretij, à me tibi ablatum, recuperes? Respondebis, distinguendo: Si equus in mea manu, quia illius curam gessi, melior effectus est, unde centum valeat, postum, sedus nequaquam, quia, si iniuste ego à te traxerim, iniuste me alium tractare fas non est. Rectè respondisti, nam simili quadam ratione Pars I.

ne ego propositæ dubitationi responsum dabo, cum Salas dub. 6. aliisque ab eodem cit. si supponas primo propter mutuum, quod tu das tertio, emergere tibi aliquod damnum ab hoc tertio: ut si ideo accipias ab alio mutuum, quia huic mutuum das, potes illud damnum, quod tibi emerit, & ad quod hic consentis, ut supponimus, exigere. Verum, si supponas secundo nullum tibi emergere damnum ab hoc tertio mutuatario, non potes eo solo prætextu, quòd vis rescire damnum, quod ab alio, seu à me passus es, vel patieris. Ratio utriusque dicti est, quia, quando quis patitur damnum à mutuo, quod alteri confedit, iustum est, ut illud hic alter rescariat, quia illius damni est causa, iniustum verò, si non est causa. In prima suppositione mutuatarius ille tertius est causa illius novi damni, ergo solvet iuste. In secunda verò non est causa illius tui damni, cur ergo solvet?

De damno emergente ex mora.

7. Illud addere operæ pretium hic est, quoniam mutuatarius non solum debet solvere damnum emergens toto tempore mutui, ut diximus in secunda conditione, sed æquum pariter est, ut si ipse in termino præfixo non reddat, & post illum terminum mutuantij aliquod damnum necessariò sequatur (si enim voluntarie, ipsi mutuantij imputetur) æquum, inquam, est ut illi rescariatur. Dubitabis, an adveniente termino hoc præfixo, opus sit monere debitorem de damno hor, quod tibi creditori incipit deinceps insurgere? & idem de lucro cessante. Memini me de hac re universim superius nonnulla dixisse. cap. 2. §. 6. n. 3. & n. 10.

8. Respondeo, negant esse necessarium, Navarr. c. n. 51. Petrus Navarr. l. 3. de rest. c. 2. n. 278. Dicat. lib. 2. de inst. tr. 10. d. 7. n. 188. quia ex iure l. magna, C. de contr. stipul. Dies interpellat pro homine. Affirmant Angel. v. supra 1. n. 20. Caiet. 2. 2. q. 78. art. 2. Azor. p. 3. lib. 5. c. 4. q. 3. quem citat, sed non sequitur Diana p. 1. tr. 8. ref. 87 faciunt quæ dixi, ex de Lugo supra, c. 2. §. 6. n. 3. & 10. ut scilicet sic debitor ponatur in mora, nam fortasse, si de novo hoc onere admoneatur, omnibus viis illud extinguere sataget. Nec obstat prædictum Ius, quod solum loquitur (aiunt) de forte, & de lucro convento, non verò de quocunque possibili, & consequenti.

9. Dico, probabilius esse, debere omnino debitorem admoneri (excipe consuetudinem Mercatorum, de qua mox num sequenti.) Ratio est iam dicta ab affirmantibus. Et insuper, quia si debitor non admoneatur, merito creditor iudicabitur velle condonare illud subsequens damnum, de quo mentio nondum facta est, nisi forte in genere. & solum tacite ex universali quadam ratione, quòd quilibet velit suis rebus lucrari, si potest: quæ consideratio tam universalis, & indefinita non videtur sufficere, ad ponendam obligationem tam certam in Debitore.

10. Sà, v. Mora, n. 2. fine, de hac re sic breviter habet: Obligatus ex delicto semper est in mora. Qui autem sine delicto, non potest, aut diffice potest, aut aliqui causa iniuste excusatur, putant quidem cum his sentit Mol. d. 315. quam citat, sed non sequitur Castro Pal. de inst. comm. d. 4. p. 15. n. 12. non esse in mora, adeoque non teneri ad interesse ratione mora, nisi ex pacto, vel appositione pænæ conventionalis si tali tempore non restitueret, aut impotentia culpa eius accidisset. Hæc ille, lege item Dianam part. 1. tr. de Con. ref. 43. Possè autem poni in contractu mutui, vel etiam aliis contractibus pactum, seu pœnam hanc conventionalem de solvendo aliquid, solum ratione moræ, quamvis non addit titulus ullus damni emergentis, vel lucri cessantis, videtur hic supponere Sà de quo tamen superius, c. 7. §. 7. n. 29. & 30. nos diximus, ubi addidimus ad solvendam eiusmodi pœnam, requiri sententiam Iudicis, & nunquā obligare, si mora fuit sine culpa.

Dixi n. 9. (excipe consuetudinem Mercatorum) propter illud quod Sà, sic ibidem addit: Alij putant qui non solvit tempore debito etiam sine culpa in mora esse: quæ mihi opinio videtur Mercatorum usu recepta. Hæc ille. Quæ

1 i 3 consuetudo

consuetudo ubi introducta est, servetur, quia est rationaliter introducta, siquidem Mercatores solent negotiari & lucrari continuo: sed quoad praxim puto facilius introductam fuisse hanc consuetudinem, quando Mercatores dant mutuum, quam in ceteris contractibus, quia Mercatores regulariter intelliguntur pacisci cum recipientibus ipsorum actuali pecunia mutuum de quoque damno, etiam post terminum solutionis eventuro, quod non est in aliis contractibus.

Illud recte notat Pasqualigus, creditorem acceptantem solutionem partis debiti censei liberare debitorem a mora, sibi enim, eam partem acceptando, praesudicat; nam, dum partem acceptat, videtur implicite pecuniam morae, & quodcumque interesse ratione morae habitum remittere.

Tres Conditiones, quoad lucrum cessans.

11. Prima conditio ex Dicastill. lib. 2. de iust. tract. 10. d. 2. dub. 5. num. 167. ut aliquid accipias ex eo capite, quod ratione mutui tibi lucrum cesset, est, ut ea pecunia esles negotiaturus, & re vera aliquid lucraturus. Nota illud (ea pecunia) si enim alia, cur huic mutuae imputas? Quid, si hanc destinasti negotiationi, & aliam otiosam habes Domi? Respondeo, Tunc potes exigere lucrum cessans, sic Arrag. 2. 2. quast. 18. art. 2. Val. tom. 3. d. 5. q. 20. p. 2. quia de facto hac fructificatura erat, non alia. Quid si ita dispositurus sis? Vellem (& utique possem) meam pecuniam negotiari, nisi essent, qui mutuum peterent: seu quod in idem recidit. Nolo applicare, quamvis utique possem, hanc pecuniam ad negotiationem, quia volo mutuae illam forte petitis. Respondeo, quamvis per hanc conditionem voluntatem non videatur pecunia negotiis destinata, sed destinanda: unde videatur tunc non posse accipi lucrum supra sortem. Tamen adhuc posset doceo cum Lessio, lib. 6. c. 20. d. 7. num. 90. & 95. & Maldero, apud de Lugo tom. 2. de iust. d. 25. sect. 6. §. 1. num. 44. quando lucrum fuisset de proximo, & non solum remote habendum: id addo, quia remota lucra non ponuntur in consideratione; vide Bossium tom. 2. mor. tit. 25. d. 2. 12. licet non negem esse periculum palliandi usuram. Ratio autem, quod tunc possit, est, quia verè tibi cessat lucrum ratione mutui.

12. Secunda conditio, ex Dicast. l. c. num. 170. ut id omnino mutuatario explicetur: nam fortasse mutuum is nollit sub hoc onere. Excipe, nisi cogaris ut modò dixi n. 3. sine.

13. Tertia, ex eodem ibid. num. 172. ut servetur aequalitas; ne scilicet plus accipiat, quam sit lucrum cessans. Hinc primò, deducenda sunt expensae, quas feceris in negotiatione illa. Hinc secundò, quando lucrum est dubium, vel sub periculo, vel quando, tu non eras in voluntate firma negotiandi, cum nescires occasiones superventuras, valde minus accipere potes, idque iudicio experti. Hinc tertio, longitudo, vel brevis temporis, sub qua fortè praefigitur redditio mutui, multum prodest, vel obest ad decernendum lucrum: nam brevior tempore producta negotiatio minus fructificat, quam longiore.

14. Ob hanc ergo lucri incertitudinem, tribus modis pacisci cum mutuatario poteris. Primò, determinando nunc lucrum tuae negotiationis tantum esse. Id, quod expertus poterit decernere, iuxta naturam negotij, opportunitates sese offerentes, pauciores expensas, & similes circumstantias: sed deinde, quodcumque evenierit, erit in hoc taxato lucro standum; quia par fuit periculum. Secundò, si fiat pactum, ut tantum detur, quantum alij Mercatores, in simili negotiatione, lucrati fuerint. Tertio, si fiat pactum indeterminatè, ut tantum detur, quantum ipsi mutuatanti cessabit de lucro: & in his duobus modis similis erit determinatio, nam dabitur, quantum Mercatores in simili negotio lucrati sunt.

Si ex mora solvendi cesset lucrum mutuatanti, idem dic, quod modò diximus n. 8. & n. 10.

Laboris aestimatio.

15. Tres supersunt Difficultates. Prima: An actio laboris, quam perferre aliquando debet, ut lucrum ex tua negotiatione forte laboriosa conquiritur, deduci? Varij varia. Illud mihi certum est, & nunc re sufficere regulariter non esse deducendum, nisi per aliquam partem iudicio prudentis. Ita Less. l. c. d. 2. num. 98. lege item Salas dub. 20. num. 12. Sorum de q. 1. art. 3. Rebell. Reginald. quos citat, sequiturque Dicast. l. c. n. 178. Ratio probans, & explicans hanc sententiam est, quia homo communiter vult potius laborare lucrando, quam otiosi etiam sine lucro; ergo cum labor involuntariè illi cesset, non est is privandus lucro, quod reportaret ab eo labore relicto propter tuam fam. Sic pauper attifex vulneratus ab inimico, cum quidem, dum jacet in lecto, sed mallet laborare, & lucrari: nam propterea inimicus lucrum cessans debet reddere ei, quamvis otiosi. Ex alia parte, quia nemo homo est communiter qui cessationem notabilis laboris non emeret aliquo parvo pretio, ideo hoc parvum pretium erit deducendum.

Lucrum cessans anticipato sumptum.

16. Secunda Difficultas: An Mutuatari liceat lucrum quod ipsi cessabit, sumere nunc ab ipso initio mutui? g. mutuat tunc quis centum, speratque decem accipere ex lucro sibi cessante: potestne licite nunc sibi sumere ea decem? Respondeo, nequaquam: Ita Medina de usuris, quast. 3. §. septima conclusio. Dicast. l. c. n. 174. & h. seg. Ratio est, quia sic non mutuat centum, sed nonginta, & sic non potest lucrum accipere ex integro mutuo centum autorem.

17. Tercia autem lib. 2. de decalogi, mor. n. 755. tollit hanc difficultatem: Fiant duo contractus, alter mutuationis, alter venditionis, & sic poterit mutuanus sumere nunc decem, si mutuum octo, vel sex. Explico: Mutuanus nunc mutat centum aureos cum spe, ut recipiat hinc ad annum ex lecto lucro, praeter sortem, alia decem. Vendat nunc anticipat hanc spe denarij lucri ipsi mutuatario, quae spes valeat, v.g. omnibus ab experto viro expensis, sex vel octo aureis, nam statim nunc poterit sine labe usurae hos sex vel octo aureos, sumere non quidem ex vi mutui, sed ex venditionis sperati à se lucri, & venditi mutuatario.

18. Lessius lib. 2. c. 20. dub. 11. n. 100. ab eadem difficultate sic se liberat: Mutuet quis tibi centum, ita ut mutuum interesse solvas 91. at 9. sint interesse, nam mox haec reddere mutuatanti potes sine ulla ipsius iniuria pro interesse debito illis 91. tunc enim tu mutuatarius non solvas centum ex ipsa summa mutuatata cum interesse, sed ex alia, pacto plus equo non gravaberis. Dices, gravabor ex co, quod anticipato solvo quod nondum debeo. Responderem pro Lessio: At certò debebis, & ex alia parte molesti dandi nunc, quod debebis postea, compensari sufficere videtur ex eo, quod mutuanus gratis mutuat tibi, sine interesse illa novem.

19. Azor. p. 3. lib. 5. c. 5. q. 3. eandem difficultatem tentat eludere: Mutuet Titius centum Caio cum pacto, ut Caius reddat quinque pro interesse: mox Caius de Titio aliquid aliud, quod aestimetur quinque, v.g. certam portionem olei, vini, frumenti, &c. Nam tunc non committitur iniuria, quia hac committeretur, si illa quinque detraberetur à centum mutuatatis: at nunc illa olei, vini, &c. portio non est pars pecuniae mutuatatae.

20. Ex his tribus modis primus, & secundus apprehenduntur, nam si sincerè exhibeantur, nihil continent iniquitatis: Tertius verò omnino reprobetur, quia illi olei, vel vini portio, licet physice non sit pecunia, tamen æquivalenter, unde meritò tunc non dicemus mutuari centum, quandoquidem, propter illa centum, solvitur aestimatio aurorum quinque, quamvis in illa materia,

*Lucrum cessans ex contractu explicite iniusto, sed
in isto impeditur.*

21. Tertia Difficultas est: An qui bona fide contra-
ctum usurarium, seu alias iniustum celebravit, ignorans
esse talem, possit lucrum exigere: quatenus si iniusti-
tiam advertit, alio modo non iniusto cum eodem, vel
cum altero contraxisset. Contraxisset, v. g. vel per con-
tractum loci tatis, cum assentione sortis, & lucris, cuius
contractus iustitiam, hic supponimus, & videri potest
apud Doctores, Bonac. de contr. d. 3. q. 3. p. 11. num. 2. alios
cit. Mol. d. 47. Dicat. l. 1. tr. 10. d. 2. n. 4. §. 38. Val. Navar.
aliqui; Dian. p. 1. tr. 8. ref. 30. contra Azor. Fill. Sor. Di-
cunt. lib. 1. de rest. tract. 10. disp. 2. dub. 2. vel per contractum
emphiteutis frumentorum, seu similibus iuxta metam ta-
stantiam, de quo superius fusè disputavimus, vel per con-
tractum iusti Cambij, vel Constitutionis census annui,
vel per similes.

Respondeo, id quamvis in praxi non sit facile consu-
tum, tamen Lessius lib. 2. c. 20. §. 205. probabilis putat
iuste posse, quando mutuans expressit se velle contrahe-
re omni meliori modo, quo potest. Immo d. v. fura, §. 8.
quem sequitur Tannerus 2. 2. q. 4. d. 7. d. 3. §. 9. Dian. p. 1. de
contr. ref. 47. de Lugot. 2. de iust. d. 2 §. 5. id est, si mu-
tuans scit, non verò si ignorat contractum illum iniustum,
benignius loquuntur, & absolute posse concedunt; Profe-
cto si sic habet: Qui facit contractum usurarium bona fide
credens iustum, potest tantum lucrum retinere, quantum ac-
quisivit aliqui per contractum licitum. Ratio potissima
(tam alias vide apud citatos) potest esse, quia mutuans
cum bona fide procedit, & non est dispositus ad exercen-
dum usuram (quam certe dispositionem nemo mediocris
conscientie habere præsument) implicite contrahit cum
voluntate non committendi usuram, & cum voluntate
habendi lucrum; ergo contrahit cum voluntate contra-
hendi iusto modo possibili, hoc enim totum involvitur
ab illa bona fide, &c. Cum igitur ex alia parte iam mu-
tuans consentiat ad id totum, quod petit mutuans,
adicit ex utraque parte sufficiens, & iustus contractus,
etque actualis consensus, nec solum conditionalis: Nec
alio modo iusto contraxisset, si hunc iniustum cognovisset
etque conditionalem certe non sufficere ad iustifican-
dum lucrum omnes fateantur: quia conditio nihil ponit in
esse: si ergo adest sufficiens utriusque voluntas, adicit,
quod necessarium erit ad iustè lucrandum.

22. Nec obstat primò. Quòd damnum hoc rescinden-
dum debuit antea debitori manifestari: non obstat, in-
quuntur satis enim illi fuisse notificatum censetur, cum ab
illo mutuans lucrum illud supra sortem petat.

23. Nec obstat secundò. Quòd possit idem fieri ab eo,
qui mala fide contraxit per contractum cognitum usura-
rium, non obstat, inquam, quia neganda est sequela.
Qui enim bona fide eo modo contraxit, implicite vult
bono modo contrahere: At qui mala, iam voluit con-
trahere pravo, non autem recto modo.

Dices: At si scivisset bonum modum, hoc bono mo-
do contraxisset; Ergo vitialem & implicitum consen-
sum habuit ad hunc bonum modum. Respondeo, nego
consequentiam; Cum enim conditionalia nihil ponant
in esse, & ex alia parte is expressè malo modo contra-
here voluit, non est attendendus ille conditionalis con-
sensus, sed hic absolutus, qui verè affuit. Quare non pla-
cet Vericilli tr. 4. q. mor. 2. num. 1. qui contrarium docet.
Nam etiam dato, sed non concessio, quod speculative id
posset defendi: tamen à praxi est omnino repellendum:
cum enim nullus sit contractus usurarius, qui non po-
tuerit vel cum hoc, vel cum alio contrahente celebrari
aliquo tandem recto modo, iam in praxi omne iniustum
lucrum ex usurario contractu conquisitum, è medio tol-
letur.

24. Nec obstat terciò. Quòd in venditione, locatione,
& censibus fieri simile quid non potest: inquit enim po-
tè à Petro, v. g. petere plus, quam decem, si pro decem,

pretio nimirum infimo rem eidem iustè vendidisti, vel
ultè locasti, quamvis, si pretio summo vendidisses, etiam
iustè vendidisses, non obstat, inquam, quia in casu hu-
lus objectionis emptor, seu conduens contrahit cum
hac persona, quæ non consentit nisi ad pretium con-
ventum, & non ad aliud. At in casu nostro mutuata-
rius jam consentit dare tantum lucris, & solum per con-
scientiam erroneam, hoc apparet iniquum: cum ergo
deposita erit conscientia erronea, poterit mutuans, quasi
per compensationem sibi retinere lucrum, quod alias
iustè accepisset.

25. Immo ex venditione, vel locatione confirmari
potest doctrina, de qua disputamus. Sit, qui vendat
seu locet bona fide rem plus, vel minoris iusto: valeat
decem, v. g. sed vendat, locetve duodecim, vel octo, sta-
tim, atque apparet hunc contractum esse iniustum, po-
terit, abstrahendo à liberali donatione, immò debet
reduci ad iustum. Cur igitur idem non sit in casu nostro
ut sicut ibi v. luti reformatus contractus, quia implicite
semper intelligitur venditio, vel locatio facta sub pretio
iusto, ita in nostro casu recedatur contractus, quia pro-
pter bonam fidem intelligitur factus alio modo, hoc est,
iusto: hæc quoad sententiam Emman. Sà dubitare suffi-
ciat; & de qua Lessius lib. 2. cap. 20. num. 110. ait, non
esse permittendum, ut quis sic contrahat absque expresso
titulo, ob quem lucrum petat, vel nisi expresserit, se velle
contrahere meliori modo, quo potest. Sanum certe
consilium.

26. Inquires: Sicuti post initium prædictum mutui
contractum cum prædicta virtuali intentione, licet vi-
detur lucrum accipere, licet tunc ab initio his duobus
modis contrahere: Primò: Do tibi centum, ut omni meliori
modo, quo iustè possim ultra sortem lucrum à te reportem:
Secundò: Do tibi centum, ut ultra sortem lucrum à te re-
portem.

27. Respondeo ad primum: Non esse hunc contractum
improbandum: immò hanc esse sententiam Lessij,
iem dixi n. 21. & n. 25. nisi tamen ex eo capite infirmetur,
quod n. 29. & 30. mox explicabo. Ratio est, quia sub illa
clausula (omni meliori modo, &c.) iam implicite fit con-
tractus iustus, & excluditur iniustus.

Respondeo ad secundum; id triplici modo fieri pos-
set. Primò, si advertas ad bonos titulos damni emergen-
tiss, v. g. vel lucris cessantibus, &c. ex quibus lucrum supra
sortem acquirere iustè posses. Secundò, si advertas nul-
lum titulum bonum adesse. Tertiò, si adest quidem bo-
nus titulus, sed tu præscindas: nihil scilicet cogitans de
iusto, vel iniusto titulo.

Dico: Primum modum esse licitum: Secundum illicitum,
& usurarium, quæ duo patent ex dictis: At tertius
modus, quia nemo est censendus delictum committere,
nisi expressè confet, indicandus erit etiam licitus, sal-
tem regulariter: qui enim hoc tertio modo contrahit,
implicite bonum titulum involvere præsumitur: quare
nisi ex mala conscientia, & prava consuetudine mutuan-
tis sub usura, aliud colligitur, voca hunc contractum
bone fide factum, pro quo recurrat Doctrina jam hæte-
nas à Sà tradita: Duo Muliercularum contractus mutui
discrepantur, &c.

28. Quæ à n. 18. diximus, nisi in uno explicentur, an-
sam possent afferre labendi, ut his superioribus diebus
accidit cuidam aliàs doctissimo Theologo; Is cum abso-
lute nobili Viduæ concessisset, posse decem pro centum
in anno recipere ex dato mutuo, re deinde bene perpen-
sa, necessum fuit eandem admonere, ut lucrum receptum
restitueret; an ex quodam capite aliquam partem dicti
lucris potuerit retinere, intelliges ex infra dicendis §. præ-
sertim §. n. 19.

29. Explicatio est hæc: Diximus tunc posse lucrum
iustmodi sumi, quando mutuans, si non fecisset hunc
contractum iniustum, fecisset utique iustum, vel socie-
tatis, vel metæ, vel cambij vel census, vel similis. At verò
si mutuans nullum contractum ex iustis fecisset, lucrum
reportare posse, nunquam diximus, reportaret enim

propter similia connexa, quàm tua, quæ futuro tem-
pore à te solvetur.

1. Caraniel, lib. 2. Theolog. mor. d. 14. num. 802.
unde etiam num. 765. plerumque benignis, & interdum
inde etiam magis hic scrupulum iniecit, ita quia cum, qui
terre fecit fore, ut nullo modo pecunia, quam alteri mu-
tuat, indigeat, nihil iuste posse supra sortem exigere,
quia tunc nullum tibi gravamen imponit, at quod nullum
est damnum, non habet, cur utilitatem aliquam sep-
paret. Hæc, inquam, &c. Verum, si probabilis est hæc
sententia, quando prævidetur indigentia, quam
posset Caraniel. ibid. num. 766. amplectitur, dicendum
consequenter erat, aliquid, licet minus semper accipi
posse, quia nunquam in praxi verum est, ut ipsemet
inveniat dicto num. 802. nullum sic gravamen imponi:
semper enim timentur indigentia casuales, & pericula
inopinata: immò ipsa promissio non repetendi, verbi
gratia, per annum, est novum gravamen pretio aestima-
bile, si promissio tibi quid vendendi, quando volue-
ris, ut iam dictum est.

2. Confirmari potest tertio: Quæritur aliqui, An
possim licet mutuo, verbi gratia, centum Petro, &
lego, ut si ego vivam usque ad annos decem, ipse mihi
anno decimo reddat ducentas, si vero decem
annos, quasi decem pro singulis annis; si vero decem
annos non pertingam, nihil proflus, sed sortem qui-
dem reddat? Et, si, et neget Sylvest. v. 1. quæst. 36.
& 37. quia id esset lucrum ex mutuo, concedunt ta-
men recentiores apud Dianam, par. 7. tract. 9. ref. 71. &
Sylvest. Barthol. à S. Paulo, in spec. Conf. d. 12. quæst.
51. Est enim lucrum ex contractu innominato: Do ut
des, & veluti ludus paris periculi. Non est igitur no-
vum, transire mutuum in alium contractum ratione ali-
cuius prædicti pretio aestimabilis. Quare, si ego sub-
eo periculum, ne inopinatim adfit casus, quo ea pecu-
nia ego indigeam, vel indigeat amicus meus, cum in-
ter mutuatarios certo sciat, se in omni supervenienti
casu, sine foris sine per annum uti posse pecunia mea,
quoniam non repetere promisi: cur esse id pretio aestima-
bile non sit iudicandum?

3. Equidem video hæc sententiam usurarum periculo
subesse, & insuper esse difficile statueri, quantum possis
pro hac promissione requirere, quod iam mox num. 17.
queramus, tamen, an sit probabilis tum propter eius
difficultatem, tum propter rationes iam allatas, & solu-
tiones in contrarium mox afferendas, ultima sit apud sa-
pientes licetorem aqua sententia.

4. Superest ergo, ut pro cunctis videamus, quo modo
rationes contrarias, hoc est, ad rationes quibus sen-
tentia responderi possit. Prima ratio est, quia sic ex
mutuo mutuo posset exigi lucrum, prætextu, quod non
est in mutuo, sed ex vi promissionis exigatur.

Responderi potest, negando sequelam, ut mox num.
12. clarius explicabo.

5. Secunda Ratio, quia sic pro longiore tempore
posset plus exigi; si enim propter promissionem non
repetendi mutuum, pro uno anno, accipis duo, verbi
gratia, pro duobus annis, poteris quatuor, at omnes
tunc tempus vendere, usurarium esse.

Responderi potest, negando sequi, plus posse exigi
pro longiore tempore absolute, concedendo esse quid
moderatum plus, vel minus ex alio capite, quod ali-
quando consequitur ad longius, breviusque tempus.
Recolendum est id, quod supra per aliam occasionem
dictum est, in diuturniore tempore maiora sublatere
pericula, & onerosiorem esse meam promissionem
repetendi, quàm in breviori.

6. Tertia Ratio cæteris fortior, est, quia obligatio
non repetendi mutuum pro aliquo certo tempore, est
imbita in ipsa natura mutui: qui enim mutuat, pro
aliquo tempore mutuat, atque adeo si eam datio mutui
est donatio liberalis, ita necesse est, ut sit id, quod est
de essentia, seu naturæ mutui, hoc est, ut sit liberalis
viam obligatio dicta non repetendi pro certo tempore

11. Responderi potest, sic distinguendo: Obligatio
non repetendi mutuum pro aliquo commodo tempore
est imbita in natura mutui, concedo antecedens.
Obligatio non repetendi pro toto, & quocunque
tempore, quo inquam potest, est imbita
in natura mutui, nego antecedens. Colligo ex Di-
castilli. lib. 2. de iust. tract. 10. disputat. 12. num. 31. & 32.
& alibi. Tempus igitur aliquod est imbitum in mutuo,
& non determinatum, sed determinandum ex variis
rebus, personarum, temporis circumstantiis. Tempore,
verbi gratia, penuriae, si tu pauper mutuas modicum
farinæ, tempus imbitum huic mutuo, intelligitur una
vel altera hebdomada, & fortasse minus: at tempore
abundantiæ, etiam mensis; quod si sis dives, & mutua-
rius sit rusticus inops, erit etiam annus, seu donec
tritium ex sua tenui segete is recolligat. Quare, si mu-
tuas per tempus aliud, seu longius à prædictis, erit
quid extrinsecum mutuo, & illud subire novum onus,
& vendibile.

12. Quarta Ratio: Quia sic mutuum non differet à
Precario. Precarium enim est, quando rem commodas
ea lege, ut possis repetere, quocunque volueris. Com-
modatum verò est, quando rem commodas ea lege, ut
repetere non possis pro eo tempore commodari, v. g.
pro anno, quo commodas. Cum ergo mutuum assimile-
tur commodato, debet participare de ea conditione, ut
repeti nequeat pro toto tempore, quo ipsum mutuum
durat, quo pacto differet à precario, sed non differet.

13. Responderi primo posset, negando secus non differ-
re. Differ enim ex eo, quod Precarium est de re ex se
usu non consumptibili, verbi gratia, de Veste, Statua,
&c. cum mutuum sit de re ex se usu consumptibili,
verbi gratia, de vino, oleo, pecunia, &c. quo pacto
satis differet sine necessitate aliud discrimen excogi-
tandi Responderi tamen secundo posset, distinguen-
do illud (mutuum assimilatur commodato) mutuum
proprie, & strictè dictum, ut scilicet in illo est intrin-
secè coniuncta, & imbita obligatio non repetendi
pro aliquo commodo tempore num. præcedent. explica-
to, assimilatur commodato, concedo. Mutuum largè,
& improprie dictum, ut scilicet annexum cum obliga-
tione longioris temporis, nego: hoc enim transit
aliud contractum innominatum: Do ut des, vel potius
in Venditionem, per quam vendit quis iusto, ac pro-
portionato pretio pericula, & libertatem repetendi rem
suam pro tempore illo extrinsecè.

14. Quinta Ratio est Ioannis de Lugo: Quia inquit,
per restitutionem sortis, iam aquatur totum, quod mutua-
rius debet, ergo si plus requiratur mutuant, iniuste requi-
ret. Antecedens probatur, quia tamen valet pecunia post
annum reddita, quantum ante annum mutuo concessa. Con-
firmatur, quia tamen valet, v. g. hæc statua nunc, quanti si
venderem post annum, sic de domo, de prædiis, &c. Immo
tamen aestimatur à Deo Gloria, seu Beatitudo data nunc, quan-
ti data post annum: patet: quia equalibus meritis iuste
nunc defuncto conferretur eadem Gloria, qua iisdem meritis
conferretur mortuo hinc ad annum, vel annos. Hæc ille.

15. Responderi primo sic potest: Hæc ratio nimis
probat, ergo nihil. Nam probat nihil mihi deberi ex
locato, tanti enim valet statua nunc, quando tibi initio
anni loco, quanti valebit post annum, quando reddes.
Et sicut omnes respondent tunc non accipi pretium
pro re locata, sed pro alio, id est, pro usu rei locatæ.
Ita ego respondebo, non accipi pretium pro pecunia
concessa, sed pro alio: id est, pro libera promissione
eam diuturno tempore non repetendi.

16. Responderi posset secundo directè, negando
antecedens. Ad probationem distingo assumptum:
Tanti valet pecunia concessa, quanti reddita, ratione sui
concedo, ratione annexæ promissionis, seu alterius con-
nexi, nego, ut patet ex dictis. Ad confirmationem idem
dic: Sanè Gloria tanti valet ratione sui nunc, & si nunc
mihi illam Deus conferret, quanti si conferret post
decem annos. Sed dic, Amice, si tibi illam Deus nunc
conferret

conferret, & non hinc ad decem annos, quanti faceret eam presentem collationem? Ego, imò, & tu, & sanam mentis quisque pluri faceret, quam inferiora quaque bona, ac vitam ipsam: aliud igitur est æstimatione rei in se, aliud, quoad aliquam circumstantiam extrinsecam ipsi rei connexam.

Quanti valeat promissis non repetendi mutuum, &c.

17. Illud denique ante omnia interest hic scire: Eo quodnam pretium exigere esse congruum ex hoc titulo? Iudicio experti, omnibus expensis, respondebis, sed adhuc ugeo, equidnam est hoc prudentis arbitrium? Bursæ, ait Lessl. l. 2. c. 20 n. 12, determinatur à mercatoribus ejusmodi pretium singulis annis, aliquando sex, aliquando septem, usque ad duodecim, non verò ultra ex Caroli V. Constitutione: additque hanc eandem lucritaxam posse quemlibet non Mercatorem exigere ex suo mutuo, quia posito constituto, sit taxa communis pro omnibus. Audio, sed idem Lessius hoc non approbat paulò post num. 127. atque, præsciendò à lucro cessante, vel lucro emergente, id injustè statui, muldò magis, quia nos quærimus universali ter pro locis, ubi hæc taxa non statuitur. Aliquid ergo nos firmitus statuamus, & loquamur de mutuo in pecuniæ exempli gratiâ, per annum, nam pro mutuo olei, frumenti, &c. potest evenire, ut annus non reputetur longum tempus: ut dixi num. 11. cum contra regulariter pro mutuo in pecunia longum reputetur tempus unius anni, muldò magis duorum, trium, &c.

18. Dixi iam posse pro hoc titulo promissionis non repetendi pecuniam mutuum pro quolibet anno, licet in nostra hac ætate pecuniosa exigi quinque pro centenatio. Ita Caram. l. 2. Theol. moral. num. 799. Ratio est, quia ejusmodi promissio regulariter tanti videtur æstimari posse à prudentibus; Et huius ratio est, quia pretia rerum ex communi æstimatione hominum pendunt: commune autem hominum iudicium nunc videtur esse, ut qui vendit suam libertatem de resumenda sua pecunia per annum, quinque exigat pro centum, cuius rei signum est, quia si cuilibet prudenti dicatur: Vel elige nunc habere centum numeratos aureos, vel centum & quinque post annum, eligeret potius centum presentis, quam centum, & quinque futuros, qui ex multis eventibus impediti possunt, ne habeantur. Confirmatur, quia asscuratores in mercium periculis, nec valdè excedentibus, nec admodum levibus, si quinque pro centenatio sumant, non imprudenter, nec injustè se gerunt: ergo pari modo in casu nostro; cum illa promissio non repetendi trahat semper non vulgari periculis, difficultatibusque timorem.

19. Ex his collige primò: Viduæ illi allatæ §. 3. n. 28. posse concedi, si vera esset doctrina numeri secundi hætenus expensa, quinque pro centum, nempe, quia propter bonam fidem iudicare possumus, eam celebratam fuisse contractum hunc promissionis non repetendi, &c. Collige secundo, cur mulierculis illis allatis eodem num. 30. negandum sit quidpiam lucri percipere; Nimirum, quia unus aureus ad rationem quinque pro centum ferè nihil, vnum scilicet, vel alterum obolum in anno potuisset es hoc titulo promissionis parere: & tamen illæ repetebant aliquos Iulios, nec post annum sed post hebdomadas. Hæc quoad totam hanc huius §. 6. difficultatem expendenda sapientiorum stateris obtulisse sufficiat.

§. VI. An liceat quid supra sortem reportare ob molestiam privationis sue presentis pecunia.

1. Adhuc nonnulli aliud caput accipiendi supra sortem, nempe, ratione molestiæ, quam ex sua absentia pecunia quis percipit, seu ratione carentiæ consolationis, qua quis frui solet, dum domi, & in arca suam pecuniam presentem habet, quem animi

sensum comprobat fortasse avarus ille, dum appetit rationem sic sibi blanditur:

At mihi plaudet domi hæc nummos contemplari in Et quidem in Caram. l. 2. Theol. moral. d. 14. num. 361. quiturque, Mea apud Dicast. l. 2. de instr. o. d. 1. d. sic habet: Distinguo molestiam à periculo, vel à emergente & a lucro cessante. Est verè aliqua reuerentia videndis rebus pretiosis, cum non sit in possidendis: Prædicta comœdia, vel videnda bestia, datur pretium, & pro contradit, cur non pro videndis, vel possidendis? In his auri paribus? Ratione ergo huius molestiæ à rebus pecunia suborta, præciso omni alio periculo posse quædam prorsus accipi, affirmat Medina. Et D. Thomas præter qu. 78. art. 1. indicam speculativè probat. Dicastillus contradicit, & inquit: Mibi hæc sententia speculativè improbabilis, & moraliter in praxi emittenda detur perniciosa. Videte Censorium Canonem seu concilio doctrinam condemnantem? audite tamen n. 2. deinde esse contrarium, & c. Hæc Caram.

2. Equidem cum ad praxim animus meus sit intentus, aio, hanc molestiam in praxi esse admodum, ut in communibus commerciis parva, atque nihil reputetur, & c. propter eam. & ne vix quidem pretio compenditanda. Dicast. absolute hanc sententiam docet loco citato num. 251.

§. VII. De Cooperatoribus cum usurario dictum est de panis. Remissè.

1. DE Cooperantibus cum usurario dictum est de fidei tenet lib. 5. cap. §. 4. a num. 42.

2. Quas autem penas, obligationesque contrahunt usurarii? Quia ratione eorum bona remaneant obligata restitutioni: An dominum acquirant eorum, que per usuram acquirunt, quantum eorum hæredes debent, quo modo restituere; sunt res obviæ. & facile habentur ex Doctoribus possunt apud de Lugo, d. 35. §. 1. & 3. Apud Lessl. lib. 2. c. 20. dub. 10. & 12 Dicast. lib. 2. c. 3. Barth. à S. Fault. in spec. d. 169. 100.

TRACTATUS IV.

De Circumstantiis Restitutionis, & Concausis, &c.

C A P I T L

De Novem Circumstantiis Restitutionis.

1. His versibus continetur:

Quis, Quod restituit, Cui, Quantum, Quomodo, Quando, Ordine, quoque loco, qua Causa excuset iniquum,

§. I. Quis.

1. Profectò, is restituere tenebitur, qui ad id adstringitur a Iustitia, de qua re in tota hac materia de restitutione disputatum est. Ita sanè. Vetum, quæ alibi locum commodum non habuerunt, hic subiicienda sunt, idemque faciendum in singulis propositis circumstantiis. In hac ergo prima circumstantia docebitur, an restituere teneatur pauper fictus, & an Religiosus alieno, vel furto gravatus.

Pauper fictus.

2. Qui simulata paupertate accipit Eleemosynam, peccat, teneturque ad restitutionem, ex Castro Palencia tract. 6. d. 2. punct. 14. num. 5. Ratio est quia accipit